

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ
ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ТОВАРИСТВО МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
І ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ
ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА

Збірник матеріалів
І Всеукраїнського науково-практичного форуму
**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУК
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВЕКТОРА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ»,**

присвяченого Дню науки в Україні

м. Харків, 15 травня 2026 року

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ТОВАРИСТВО МОЛОДИХ ВЧЕНИХ І ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВЕКТОРА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
І Всеукраїнського науково-практичного форуму,
присвяченого Дню науки в Україні
м. Харків, 15 травня 2026 року

Електронне наукове видання

Харків
«Право»
2026

У к л а д а ч:
Антон Байлов

Рекомендовано до друку та поширення через мережу «Інтернет» вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (протокол № 7 від 27 травня 2026 р.)

Актуальні проблеми наук кримінально-правового вектора в умовах сучасних викликів : зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. форуму, присвяч. Дню науки в Україні, м. Харків, 15 трав. 2026 р. : електрон. наук. вид. / [уклад.: А. Байлов] ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України ; Т-во молодих вчених і здобувачів освіти НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2026. – 146 с. – DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178617295>.

ISBN 978-617-8617-29-5

Матеріали І Всеукраїнського науково-практичного форуму висвітлюють широке коло теоретичних і практичних проблем наук кримінально-правового спрямування в умовах сучасних викликів, узагальнення досвіду вирішення проблем боротьби зі злочинністю, питання вдосконалення національного кримінального законодавства, правового регулювання, інформаційно-аналітичного й організаційно-управлінського забезпечення протидії злочинності в Україні.

Публікації наведено в авторській редакції. Організаційний комітет заходу не завжди поділяє думку учасників. Відповідальність за достовірність інформації, фактів та інших відомостей, посилань на нормативні та законодавчі акти, цитування та написання власних імен, географічних назв та інших відомостей, а також дотримання норм академічної доброчесності несуть автори тез доповіді та їхні наукові керівники / рецензенти.

Для науковців, працівників правоохоронних органів, правників, аспірантів, ад'юнктів, а також усіх, хто цікавиться проблемними питаннями наук кримінально-правового напрямку.

УДК 343(477)(082)

Усі права захищено. При будь-якому використанні матеріалів збірника посилання на джерело є обов'язковим.

Видання в електронному вигляді розміщується у відкритому доступі на сайті НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України в розділі «Збірники матеріалів наукових заходів» (<https://sur.li/kixgu>) вкладки «Інформідтримка».

Для опису видання чи посилання на нього варто використовувати пряме посилання на збірник або цифровий ідентифікатор об'єкта (DOI).

© Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 2026

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ ФОРУМУ:

Батиргарєєва Владислава Станіславівна – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, директор Інституту, голова організаційного комітету.

Євтєєва Дарина Петрівна – кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник директора з наукової роботи, заступник голови організаційного комітету.

Байлов Антон Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального права, відповідальний секретар організаційного комітету.

Авдєєва Галина Костянтинівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю», член організаційного комітету.

Глинська Наталія Валеріївна – доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою, член організаційного комітету.

Колодяжний Максим Геннадійович – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кримінологічних досліджень, член організаційного комітету.

Пивоваров Володимир Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права, член організаційного комітету.

Пироженко Олександр Сергійович – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач лабораторії проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я, член організаційного комітету.

Михайленко Владислав Вадимович – доктор філософії в галузі права, науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального права, член організаційного комітету.

Куковинець Дар'я Олександрівна – молодший науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального права, член організаційного комітету.

ЗМІСТ

БАТИРГАРЕЄВА Владислава Станіславівна ВІТАЛЬНЕ СЛОВО.....	7
БАРАБАШ Анастасія Анатоліївна ПРІОРИТЕЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	11
БОДНАРЧУК Єва Веніамінівна КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ УМИСНЕ ВБИВСТВО З МОТИВІВ РЕВНОЩІВ.....	16
БУЛГАКОВА Дар'я Анатоліївна ВІД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДО ПОВЕДІНКОВОГО МОНИТОРИНГУ	20
ГАНЕНКО Ігор Сергійович ПРОЦЕСУАЛЬНЕ РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ: ВМОТИВОВАНІСТЬ, ІНДИВІДУАЛІЗОВАНІСТЬ І СУДОВА ПЕРЕВІРКА	24
ЖУРАВЕЛЬ Віталій Володимирович ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ.....	30
ІВАСИК Ульяна Борисівна ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ: ВЗАЄМОДІЯ СИТУАЦІЇ ТА ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО	34
КОЗЛОВА Євгенія Максимівна ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПІЗНАВАЛЬНОГО ТЛУМАЧЕННЯ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА СТАТТЕЮ 435–1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	38
КОЛОДЯЖНИЙ Максим Геннадійович КОМПЛЕКСНІСТЬ У ФОКУСІ РОЗШИРЕННЯ ПРЕДМЕТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ.....	42
КОПЧА Вадим Володимирович ДО ДЕТЕРМІНАНТ ВИПРАВДОВУВАННЯ, ВИЗНАННЯ ПРАВОМІРНОЮ, ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, ГЛОРИФІКАЦІЇ ЇЇ УЧАСНИКІВ	48

КОСТЮЧОК Юлія Леонідівна	
ЕТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИМ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	53
КУЧЕР Іван Олександрович	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ.....	58
КУЧЕРЯВИЙ Роман Романович	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ, ПЕРЕДБАЧЕНА СТ. 149 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.	64
ЛАНТІНОВ Ярослав Олександрович	
МЕТРОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ АКСІОЛОГІЧНОЇ КОНСИСТЕНТНОСТІ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ	69
ЛАПКІН Андрій Васильович	
ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ.....	72
МЕЛЬНИЧЕНКО Владислав Сергійович	
ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	77
НЕГРЕБЕЦЬКИЙ Владислав Валерійович	
ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ ЗА АЛГОРИТМИЧНО ЗУМОВЛЕНІ РІШЕННЯ.....	81
ОВЧАР Микола Миколайович	
ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ СИСТЕМ В ОХОРОНІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ.....	85
ОЛІЙНИК Роман Михайлович	
ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ.....	91
ОЛШЕВСЬКИЙ Ігор Вікторович	
ОКРЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕМІЩЕННЮ ЗБРОЇ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ	95

ОСТАПЮК Ілона Вадимівна	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	99
РОМАНЧУК Іван Олександрович	
СПОСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОТИПРАВНОСТІ ТА МЕХАНІЗМИ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.	103
РОМЕНСЬКА Катерина Ігорівна	
ОСОБЛИВОСТІ ФІКСАЦІЇ ОГЛЯДУ ЖИТЛА ТА ЙОГО КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ.	110
СЕМЕНОГ Євгеній Сергійович	
ЩОДО ДІЙ ПРОКУРОРА З ОБВИНУВАЛЬНИМ АКТОМ, СКЛАДЕНИМ СЛІДЧИМ.	115
СКУБАК Едуард Олександрович	
СПІЛЬНІ СЛІДЧІ ГРУПИ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСКОРДОННОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	120
СТРУКОВ Владислав Олександрович	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ КОНВЕНЦІЇ MEDICRIME ЩОДО ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ	123
ТІХОНОВ Анатолій Миколайович	
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ З ХМАРНИХ СХОВИЩ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	129
ХАЛИМОН Сергій Іванович	
КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ ОСІБ ПРИЗОВНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	134
ХОМ'ЯК Анна Ростиславівна	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА ПІДСТАВІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ	139

БАТИРГАРЕЄВА Владислава Станіславівна,
*доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки
України, директор Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3879-2237>
e-mail: vladis2229@gmail.com*

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ

І Всеукраїнського молодіжного науково-практичного форуму!

Наукова юридична спільнота міста-героя Харкова та колектив Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса вітають вас із початком роботи !

Символічно, що саме сьогодні ми закладаємо першу цеглину у створення нової наукової платформи. Цей І Всеукраїнський форум – лише початок великого шляху, і ми переконані, що він стане доброю щорічною традицією, яка збиратиме найталановитішу молодь країни для розв’язання найскладніших правових проблем буття нашого суспільства.

Тема війни вже п’ятий рік є визначальною для нашого соціуму. За минулі роки в структурі та динаміці злочинності відбулися суттєві зміни й намітилися нові тренди, що вимагає їх теоретичного осмислення науковцями й вжиття відповідних заходів у практичній площині. Серед подібних трансформацій у криміногенному середовищі слід особливо відзначити ті, що визначатимуть ситуацію зі злочинністю у транзитивному соціумі, яким, без сумніву, є Україна сьогодні.

Війна не завершується із похованням останнього полеглого воїна, вона закінчується тоді, коли у свідомості людей, що пережили її жахіття, зникне психологічна травма. А приводів для травмування у нас, на жаль, чимало. Адже впливи і наслідки війни – багатоаспектні. Одні з них є очевидними вже зараз, ефекти інших стають зрозумілими згодом.

Отже, сьогодні ми спостерігаємо лавиноподібне зростання воєнних злочинів, коли геноцид, катування та нищення інфраструктури стали викликом номер один для всієї системи правосуддя. До цього слід до-

дати й гостру проблему – правопорушення в оборонній сфері та безпосередньо серед військовослужбовців, зумовлені колосальним психологічним навантаженням. Водночас до класичних форм державної зради додалася широка палітра колабораційної діяльності та інформаційних диверсій у медіапросторі. Підриває обороноздатність держави й корупція при відбудові, мародерство та «чорний ринок» військової амуніції. Попри комендантську годину, залишається високим рівень насильницьких злочинів, а незаконний обіг зброї та «волонтерське» шахрайство набули загрозливих масштабів.

Одним із наслідків війни є ветеранська злочинність. Це явище дійсно загрозливе, з потужним деструктивним потенціалом, якщо аналізувати протиправні діяння крізь призму посттравматичних синдромів та неадаптованої агресії. І згодом це явище лише набиратиме обертів. Із засудженням ветерана проблема не закінчується – вона лише переходить у нову площину. За сучасними міжнародними стандартами ми зобов'язані забезпечити дієвий правовий та психологічний супровід цієї людини задля її успішної ресоціалізації та повернення до мирного життя. Тим паче, що наша правоохоронна система тривалий час не стикалася з викликами такого масштабу, адже досвід локальних конфліктів минулого не порівнянний із реаліями сьогодишньої повномасштабної війни.

Не можна не згадати й про масові атаки на критичну інфраструктуру та ворожі інформаційно-психологічні спеціальні операції, що спрямовані на дестабілізацію суспільства й дискредитацію української армії.

З огляду на це, я пропоную учасникам молодіжного наукового форуму сконцентрувати увагу на кількох магістральних лініях розвитку кримінальної юстиції. Саме від вашого свіжого погляду, сміливості та креативного мислення залежить, наскільки швидко й ефективно ми зможемо перебудувати правову систему під нові реалії.

Перша з таких ліній – ефективна фіксація доказів. Наше завдання сьогодні – не просто фіксувати ці події, а перетворювати їх на належні докази, які будуть визнані на національному та міжнародному рівнях. У такий спосіб кримінальне судочинство стає інструментом не лише покарання, а й відновлення історичної справедливості, оскільки лише повне і неупереджене розслідування дозволить світу дізнатися правду про те, що відбувається на нашій землі.

Ще одне питання, на яке потрібно звернути увагу під час обговорення на науковому форумі, пов'язане з тим, що під час війни держава має гарантувати людині її фундаментальні права і свободи. Це є основою правової та демократичної держави навіть у воєнний час та підтверджує, що й сьогодні Україна стоїть на засадах верховенства права і дотримується цивілізаційних цінностей, тим самим відрізняючись від агресора, який систематично зневажає й порушує права людини. З огляду на це, кримінальне судочинство має діяти у суворій відповідності до норм міжнародного права, уникаючи надмірного обмеження прав обвинувачених, особливо у справах, пов'язаних з державною зрадою та колабораціонізмом. Отже, забезпечення належних процесуальних гарантій (таких як право на захист, презумпція невинуватості та справедливий судовий розгляд) є вельми важливим. Це не привілеї, це наші засади, які захищають суспільство від помилок та забезпечують безумовну довіру до системи правосуддя.

Справжня справедливість не настає автоматично після вироку суду. Вона вимагає реального відшкодування збитків і допомоги тим, хто постраждав від війни. Нам потрібно сміливіше інтегрувати у кримінальний процес дієві механізми реституції, компенсацій та всебічної реабілітації жертв. Щодо нетяжких правопорушень чи майнових спорів, що спалахнули на тлі війни, варто активніше впроваджувати інструменти відновного правосуддя, зокрема медіацію. Це дозволить розвантажити суди, швидко врегулювати конфлікти й допомогти людям повернутися до нормального життя.

На завершення зазначу, що український досвід правового розв'язання викликів збройного конфлікту на сьогодні є безпрецедентним. Ми переходимо від внутрішнього розв'язання проблем до колективного безпечового підходу. Український досвід правового реагування на безпрецедентну агресію є унікальним і в майбутньому може стати в нагоді тим державам, які, на жаль, можуть виявитися жертвами агресії у XXI столітті. І саме вам, молодим науковцям, випала місія згенерувати цей досвід, формуючи нові стандарти світового правопорядку.

Тому питання, що обговорюватимуться на нашому науковому форумі, є резонансними і вкрай актуальними, оскільки ми здатні опрацювати механізм реакції на безпрецедентну агресію, якою сьогодні позначене наше життя. Вірю, що ідеї, які народяться у на цій науковій платформі,

закладуть основу для майбутніх щорічних зустрічей у рамках нашого форуму, який, безперечно, стане традиційним майданчиком для прогресивної юридичної молоді.

Від імені колективу нашого Інституту ще раз хочу привітати всіх учасників науково-практичного форуму з початком роботи та побажати конструктивного діалогу, творчого натхнення і знаходження рішень, які покращать наше з вами життя у такий непростий час!

СЛАВА УКРАЇНІ!

БАРАБАШ Анастасія Анатоліївна,
*молодший науковий співробітник відділу дослідження
проблем кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України
Науковий рецензент: доктор юридичних наук, професор
Глинська Наталія Валеріївна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5835-3798>*

ПРІОРИТЕЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ¹

Досліджено можливості пріоритезації кримінальних проваджень для забезпечення ефективності досудового розслідування. Наведено оперативне визначення пріоритезації, критерії за якими вона здійснюється, типи та ризики її застосування, а також проаналізовано сучасні підходи до пріоритезації кримінальних проваджень. Обґрунтовано, що застосування підходу на основі масиву даних забезпечує перехід від фрагментарних справ до формування комплексних стратегічних кейсів та дозволяє органам досудового розслідування здійснювати науково аргументовану пріоритезацію.

Ключові слова: пріоритезація кримінальних проваджень; досудове розслідування; ефективність; кримінальний процес

У сучасних умовах воєнного стану та колосального навантаження на органи кримінальної юстиції пріоритезація кримінальних проваджень (ПКП) набуває стратегічного значення. Обмеженість ресурсів (кадрових, часових, матеріально-технічних) робить неможливим рівномірне розслідування всіх зареєстрованих правопорушень.

Пріоритезація у такому контексті є не «вибірковим правосуддям», а необхідним інструментом раціонального процесуального менеджмен-

---

¹ Робота підготовлена на виконання фундаментальної теми дослідження «Пріоритезація та технологізація у кримінальному провадженні у воєнний та повоєнний час» (№ державної реєстрації в УкрІНТЕІ: 0124U005212)

ту, що забезпечує реальну, а не декларативну ефективність досудового розслідування.

Відповідаючи на питання про функціональне призначення ПКП та доцільність введення цього поняття в доктрину кримінальної процесуальної науки, слід зазначити, що ПКП є важливим організуючим чинником: від правильного ранжування засобів правової діяльності залежить її дієвість та очікувана ефективність [1, с. 96].

Пріоритезація у кримінальному провадженні – це зумовлений сукупністю соціально-правових чинників та здійснюваний на підставі певної сукупності критеріїв, що відповідають вимогам сучасної правової реальності, процес ранжування засобів кримінального провадження з метою підвищення ефективності вирішення його завдань [1, с. 88]. Об'єктом ПКП є елементи кримінальної процедури, суб'єктами – законодавець, правозастосовники та суд [1, с. 90]. Як складний і багатогранний процес, ПКП вимагає зваженого підходу, оскільки ефективна система пріоритезації дозволяє забезпечити справедливість, своєчасність та якість здійснення провадження при раціональному використанні ресурсів.

Ефективність є іманентною ознакою ПКП, проте методологічно вона вимагає аналізу через призму прогнозованих наслідків застосування критеріїв. Критерії ПКП повинні відповідати таким стандартам: 1) правовий характер та наукова обґрунтованість; 2) справедливість і соціально-правова адекватність; 3) гнучкість, зрозумілість та системність; 4) ефективність у вирішенні завдань кримінального провадження [1, с. 90–94, 96]. Важливо забезпечити баланс публічних і приватних інтересів та дотриматися принципу пропорційності [2, с. 180–181]. У типологічному вимірі слід розрізняти: *вертикальну ПКП*: черговість дій у межах одного провадження (пріоритет за невстановленими доказами, що швидко зникають); *горизонтальну ПКП*: ранжування проваджень між органами або всередині підрозділу (наприклад, воєнні злочини > майнові злочини низької тяжкості) [3, с. 28–30].

На практиці ПКП під час досудового розслідування реалізується переважно імпліцитно. Після набрання чинності Законом №3341-IX від 08.12.2023, коли строки розслідування стали обчислюватися виключно з моменту підозри (ст. 219 КПК) «фактові» провадження трансформувалися у де-факто безстрокові, що порушує принцип правової визначеності та створює ризик вторинної віктимізації потерпілих.

У 2025 році за даними Національної поліції України зареєстровано понад 450 тисяч кримінальних правопорушень. З них лише понад 63 тисячі осіб отримали повідомлення про підозру (тобто менше 14% від загальної кількості зареєстрованих правопорушень). До суду скеровано понад 55 тисяч проваджень. Це означає, що близько 80–85% зареєстрованих кримінальних проваджень без підозри, тобто є фактовими справами, що створює ефект «процесуального баласту» та блокує ресурси системи [4].

Окремим проблемним аспектом є необмежена дискреція прокурора при оцінці «неефективності» досудового розслідування (ч. 5 ст. 36 КПК України). За відсутності нормативно формалізованих критеріїв ПКП, «неефективність» перетворюється на оціночне поняття. Це створює умови для суб'єктивізму, хаотичної де-пріоритезації та корупційних ризиків, коли справа передається від одного органу до іншого (зміна підслідності) без належного обґрунтування.

Водночас позитивним прикладом є пріоритезація воєнних злочинів (ст. 438 КК), де апробується потенціал data-driven підходу – прийняття процесуальних рішень на підставі аналізу великих масивів даних. Згідно з даними Офісу Генерального прокурора України, зазначена модель реалізується через розбудову, зокрема, спеціалізованих аналітичних платформ, наприклад, Core International Crimes Case Management System – CICMS. Ця платформа дозволяє трансформувати дискретні фактичні дані у структуровані масиви доказів, тобто замість тисяч розрізнених матеріалів у кожному відділі досудового органу розслідування, докази (фото з супутників, покази свідків, перехоплення розмов, відео з дронів) акумулюються в одній базі [5]. Використання такої системи змінює логіку розслідування через такі ключові напрями:

По-перше, територіальна та функціональна систематизація. Інструменти геопросторового аналізу дозволяють ідентифікувати єдиний модус операнді (modus operandi) вчинення кримінальних правопорушень у різних локаціях. Це створює процесуальне підґрунтя для кваліфікації окремих епізодів не як розрізнених «ексцесів виконавця», а як структурних елементів системного та широкомасштабного нападу на цивільне населення, що є критично важливим для доказування ознак злочинів проти людяності та геноциду.

По-друге, практична реалізація принципу відповідальності командирів («command responsibility»). На основі ст. 31–1 КК України та положень

Римського статуту, аналітичні системи забезпечують встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями безпосередніх виконавців та наказами (або злочинною бездіяльністю) суб'єктів керівного складу. Платформа візуалізує структуру військових підрозділів, що дозволяє слідству вийти за межі індивідуальної відповідальності виконавця та встановити провину осіб, які здійснювали ефективний контроль (effective control) над підлеглими.

Застосування такого data-driven підходу (підходу на основі даних) забезпечує перехід від фрагментарних справ до формування комплексних стратегічних кейсів. Це дозволяє органам досудового розслідування та прокуратури здійснювати науково обгрунтовану пріоритезацію: замість розпорошення ресурсів на розслідування одиничних складів злочинів низької пріоритетності, зусилля концентруються на провадженнях, що мають найвищу суспільну значущість. Це дозволяє притягнути до відповідальності саме тих, хто займає ключові позиції в ієрархії прийняття рішень. Таким чином, цифровізація стає головним гарантом невідворотності покарання на найвищому рівні [6].

Отже можемо констатувати, що пріоритезація є фундаментальною умовою переходу від кількісних показників до якісної ефективності та дозволить трансформувати чинний підхід до розподілу справ у контрольований механізм раціонального використання державних ресурсів при безумовному дотриманні прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глинська Н. В. Пріоритезація у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, ключові аспекти та виміри. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2025. Вип. 49. С. 86–100.
2. Глинська Н. В. Типологія пріоритезації у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 3–4. С. 16–36.
3. Гловюк І. В. Ефективність розслідування домашнього насильства: стандарти Стамбульської конвенції та практика ЄСПЛ. *Вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2024. Вип. 84. Ч. 4. С. 180–181.
4. Слідчі поліції підбили підсумки роботи у 2025 році : новина / Національна поліція України. 2025. 31 груд. URL: <https://npu.gov.ua/news/slidchi-politsii-pidbyly-pidsumky-roboty-u-2025-rotsi> (дата звернення: 03.05.2026).

5. Start of operations of Core International Crimes Evidence Database and new International Centre : news / Eurojust. 2023. 1 March. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/news/start-operations-core-international-crimes-evidence-database-and-new-international-centre> (дата звернення: 03.05.2026).
6. Core International Crimes : official website / Eurojust. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/crime-types-and-cases/crime-types/core-international-crimes> (дата звернення: 03.05.2026).

Одержано 05.05.2025

БОДНАРЧУК Єва Веніанімівна,

*аспірант Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса*

Національної академії правових наук України

*Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч
науки і техніки України Батургареєва Владислава Станіславівна*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ УМИСНЕ ВБИВСТВО З МОТИВІВ РЕВНОЩІВ

Здійснено комплексний кримінологічний аналіз особи злочинця, який вчиняє умисні вбивства з мотивів ревнощів, із фокусом на його соціально-демографічній характеристиці. Емпіричну базу дослідження склали дані вибіркового аналізу 767 вироків Єдиного державного реєстру судових рішень України за період 2016–2025 років, кваліфікованих за ст. 115 КК України.

Сформовано узагальнений соціально-демографічний портрет такого правопорушника.

Доведено необхідність впровадження диференційованого підходу до профілактики цієї категорії злочинів. Сформульовано рекомендації щодо створення цілісної системи запобігання, яка має включати проти-дію домашньому насильству, раннє виявлення осіб із підвищеним ризиком агресії у сімейно-побутовій сфері та надання своєчасної психологічної допомоги учасникам затяжних міжособистісних конфліктів.

Ключові слова: *особа злочинця, умисне вбивство, мотив ревнощів, соціально-демографічна характеристика, гендерні відмінності, судова практика, кримінологічна профілактика.*

Особа злочинця є центральною категорією кримінологічної науки, оскільки саме в ній фокусуються і взаємодіють соціальні, психологічні та біологічні чинники, які зрештою зумовлюють злочинну поведінку. Під особою злочинця у кримінологічній доктрині розуміється сукупність соціально значущих якостей, рис, властивостей і відносин, що характе-

ризують людину, яка вчинила злочин, у поєднанні з іншими умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку. Дослідження особи злочинця, який вчиняє умисне вбивство з мотивів ревності, має не лише теоретичне, а й безпосередньо практичне значення, що, в свою чергу, дозволяє прогнозувати його злочинну поведінку, виявляти осіб із підвищеним ризиком насильства, а також цілеспрямовано здійснювати індивідуальну профілактику. Характеристика особи злочинця зазвичай здійснюється за кількома групами ознак: соціально-демографічними, кримінально-правовими та морально-психологічними. Кожна з них розкриває певний аспект особистості та в своїй сукупності формує цілісний кримінологічний портрет суб'єкта, який вчиняє умисні вбивства з мотивів ревності. Отже, розглянемо соціально-демографічну характеристику злочинців.

Згідно з проведенням аналізом даних Єдиного державного реєстру судових рішень за період 2016–2025 років, судами України ухвалено 767 вироків у справах, кваліфікованих за статтею 115 КК України із встановленим мотивом ревності. Проведеним вибіркоvim аналізом та узагальненням встановлено, що чоловіки становлять близько 83% засуджених за цей вид злочину, жінки – приблизно 17%. Дані показники спостерігаються в усіх регіонах України. Вказане свідчить, що ця тенденція зумовлена не лише біологічними відмінностями в агресивності, а й насамперед соціальними чинниками: традиційною патріархальною моделлю суспільства, де чоловіча «честь» охоплює «право власності» на дружину, співмешканку тощо.

Особи жіночої статі, засуджені за вбивства через ревність, вчиняють злочини лише після певного тривалого періоду систематичного знущання з боку партнера, яке виявляється у формі постійних зрад, інколи навіть «відкритих», та різноманітних кривд. Жінки довгий час сподіваються, що чоловік зміниться та повернеться в родину, оскільки вони, зазвичай, відрізняються від чоловіків моногамією і для них важливим є саме збереження родини, особливо коли є спільні діти. Тільки після довгих місяців, а іноді й років безнадійного сподівання на краще, повністю зневірившись у своїх переконаннях щодо взаємного майбутнього та не знайшовши іншого виходу із ситуації, жінки зважуються на злочин.

Відповідно до вибіркового аналізу та узагальнення судової практики можна зробити висновок, що найбільш репрезентованою є вікова гру-

па 30–45 років (близько 47% злочинців). Особи у віці 25–29 років складають близько 18%, 46–55 років – близько 21%, понад 55 років – близько 9%, молодь до 25 років – близько 5%. Ці дані корелюють із загальними показниками в категорії умисних вбивств, які відображені у статистичних даних Генеральної прокуратури України, а саме в «Єдиному звіті про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення», і відображають той факт, що найбільш тривалі та конфліктні партнерські відносини, що завершуються злочином, формуються саме у зрілому віці.

Аналіз справ засвідчує, що серед злочинців, які вчиняють умисні вбивства з мотивів ревнощів, переважають особи з неповною або повною середньою освітою (близько 68%), з вищою освітою – 22%, з неповною вищою – близько 10%. Безробіття або нестабільна робота є характерними для значної частини злочинців. Так, за матеріалами судових справ, приблизно 41% осіб на момент вчинення злочину не працювали або працювали нелегально. Ця обставина виявляється кримінологічно значущою, оскільки безробіття посилює психологічну нестабільність, загострює залежність від партнера та підвищує чутливість до можливої «його втрати».

Серед засуджених за умисні вбивства з мотивів ревнощів одружені на момент вчинення злочину складають близько 38%, особи у фактичних шлюбних відносинах – близько 31%, розлучені або у процесі розлучення – близько 22%, ніколи не перебували у шлюбних відносинах – близько 9%. Ці дані свідчать про те, що формально-правовий статус стосунків не є вирішальним, а навпаки, набагато важливішим є характер емоційних зв'язків та ступінь психологічної залежності від партнера.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що соціально-демографічний портрет особи, яка вчиняє умисне вбивство з мотивів ревнощів, характеризується переважно чоловічою статтю, віком 30–45 років, середньою освітою та відсутністю стабільної роботи. Водночас жінки вчиняють такі злочини лише після тривалого систематичного знущання та зрад партнера. Вказані дані свідчать про необхідність диференційованого підходу до оцінки особи злочинця залежно від статі, віку, соціального статусу та тривалості психотравмуючої ситуації.

Умисні вбивства, вчинені з мотивів ревнощів, мають переважно побутово-конфліктний характер, який формується у межах тривалих міжособистісних відносин. Дієве та ефективне запобігання вказаній катего-

рії злочинів потребує створення цілісної системи запобігання злочинам, яка охоплює підвищення рівня правової культури населення, профілактику домашнього насильства, своєчасне виявлення осіб, схильних до агресивної поведінки у сфері сімейно-побутових відносин, та надання психологічної допомоги особам, вже залученим до конфліктних відносин на ґрунті ревностей.

Одержано 05.05.2025

БУЛГАКОВА Дар'я Анатоліївна,

*адвокат, доктор філософії з міжнародного права, доцент
кафедри права та публічного управління Запорізького інституту
економіки та інформаційних технологій*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8640-3622>

e-mail: dariabulgakova@yahoo.com

ВІД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДО ПОВЕДІНКОВОГО МОНІТОРИНГУ

Аналізується опрацювання персональних даних технологіями штучного інтелекту, а саме перехід від ідентифікації особи до моніторингу її поведінки через поєднання даних, метаданих та аналітичних інструментів. Актуальності даних феномен має у воєнних умовах, де ідентифікація втрачає самодостатність і переходить у стан формування динамічних поведінкових профілів, орієнтованих на прогнозування дій і ризиків.

У зв'язку з цим постає необхідність критичного переосмислення Загального регламенту про захист даних Європейського Союзу, який концептуально побудований навколо захисту персональних даних як атрибутів ідентичності, але не повною мірою враховує виклики, пов'язані з поведінковим профілюванням, прогнозною аналітикою та превентивними формами контролю. Особливої актуальності це має значення у воєнних умовах, де пріоритет зміщується з встановлення особи на оперативне виявлення та запобігання загрозам.

Ключові слова: *штучний інтелект, GDPR, метадані, воєнний стан, цифрове спостереження.*

Розвиток технологій штучного інтелекту суттєво трансформував підходи до опрацювання персональних даних у межах Загального регламенту про захист даних (далі – GDPR). Опрацювання даних не обмежується ідентифікацією особи, а дедалі більше охоплює моніторинг поведінки, коли за допомогою штучного інтелекту (далі – AI) відтворюються патерни діяльності, місцезнаходження, взаємодії між особами. Так,

багаторазове аналітичне використання дозволяє прогнозувати дії особи, встановлювати зв'язки тощо. У результаті ідентифікація перетворюється лише на початковий етап складнішого процесу.

Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах воєнного стану, де застосування AI-технологій виходить за межі пасивного розпізнавання та набуває рис оперативного спостереження та розвідувальної діяльності.

Метою дослідження є з'ясування, коли опрацювання даних із використанням AI набуває ознак моніторингу поведінки, зокрема в умовах збройного конфлікту, враховуючи правову площину GDPR.

Моніторинг виникає не на рівні технології, а на рівні її використання; поєднання результатів пошуку з додатковими даними дозволяє встановлювати поведінкові патерни; повторне та систематичне використання інструментів перетворює ідентифікацію у тривале спостереження, трансформуючись з рівня збору та/або ідентифікації на рівень їх подальшого використання в аналітичних та управлінських системах.

GDPR трактує поведінку не як разовий акт ідентифікації, а як сукупність патернів у часі, що можуть включати переміщення, взаємодії та прогнозування дій. Відповідно до зазначеного, – моніторинг виникає тоді, коли результати ідентифікації поєднуються з контекстними даними та використовуються для аналізу і прогнозування поведінки, тому вирішальним є не технологія, а спосіб її використання у часі. Таким чином, при інтеграції в ширші аналітичні та оперативні системи, використання технологій у більшості випадків набуває ознак поведінкового моніторингу у розумінні GDPR.

Враховуючи вищезазначене, гіпотезою дослідження є твердження, що моніторинг поведінки в умовах війни означає, що один збіг обличчя стає не кінцевим результатом, а завданням із спостереження; мета ідентифікації – прогнозування загрози, а встановлення особи є другорядним. Це пояснюється тим, що AI не просто встановлює особу злочинця, а формує динамічний поведінковий профіль, який використовується для прогнозування дій і прийняття оперативних рішень. Саме це і є юридично значущим переходом від ідентифікації до поведінкового моніторингу.

Якщо традиційно право зосереджувалося на встановленні особи як носія прав і обов'язків, то в умовах цифровізації та воєнного контексту баланс зміщується, де саме поведінка, а не ідентичність, стає ключо-

вим об'єктом правового регулювання та технологічного контролю, що і відображає концептуальний зсув, закладений у темі дослідження.

Тому поведінковий моніторинг виступає відповіддю на обмеженість як правового регулювання, так і раціональної моделі суб'єкта права.

Результати дослідження GDPR демонструють і соціальний контекст цих змін. Незважаючи на формальне розширення прав користувачів у GDPR, так чи інакше зберігається асиметрія влади між індивідом і цифровими системами, що ускладнює реалізацію цих прав на практиці. Користувачі AI не відчують достатнього контролю, навіть за наявності правових гарантій, що фактично підштовхує до делегування контролю технологічним системам.

Беручи до уваги такі результати, – дослідження виходить за межі суто правового аналізу і стає частиною ширшого питання про зміни права в епоху штучного інтелекту – конкретного дискурсу, в якому поведінковий моніторинг поступово витісняє ідентифікацію як центральний механізм контролю.

Таким чином, GDPR потребує переосмислення, так як даний закон побудований навколо ідеї контролю над персональними даними та ідентифікації особи, визначаючи, що є персональними даними, як вони опрацьовуються, та які права має суб'єкт даних; в той же час, дане дослідження доводить, що знання про права не гарантує їх реалізації, ідентифікація не забезпечує розуміння поведінки.

Також наголошується, що переосмислення GDPR не є суто питанням вдосконалення норм, а відповіддю на глибоку зміну природи влади самого права над даними в умовах воєнного стану, а саме – від контролю над інформацією до контролю над поведінкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Булгакова Д. Поведінкові характеристики як об'єкт захисту персональних даних у праві Європейського Союзу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2026. Том. 13, № 1 (49), С. 38–48. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2026.49.038>.
2. Булгакова, Д., & Ступнік, В. (2023). СХЕМА ОБМІНУ ДАНИМИ: БІЗНЕС – УРЯД. *Адміністративне право і процес*, (2 (41), 18–37. DOI: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2023.2.02>.

3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2016. – L 119. – С. 1–88 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.

Одержано 13.04.2026

ГАНЕНКО Ігор Сергійович,
*кандидат юридичних наук, прокурор Херсонської
окружної прокуратури Херсонської області
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9993-1117>*

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ: ВМОТИВОВАНІСТЬ, ІНДИВІДУАЛІЗОВАНІСТЬ І СУДОВА ПЕРЕВІРКА

Обґрунтовано, що у кримінальних провадженнях, пов'язаних зі збройним конфліктом, правова якість процесуального рішення має особливе гарантійне значення, оскільки саме в ньому фіксуються фактичні підстави, правове обґрунтування, межі процесуального розсуду та можливість судової перевірки. Доведено, що посилання на збройний конфлікт або воєнний стан не може замінювати обов'язку належного мотивування, індивідуального обґрунтування та забезпечення судової перевірки процесуального рішення.

Ключові слова: *процесуальне рішення; збройний конфлікт; судова перевірка.*

У раніше опублікованих працях було обґрунтовано, що кримінальні провадження, пов'язані зі збройним конфліктом, не зводяться ані до проваджень в умовах воєнного стану, ані до проваджень щодо воєнних злочинів, а охоплюють ті провадження, у яких збройний конфлікт має юридичне значення для кримінальної процесуальної форми [1, с. 229–233]. Також було доведено, що збройний конфлікт може виступати чинником диференціації кримінальної процесуальної форми [2, с. 252–255]. Наступним кроком є аналіз процесуального рішення як акта, через який така диференціація конкретизується в окремому провадженні і може бути перевірена судом.

У таких провадженнях процесуальне рішення є не лише формою процесуального волевиявлення, а й гарантійним інструментом перевірки допустимості модифікацій процесуального порядку. Нормативною осно-

вою цього підходу є ст. 1, 2, 5 та ч. 3 ст. 7 КПК України щодо порядку і завдань кримінального провадження, дії кримінального процесуально-го закону в часі та збереження загальних засад в умовах воєнного стану [3]. Зв'язок провадження зі збройним конфліктом може впливати на до-казування, участь сторін, строки, доступ до матеріалів, судовий контроль чи організацію судового розгляду, але не виводить провадження за межі кримінальної процесуальної форми.

Для цих тез принциповим є розмежування збройного конфлікту і во-єнного стану. Збройний конфлікт розглядається як фактичний, доказовий і процесуальний контекст, який може набувати юридичного значення для збирання, фіксації, перевірки й оцінки фактичних даних. Воєнний стан є спеціальним нормативним режимом, з яким розд. IX-1 КПК України, зокрема ст. 615, 615–1 і 616, пов'язує особливий порядок кримінального провадження [3]. Посилання на воєнний стан може обґрунтовувати за-стосування спеціального нормативного режиму, тоді як збройний конфлікт потребує встановлення його конкретного процесуального значення для відповідного провадження.

Конституційна межа допустимих процесуальних модифікацій впливає зі ст. 55 Конституції України, яка гарантує право на судовий захист і оскар-ження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, а також зі ст. 64 Конституції України, за якою це право не може бути обмежене навіть в умо-вах воєнного або надзвичайного стану [4]. Показовим є Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 01.04.2026 № 3-р(П)/2026, яким визнано неконституційною ч. 5 ст. 615 КПК України, що передбачала авто-матичне продовження тримання під вартою у разі неможливості проведен-ня підготовчого судового засідання [5]. Це підтверджує, що спеціальний режим не може замінювати індивідуальне судове рішення, належне моти-вування та судову перевірку обмеження прав особи.

У доктринальному вимірі такий підхід узгоджується з позицією Г. К. Тетерятник, яка розглядає кримінальне провадження в умовах над-звичайних правових режимів як особливе екстраординарне середовище, що не усуває гарантійної природи кримінального процесу, а вимагає спеціальної організації процесуальних засобів охорони, захисту та від-новлення прав особи [6, с. 192].

Саме у процесуальному рішенні модифікації кримінальної процесу-альної форми набувають конкретного процесуального вираження: у рі-

шеннях про проведення процесуальної дії, застосування заходу забезпечення кримінального провадження, дистанційну участь, відновлення втрачених матеріалів, допустимість доказів, а також у рішеннях, що обмежують, продовжують або відновлюють процесуальні права учасників. Нормативною опорою є, зокрема, ст. 89, 132, 336 і 615–1 КПК України [3]. Такі модифікації доцільно розглядати як прояв диференціації кримінальної процесуальної форми, допустимість якої залежить не лише від спеціальної нормативної підстави, а й від гарантійної якості відповідного процесуального рішення.

Доктринальною основою є положення про допустимість диференціації кримінальної процесуальної форми. У відповідних провадженнях вона може виявлятися в особливостях строків, порядку проведення процесуальних дій, способів їх фіксації, участі сторін, доступу до матеріалів, судового контролю або організації судового розгляду. В. М. Трофименко обґрунтовує, що диференціація «не може поєднуватися із скороченням або ліквідацією існуючих гарантій» прав і свобод учасників кримінального провадження [7, с. 168]. Отже, зміна окремих елементів процесуального порядку, зумовлена збройним конфліктом або воєнним станом, має супроводжуватися збереженням вимог до якості відповідного процесуального акта.

Нормативні вимоги до рішення слідчого, дізнавача, прокурора закріплені у ст. 110 КПК України, яка передбачає зазначення підстав прийняття постанови, мотивів, їх обґрунтування, змісту рішення, а також можливості й порядку його оскарження. Для судового рішення спеціальне значення має ст. 370 КПК України, яка встановлює вимоги законності, обґрунтованості та вмотивованості [3]. Тому процесуальний акт не може зводитися до технічного документа або формального наслідку загальної воєнної ситуації.

Вмотивованість, індивідуалізованість і судова перевірка є взаємопов'язаними вимогами до процесуального акта. Перша забезпечує зв'язок між фактичними даними, правовою підставою і прийнятим висновком; друга вимагає співвіднесення рішення з конкретним провадженням, особою, процесуальним питанням і ступенем втручання у права; третя передбачає формулювання фактичних і правових підстав так, щоб їх можна було оцінити у передбаченій КПК України процесуальній формі.

Фактична обґрунтованість рішення має доказовий вимір, але доказування у цих тезах розглядається лише як елемент правової якості процесуального акта. Інформація, отримана в умовах збройного конфлікту, може обґрунтовувати рішення лише за умови процесуальної придатності: вона не може ототожнюватися з доказами у розумінні ст. 84 КПК України без оцінки належності, допустимості, процесуального джерела, способу одержання, форми фіксації та можливості перевірки відповідно до ст. 85, 86, 93, 94 і 103–107 КПК України [3].

Вмотивованість та індивідуалізованість процесуального рішення запобігають формальному характеру процесуального волевиявлення. Суб'єкт прийняття рішення має пояснити не тільки те, що вирішено, а й чому саме цей процесуальний варіант є необхідним у конкретній ситуації. С. О. Шульгін зазначає, що мотивувальна частина постанови є результатом інтелектуальної діяльності слідчого, прокурора та розкриває їх внутрішнє переконання, яке привело до відповідного правового висновку [8, с. 34]. Г. М. Гетьман обґрунтовує, що складення кримінальних процесуальних рішень не може бути формальним, оскільки в кожному окремому випадку воно має індивідуальний характер [9, с. 158]. Близьким є застереження О. М. Дуфенюк щодо абераційного формалізму, пов'язаного з надмірним спрощенням процедур і байдужістю до обставин конкретної справи [10, с. 510]. Тому мотивування та індивідуальне обґрунтування не можуть замінюватися загальним посиленням на воєнний стан, збройний конфлікт, небезпечність території або складність розслідування.

Судова перевірка є гарантійним наслідком вмотивованості та індивідуалізованості рішення. Вона охоплює перевірку фактичних підстав, правового обґрунтування, меж процесуального розсуду, пропорційності втручання та дотримання належної процесуальної форми. Її забезпечують право на оскарження за ст. 24 КПК України, судовий контроль під час досудового розслідування за ст. 303–309 КПК України, перевірка допустимості доказів за ст. 89 КПК України, апеляційний перегляд за ст. 419 КПК України та касаційний перегляд за ст. 441, 442 КПК України [3].

Отже, у кримінальних провадженнях, пов'язаних зі збройним конфліктом, процесуальне рішення повинно зберігати індивідуально визначену фактичну, правову й гарантійну основу. Вмотивованість забезпечує пояснення переходу від фактичних даних і правової підстави до процесуального висновку; індивідуалізованість виключає шаблонне перене-

сення загальних воєнних обставин на конкретне провадження; судова перевірка забезпечує контроль законності, обґрунтованості та меж процесуального розсуду. За відсутності цих властивостей посилення на збройний конфлікт або воєнний стан може набути значення позапроцесуального виправдання формального чи довільного обмеження прав особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ганенко І. С. Кримінальне провадження у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом: до постановки окремої проблеми науки кримінального процесу. *Science and Information Technologies in the Modern World: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference*, Athens, Greece, April 15–17, 2026. International Scientific Unity, 2026. P. 229–233. DOI: <https://doi.org/10.70286/ISU-15.04.2026.009>.
2. Ганенко І. С. Збройний конфлікт як чинник диференціації кримінальної процесуальної форми. *Modern Perspectives on Science and Economic Progress: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference*, Vilnius, Lithuania, April 29 – May 1, 2026. International Scientific Unity, 2026. P. 252–255. DOI: <https://doi.org/10.70286/ISU-29.04.2026.012>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.05.2026).
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.05.2026).
5. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 01.04.2026 № 3-р(II)/2026 у справі № 3–162/2024(327/24). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-26#Text> (дата звернення: 03.05.2026).
6. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.
7. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 394 с.
8. Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 260 с.

9. Гетьман Г. М. Стандарти обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень у кримінальному процесі. *Проблеми законності*. 2025. Вип. 169. С. 146–161. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.169.327003>.
10. Дуфенюк О. М. Баланс змісту та форми у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 506–512. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.88>.

Одержано 05.05.2026

ЖУРАВЕЛЬ Віталій Володимирович,

доктор філософії з права, молодший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Розглянуто сучасні підходи до кримінологічного прогнозування в Україні в умовах воєнного стану та повоєнної трансформації суспільства. Обґрунтовано значення кримінологічного прогнозу як інструменту забезпечення національної безпеки та запобігання злочинності. Проаналізовано вплив соціальних, економічних і психологічних чинників на трансформацію злочинності, а також окреслено нові криміногенні ризики, зокрема колабораціонізм, незаконний обіг зброї та кіберзлочинність. Наголошено на необхідності поєднання класичних методів прогнозування із сучасними цифровими технологіями та міждисциплінарним аналізом.

Ключові слова: злочинність, запобігання злочинності, кримінологічне прогнозування, соціальні чинники злочинності.

Кримінологічне прогнозування в сучасній Україні вийшло за межі суто теоретичних розвідок і стало питанням національної безпеки. В умовах воєнного стану та майбутньої повоєнної відбудови нашого суспільства кримінологічний прогноз є базисом для запобіжної діяльності держави. При цьому постає необхідність передбачити не лише так звану традиційну злочинність, а й нові форми девіацій, що виникають внаслідок глибокої соціальної травми та дестабілізації суспільних процесів.

Проблеми наукового передбачення завжди перебували в епіцентрі уваги вітчизняної школи права. Методологічні засади цього розділу знання свого часу було закладено у працях А. П. Закалюка [1], О. В. Лисодеда [2], О. М. Джужі, П. П. Михайленка та О. Г. Кулика [3], які роз-

глядали прогнозування як невід’ємну частину загального соціального прогнозу та процесу виявлення майбутніх закономірностей через ретельний аналіз минулого і сьогодення. Останнім часом проблеми прогнозування набувають якісно нового змісту, зумовленого безпрецедентними викликами, перед якими постала українська держава та її правова система.

В умовах воєнного стану та динамічних суспільних трансформацій класичні моделі передбачення потребують адаптації до умов «турбулентного» соціуму. Сучасна кримінологічна думка зміщує фокус із простого екстраполювання статистичних даних минулого на комплексну діагностику соціальних ризиків, що виникають «тут і зараз». Зокрема, сьогодні ми спостерігаємо перехід до стратегічного прогнозування, яке має враховувати: вплив масштабних міграційних процесів і воєнної травми на структуру майбутньої злочинності, інтеграцію методів OSINT, аналізу Big Data та алгоритмів штучного інтелекту для виявлення прихованих криміногенних чинників у цифровому просторі, трансформацію прогнозу з пасивного очікування результату в активний інструмент соціальної інженерії, що дозволяє державі діяти на випередження.

Отже, подібна еволюція наукового погляду підтверджує тезу про те, що прогноз сьогодні – це не лише наукова гіпотеза, а стратегічний ресурс управління безпекою, який дозволяє мінімізувати соціальну ціну майбутніх правопорушень ще до їх безпосереднього вчинення. У цьому контексті фундаментальні напрацювання вчених минулих десятиліть отримують своє логічне продовження, перетворюючись на дієву зброю у протистоянні злочинності.

Кримінологічний аспект прогнозування має базуватися на принципі тріангуляції, або методологічній тріаді прогнозування. Цей принцип дозволяє виділити принаймні три проекції – ретроспекцію, діагностику та проспекцію. Так, ретроспекція у кримінологічному прогнозуванні базується на глибокому аналізі динаміки злочинності до повномасштабного вторгнення та виявленні стійких трендів. У свою чергу, діагностика передбачає безперервний моніторинг поточної криміногенної ситуації з урахуванням латентності (зокрема високого рівня латентності воєнних злочинів). Нарешті, проспекція полягає у вибудовуванні варіативних моделей (оптимістичної, песимістичної та найбільш імовірної) розвитку криміногенних процесів у поствоєнний період.

Разом із тим слід підкреслити, що кримінологічне прогнозування – це насамперед аналіз соціального здоров'я нації. Глибокі трансформації у структурі суспільства, докорінна зміна ціннісних орієнтирів та надвисокий рівень соціальної напруги, що має здатність перетворитися на кримінальну активність, змушують дослідників розглядати прогнозування крізь призму соціальних чинників. З огляду на це неабияке значення набувають такі чинники, як демографічні зсуви, що змінюють «кримінологічну карту» регіонів через масове переміщення осіб; економічна нестабільність, яка зумовлює пряму кореляцію між зниженням рівня життя та зростанням корисливої злочинності; а також соціально-психологічні фактори, зокрема зростання рівня агресії, ризики домашнього насильства та численні посттравматичні прояви.

Спираючись на цей фундамент, слід виділити й нові вектори кримінологічного прогнозу, що складають специфіку запобігання злочинності у найближчий час та у перспективі. Особливу увагу сьогодні слід приділити аналізу таких явищ, як колабораціонізм та державна зрада (зокрема на деокупованих територіях), незаконний обіг зброї, а також стрімка трансформація злочинності у віртуальний простір як відповідь на загальну цифровізацію суспільства. Зрештою, сучасний кримінологічний прогноз постає не просто науковою розвідкою, а дієвим інструментом мінімізації соціальної ціни майбутніх правопорушень ще до моменту їх безпосереднього вчинення.

Таким чином, кримінологічне прогнозування в сучасних умовах перетворюється на один з основних елементів державної політики щодо запобігання злочинності та забезпечення правопорядку. Його ефективність визначатиметься точністю наукових моделей та здатністю державних інституцій оперативно інтегрувати результати прогнозу у практику запобігання злочинності. Саме тому подальший розвиток кримінологічного прогнозування має бути спрямований на поєднання класичних методологічних підходів із новітніми цифровими технологіями, міждисциплінарним аналізом та системою раннього виявлення криміногенних ризиків, що особливо актуально в умовах воєнного стану та майбутньої повоєнної трансформації України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної

науки. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. 424 с.

2. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Б. М. Головкина. Харків: Право, 2020. 384 с.
3. Курс кримінології. Загальна частина: підручник: у 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 1. С. 197. 352 с.

Одержано 05.05.2026

ІВАСИК Ульяна Борисівна,
*здобувачка вищої освіти Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Виговський Дмитро Леонідович*

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ: ВЗАЄМОДІЯ СИТУАЦІЇ ТА ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО

Досліджено поняття віктимності та її різновиди у кримінологічній науці. Проаналізовано роль ситуативного чинника та особи потерпілого у механізмі злочинної поведінки. Розглянуто проблему латентної віктимізації та правові гарантії захисту жертв злочинів.

Ключові слова: *віктимність, потерпілий, провокуюча поведінка, латентна віктимізація.*

Центральним поняттям кримінологічної віктимології є «віктимність» – особлива властивість особи, що виражається у підвищеній схильності стати жертвою злочину за певних умов. Слід розрізняти індивідуальну і масову віктимність. Індивідуальна стосується конкретної особи і зумовлена її біологічними, психологічними та соціальними якостями. Масова ж характеризує певні групи населення (жінки, діти, люди похилого віку, представники окремих професій), які перебувають у підвищеній небезпеці стати жертвами злочину. Важливо наголосити, що сама по собі віктимність не є вироком – вона реалізується лише у взаємодії з конкретною криміногенною ситуацією та особою злочинця. Тому вивчення віктимності необхідно завжди розглядати у нерозривному зв'язку із ситуативними чинниками [1, с. 2].

У сучасній науковій доктрині прийнято розрізняти загальну та спеціальну віктимність. Загальна притаманна будь-якій людині лише з огляду на те, що вона є членом суспільства і, відповідно, потенційною жертвою будь-якого злочину. Спеціальна ж обумовлена конкретними рисами особи: її соціальним статусом, родом занять, поведінковими установками, способом проведення дозвілля та іншими чинниками. Рольова ві-

ктимність пов'язана з тимчасовим або постійним виконанням особою певної соціальної ролі, яка об'єктивно підвищує ризик злочинного посягання. Так, касир банку чи інкасатор є потенційними жертвами пограбування не через особисті якості, а через характер виконуваної роботи. Важливим є висновок, що більшість видів спеціальної віктимності піддається корекції через формування навичок безпечної поведінки, що є одним із провідних завдань програм віктимологічної профілактики [2, с. 61–67].

Окрему і надзвичайно важливу роль у детермінації злочинної поведінки відіграє ситуативний чинник. Криміногенна ситуація є тим зовнішнім середовищем, у рамках якого відбувається безпосередня взаємодія злочинця та жертви. У структурі злочинної ситуації прийнято виокремлювати об'єктивні елементи (місце, час, наявність зброї, відсутність свідків тощо) та суб'єктивні (психологічний стан учасників, їх взаємовідносини, характер поведінки). У переважній більшості злочинів проти особи криміногенна ситуація не виникає випадково – вона тією чи іншою мірою формується через взаємодію між злочинцем і майбутньою жертвою. Тому ситуація не є нейтральним фоном, а виступає активним елементом механізму злочинної поведінки, що справляє визначальний вплив як на рішення злочинця, так і на можливість жертви протистояти посяганням [3, с. 87–94].

Ситуація і особа потерпілого взаємопов'язані й взаємозумовлені чинники єдиного процесу детермінації злочинної поведінки. Унеможливлення або нейтралізація криміногенної ситуації є одним із ключових механізмів запобігання злочинам, причому особа потерпілого відіграє у цьому процесі активну, а не пасивну роль. Оскільки жертва здатна своєю поведінкою підсилювати або зменшити наслідки ситуативного елементу злочину, заходи профілактики мають передусім бути спрямовані на формування в потенційних жертв безпечних поведінкових моделей та навичок протидії злочинним посяганням.

Провокуюча поведінка жертви є одним із найбільш дискусійних питань кримінологічної віктимології. З одного боку, її дослідження є необхідним для повноти розуміння механізму злочинної події. З іншого – є ризик перекласти частину відповідальності на потерпілого, що суперечить принципам правосуддя та правозахисній функції держави. Незважаючи на цю дискусію, у наукових дослідженнях виокремлюються два різновиди провокуючої поведінки жертви: активна, що носить амораль-

ний або протиправний характер і, як правило, провокує насильницькі злочини; та пасивна, яка у ситуаціях непередбачуваної поведінки злочинця стає тригером для корисливо-насильницьких чи корисливих посягань [2, с. 98–103].

Взаємодія ситуативного чинника та особи потерпілого відображається у нормах чинного Кримінального кодексу України. Стаття 116 КК України передбачає спеціальний склад умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого. У цій нормі поведінка жертви є не просто фоновим обставиною, а обов'язковим елементом об'єктивної сторони складу злочину. Аналогічно ст. 118 КК (вбивство при перевищенні меж необхідної оборони) та ст. 36 КК (необхідна оборона) прямо вказують на те, що поведінка потерпілого – суспільно небезпечне посягання з його боку – є підставою виникнення у особи права на захист.

Для індивідуалізації покарання поведінка потерпілого також має нормативне значення. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України, вчинення злочину під впливом протиправних дій або аморальної поведінки потерпілого визнається обставиною, що пом'якшує покарання. Тим самим вітчизняне кримінальне право, не знімаючи відповідальності з особи злочинця, враховує роль жертви як елемент злочинної події, що впливає на ступінь вини та суспільну небезпеку діяння.

Окремої уваги заслуговує проблема латентної віктимізації – тобто злочинів, що були вчинені, але не стали відомими правоохоронним органам через незвернення жертви з відповідною заявою. Це явище є поширеним у сферах побутового насильства, сексуальних злочинів, а також злочинів, вчинених у системі субординаційних відносин (насильство у сім'ї, трудових колективах, місцях позбавлення волі тощо). Тривале перебування у стані жертви формує особливий психологічний тип поведінки – так звану «вивчену безпорадність», за якої особа фактично втрачає здатність до самостійного виходу із системи насильницьких відносин [4, с. 516–518].

Проблема латентної віктимізації безпосередньо пов'язана із питанням ефективності механізмів захисту потерпілих у системі кримінального судочинства. Сучасне законодавство України передбачає низку процесуальних гарантій для жертв злочинів, зокрема право на відшкодування за-

вданої шкоди (ст. 127 КПК України), безоплатну правову допомогу, участь представника та право на захист від вторинної віктимізації у судовому процесі. Водночас практика свідчить про недостатню ефективність цих механізмів, насамперед через відсутність системної роботи з психологічної реабілітації жертв та низький рівень довіри населення до правоохоронних органів. Отже, подолання латентної віктимізації є не лише науковою, але й практично-прикладною проблемою, що потребує комплексного нормативно-правового та організаційного вирішення [3, с. 218–224].

Віктимологічні чинники детермінації злочинної поведінки є самостійним і надзвичайно важливим напрямом кримінологічного дослідження, що дозволяє розкрити механізм злочинної події у всій його повноті. Взаємодія ситуативного чинника та особи потерпілого є динамічним і взаємозумовленим процесом: ситуація формує умови для реалізації віктимних властивостей особи, а особа своєю поведінкою здатна як підсилювати, так і нейтралізувати криміногенний потенціал ситуації. Провокуюча поведінка жертви, зафіксована у відповідних нормах КК України, є юридично значущою обставиною, що впливає на кваліфікацію злочину та індивідуалізацію покарання. Ефективна система протидії злочинності неможлива без розробки та реалізації комплексних програм віктимологічної профілактики, спрямованих на формування безпечних моделей поведінки у потенційних жертв та усунення умов, що сприяють виникненню криміногенних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Туляков В. О. Віктимологічні засади кримінального права України на шляху до апроксимації міжнародних стандартів. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2023, № 2 (20).
2. Голіна В. В., Головкін Б. М., Валуйська М. Ю. та ін. Віктимологія : навч. посіб. Харків : *Право*, 2017. С. 384.
3. Джужа О. М. Запобігання злочинам: кримінологічно-віктимологічна парадигма : монографія. Київ : *Нац. акад. внутр. справ*, 2015. С. 331.
4. Тичина Д. М. Віктимологічні ознаки та властивості жертв домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 516–519.

Одержано 04.05.2026

КОЗЛОВА Євгенія Максимівна,

студентка Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент

Лантінов Ярослав Олександрович

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПІЗНАВАЛЬНОГО ТЛУМАЧЕННЯ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА СТАТТЕЮ 435–1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

На основі комплексного підходу проаналізовано системні суперечності кримінально-правової норми, передбаченої ст. 435–1 Кримінального кодексу України (далі – КК). Обґрунтовано необхідність визначення об'єкта даного правопорушення як діяльності із забезпечення національної безпеки та запропоновано шляхи усунення техніко-юридичної помилки щодо місця розташування статті в системі Особливої частини Кодексу. Акцентовано увагу на запровадженні антидіяльнісного мотиву як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони для забезпечення оцінюваності правозастосування.

Ключові слова: кримінально-правова норма, система Кримінального кодексу України, діяльність, правова визначеність.

Сучасний стан кримінально-правової доктрини України характеризується стабільністю класичних підходів, які забезпечують єдність правозастосування. Проте стрімка поява нових законодавчих конструкцій в умовах воєнного стану, зокрема статті 435–1 КК України «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю» [1], ставить перед науковою спільнотою складні пізнавальні завдання. Коли буквальний зміст норми входить у певну суперечність із системною побудовою Кодексу, виникає об'єктивна потреба у залученні додаткових методів дослідження, які дозволяють зберегти внутрішню логіку закону та забезпечити його ефективну дію.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю подолання методологічного дефіциту у тлумаченні ознак складу вказаного правопорушення. Спираючись на напрацювання сучасної школи кримінального права, зокрема на концепції Я. О. Лантінова щодо кримінально-правової норми та системної гіпотези об'єктів як видів діяльності [3; 4], ми пропонуємо застосувати «дворакурсний» метод аналізу. Цей підхід не заперечує класичний формально-юридичний аналіз, а доповнює його функціональним розумінням права, де істинність будь-якої правової концепції перевіряється її здатністю забезпечувати успішну взаємодію з реальністю та ефективність державної діяльності.

Центральним питанням дискусії у вітчизняній науці стала системна властивість розташування статті 435–1 КК. Розміщення цієї норми у Розділі XIX Особливої частини («Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби») створило фундаментальну суперечність із загальними положеннями Кодексу [6; 7]. Згідно зі статтею 401 КК, суб'єктами військових кримінальних правопорушень є виключно військовослужбовці (спеціальний суб'єкт) [1]. Водночас аналіз наміру законодавця свідчить про прагнення захистити військових від протиправних дій будь-яких осіб, включаючи цивільних (загальний суб'єкт).

Ця системна неузгодженість створює ризик правової невизначеності. З одного боку, суворе дотримання системної логіки Кодексу вимагає визнання суб'єкта спеціальним, що фактично нівелює мету прийняття норми. З іншого боку, спроби розширити коло суб'єктів лише шляхом тлумачення, ігноруючи вимоги статті 401 КК, можуть призвести до порушення принципів правової визначеності [2]. З позицій прагматичного підходу, така ситуація є наслідком техніко-юридичної помилки під час нормотворення. Найбільш логічним шляхом вирішення цієї суперечності є ретельний перегляд місця розташування норми в системі Особливої частини. Обґрунтованим виглядає перенесення даного складу до розділів, що охороняють основи національної безпеки або авторитет органів державної влади, де суб'єкт є загальним за визначенням.

Застосування функціонального ракурсу дозволяє також переосмислити об'єкт кримінально-правової охорони. Традиційно об'єктом вважають честь та гідність особи. Проте в контексті ст. 435–1 КК основним безпосереднім об'єктом доцільно розглядати діяльність із забезпечення

національної безпеки і оборони [5]. У такому розумінні образа чи погроза військовослужбовцю виступає не просто особистою образою приватної особи, а деструктивним комунікативним актом, спрямованим на пригнічення ефективності оборонної функції держави. Честь та гідність у цьому складі є додатковими об'єктами, що страждають внаслідок атаки на державну діяльність.

Таке розуміння дозволяє наповнити реальним змістом оціночні ознаки об'єктивної сторони. Діяння у формі «ображання» (ціннісне заперечення статусу) чи «погрожування» (інструмент тиску на волю) мають оцінюватися не через суб'єктивні відчуття потерпілого, а через їхню об'єктивну здатність негативно вплинути на виконання військовим його функціональних обов'язків. Наслідок у цій нормі доцільно тлумачити як створення загрози стабільності оборонної діяльності, що робить правозастосування більш ощадливим і точним.

Особливого значення набуває аналіз суб'єктивної сторони. Для забезпечення принципу справедливості та відмежування цього злочину від побутових конфліктів, обов'язковою ознакою має виступати не лише прямий умисел, а й специфічний антидіяльнісний мотив. Особа повинна усвідомлювати, що її дії спрямовані саме проти представника Сил оборони у зв'язку з його професійною діяльністю, і бажати (або свідомо допускати) пригнічення цієї діяльності. Відсутність такого мотиву має виключати кваліфікацію за ст. 435–1 КК, що запобігатиме надмірній кримінальній репресії та сприятиме збереженню балансу між захистом держави та свободою вираження поглядів [2].

Отже, запропонований підхід дозволяє поєднати класичну повагу до тексту закону з глибиною аналізу соціальних процесів. Системний розгляд норми через призму теорії діяльності забезпечує цілісне розуміння її призначення [5]. виправлення системних помилок щодо розташування статті та впровадження чітких функціональних критеріїв кваліфікації (мотив, об'єкт як діяльність) дозволить підвищити якість правосуддя та забезпечити належний захист інтересів національної безпеки в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

3. Лантінов Я. О. Концепт «кримінально-правової норми» в парадигмі правового позитивізму та феноменології в сучасній науці кримінального права України. *Форум Права*. 2025. Т. 81. № 1. С. 133–140.
4. Лантінов Я. О. Щодо дефініційного та змістовного визначення кримінально-правової характеристики. *Форум Права*. 2025. Т. 82. № 2. С. 65–72.
5. Лантінов Я. О. Системна гіпотеза об'єктів злочинів і кримінальних проступків як діяльності: подолання доктринальних суперечностей та орієнтири демократичної кримінальної політики. *Форум Права*. 2025. Т. 83. № 3. С. 122–132.
6. Черевко К. О. Щодо питання про образу честі і гідності військовослужбовця, погрози військовослужбовцю (ст. 435–1 КК України). *Злочинність і протидія їй в умовах війни: зб. доп. наук.-практ. конф.* Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 239–241.
7. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про образу честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю: аналіз законодавчих недоліків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 77. Т. 2. С. 161–165.

Одержано 07.04.2026

КОЛОДЯЖНИЙ Максим Геннадійович,
*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>*

КОМПЛЕКСНІСТЬ У ФОКУСІ РОЗШИРЕННЯ ПРЕДМЕТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Розглянуто одну із багатьох граней наукової конструкції комплексності у виді проблеми розширення обсягу предмета кримінології як науки.

Ключові слова: комплексність, комплексний підхід, кримінологія.

Комплексність як інтегративна правова категорія та водночас поширене кримінологічне поняття слід розуміти двояко (зовнішньосистемно та внутрішньосистемно). Комплексність є істотною ознакою кримінологічної системи України та відбиває кількісні та якісні параметри такого системного утворення. З огляду на предмет кримінології комплексність виражає його багатоелементну повноту, змістовність, а також міжелементну когерентність, тобто тісну взаємодію між різними, однак взаємопов'язаними елементами, науки про злочинність.

Попри те, що комплекс елементів предмета кримінології (злочинність та її прояви; особа злочинця; детермінація злочинності; запобігання злочинності) є більш-менш усталеним, це не означає, що він має залишатись таким і у подальшому. Наповнення комплексу предмета кримінологічного знання має відбуватись природнім шляхом відповідно до темпів людського прогресу, трансформації соціальних процесів, модернізації сучасного глобалізованого світу, стандартів соціально-правової комунікації між людьми та соціальними інститутами. Тобто предмет кримінології може і у перспективі повинен розширитись.

З цього приводу науковцями висловлюються різні думки. Одні вчені пропонують до предмета кримінології включити методiku криміноло-

гічних досліджень (А. Зелінський, О. Фролова) [1, с. 122–123]. Інші кримінологи зазначають, що усталені елементи предмета кримінології не вичерпують усього його змісту, а тому мають бути розширені за рахунок низки факультативних елементів, як-то: прогнозування злочинності; кримінальна статистика; методика аналізу злочинності; «фонові» для злочинності явища; жертва злочину; проблема суїцидальної поведінки; зарубіжні теорії злочинності [2, с. 13]. В інших кримінологічних виданнях аналогічно підтримується ідея щодо двошарової структури предмета кримінології, яка включає основні та додаткові (допоміжні) компоненти [3, с. 12].

Є думка, що групування елементів предмета кримінології на «основні» та «факультативні» (додаткові) має носити умовний характер, оскільки не може бути у науки неосновних частин того, що вона вивчає у межах своїх завдань в обов'язковому порядку. Додаткові питання, які хоча і пізнаються у перебігу кримінологічних досліджень, мають при цьому залишатись поза її предметом.

Результати здійсненого експертного опитування 27 учених у галузі наук кримінально-правового блоку дозволяють розширити уявлення про обсяг обов'язкових елементів предмета кримінології. Відповіді респондентів розподілились таким чином: злочинність та її окремі прояви – 33,3%; особа злочинця – 37%; детермінація злочинності – 37%; запобігання злочинності – 37%; жертва кримінального правопорушення – 25,9%; прогнозування злочинності – 25,9%; методика кримінологічних досліджень – 22,2%; «фонові» для злочинності явища – 22,2%; зарубіжні теорії злочинності – 22,2%; програмування і планування заходів запобігання злочинності – 18,5%; кількісно-якісна модель злочинності та її проявів – 14,8%; кримінально-правова статистика – 3,7%; інше – 18,5%. Однак найбільша питома вага (63%) учених-експертів підкреслила, що предмет кримінологічної науки має включати усі перелічені вище елементи.

Видається, що кримінально-правова статистика є інформаційною платформою для оцінки кількісно-якісних параметрів злочинності, як основного елемента предмета кримінології. Тому її включення до предмета кримінологічної науки є сумнівним. Аналогічно можна сказати про методику кримінології та кримінологічних досліджень. Адже остання включає комплексний кримінологічний інструментарій, який застосову-

ється, у тому числі, до тих елементів, що і мають становити основу предмета кримінології. Фонові для злочинності явища заслуговують на їх включення до орбіти кримінологічного предметного пізнання, однак виключно у межах кримінологічної детермінації. Проблема суїцидальної поведінки, хоча і є соціально значущою, проте вона є не більше, ніж приватним питанням кримінологічного дослідження у межах фонових негативних соціально-правових феноменів. Зарубіжна теорія злочинності потребує вивчення у рамках міжсистемних зв'язків кримінологічної системи України із зарубіжними кримінологічними системами. Тобто включення зарубіжної теорії злочинності має розглядатись як невід'ємна складова комплексу національної кримінологічної доктрини. Надання цих суджень ґрунтується на результатах дослідження системного й комплексного підходів у галузі кримінології.

З урахуванням вищевикладеного, можна допустити розширення предмета кримінологічної науки щонайменше такими елементами, як:

а) жертва кримінальних правопорушень. На значущості кримінологічного дослідження жертви злочинів справедливо наполягає В. Туляков. Комплексний характер пізнання жертви злочинів, на його переконання, виявляється у її пов'язаності з формальними межами кримінально-правових явищ, можливості її «наскрізного» вивчення на підставі міждисциплінарного підходу, а також з урахуванням її статусних, поведінкових й нормативно-правових основ [4, с. 11, 14]. Річ у тім, що комплексний характер дослідження проблеми запобігання певному виду кримінальних правопорушень передбачає, окрім іншого, всебічне віктимологічне вивчення осіб, які потерпіли або мають високі шанси потерпіти від таких правопорушень. Для цього потребує обізнаність про комплекс віктимологічно значущих відомостей, що стосуються: віктимологічної характеристики жертв правопорушень, особливостей їх віктимної поведінки та багато ін. Віктимологічний аналіз та узагальнення такої інформації спрощує пошук відповідей на такі непрості запитання: Чому певні особи стали жертвою злочину? Як убезпечити громадян та зменшити їх шанси перетворитись на жертву відповідного правопорушення? тощо;

б) прогнозування злочинності – наявність цього елемента в об'єкті предмета кримінології зумовлюється важливістю виконання кримінологічною наукою її невід'ємної прогностичної функції. Вона є яскравим

атрибутом кримінологічного знання, який відбиває прикладний характер кримінології;

в) стратегування, програмування і планування заходів запобігання злочинності – без них фактично неможливо оцінювати необхідний ресурсний, кадровий та інший необхідний потенціал для успішного запобігання явищу кримінальної протиправності на системних і комплексних засадах у коротко- й середньостроковій перспективі. Насправді як прогнозування, так і тим більше програмування (планування), не є новаціями для суб'єктів правозастосування. Ці два кримінологічні напрями фактично є умовами для ефективного запобігання злочинності в Україні у повоєнний період.

Окремої уваги заслуговує розгляд штучного інтелекту та технологій машинного навчання не лише як інструментів кримінологічного аналізу й прогнозування злочинності, а і як потенційних у недалекому майбутньому «учасників» соціальних, у тому числі кримінально-правових, відносин. Зокрема, О. Радутний з цього приводу наголошує, що штучний інтелект може бути наділений здатністю усвідомлювати фактичну сторону, суспільну небезпечність своєї дії або бездіяльності та їх наслідків, керувати своєю поведінкою за можливість вибору. З урахуванням викладеного, на думку вченого, штучний інтелект (електронна особа, особистість) може бути визнаний суб'єктом злочину [5]. Тобто не виключається, що вже через навіть не десятки років, а значно менший проміжок часу, штучний інтелект розглядатиметься як суб'єкт кримінального правопорушення та/або як суб'єкт запобігання злочинам, що вчиняються і фізичними особами, і подібними штучно-інтелектуальними сурогатами.

На теперішній час розвиток комплексу кримінологічної доктрини відбувається імпульсивно шляхом рефлексії кримінологічної теорії та її або інші соціальні трансформації та зміну умов оборонно-безпекового (російсько-українська війна), суспільно-політичного (революції, масові заворушення населення), соціально-економічного (страйки) і навіть епідеміологічного (пандемія COVID – 19) характеру. За таких обставин, значущість яких гіперболічно зростає на певний період часу, розвиток теорії може бути незбалансованим й прагнути до об'єктивно вимушеного дослідження одних соціальних проблем з ігноруванням інших аспектів кримінологічного знання.

Динамічність прирощення кримінологічного знання тягне появу нових напрямів, які іноді називають новими «кримінологіями»: нейрокримінологія; вайолентологія; кримінофамілістика; кримінопенологія; політична, економічна, електоральна, військова, медична, екологічна та багато ін. «кримінологій». У цьому зв'язку поділяється думка тих вчених, які вважають, що багатоаспектність наукового пізнання не має нічого спільного з порушенням принципів цілісності та системності кримінологічних знань. Навряд чи правильно іменувати нові напрями кримінологічних досліджень, самостійні комплекси кримінологічних знань окремими «кримінологіями». В іншому разі це може призвести до втрати самостійного статусу кримінологічної науки [6; 7, с. 32]. Перелічені та деякі інші «нові» галузі кримінологічного знання слід також розглядати крізь призму прояву комплексності кримінологічних досліджень.

Як бачимо, перманентне й фактично безперервне прагнення і кримінологічної системи України, і її окремого комплексу кримінологічної доктрини до постійного розвитку й самоудосконалення, що пов'язуються із прирощенням кримінологічного знання про явище злочинності та шляхи її запобігання, є насправді природнім системним параметром. У цьому зв'язку заслуговують на увагу відповідні коментарі окремих кримінологів. Аналізуючи досягнення лауреатів Нобелівської премії у 2025 р. Дж. Мокіра, Ф. Агіона та П. Говіта за пояснення економічного зростання, зумовленого інноваціями, науковці підкреслюють, що розвиток можливий лише завдяки безперервному оновленню системи: нові ідеї, практики та технології руйнують застарілі структури й створюють передумови для якісних змін. У методологічному вимірі це означає, що кримінальне право (як і *кримінологія* – М. К.) має бути структурно відкритим до інтелектуального й технологічного оновлення, визнаючи, що лише через «руйнування» ригідних механізмів можливі довготривалі поліпшення системи запобігання злочинності [8].

Таким чином, без наповнення комплексу кримінологічної доктрини більш раціональними ідеями й, відповідно, розширення предмета кримінології новими елементами, кримінологія приречена на стагнацію. Звідси стабільність кримінологічної системи можливий, у тому числі, завдяки постійному розвитку теорії кримінологічної науки та її наповнення новими результатами якісних фундаментальних та прикладних науко-

вих розвідок. Це результуватиме можливістю досягнення кримінологічною системою України мети її функціонування в умовах динамічних соціальних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фролова О. Щодо реформування предмета кримінології. *Право України*. 2003. № 7. С. 122–123.
2. Кримінологія: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. В. В. Чернея; за наук. ред. О. М. Джужі. Київ: НАВС, 2020. 612 с.
3. Кримінологія (Загальна частина): навч. посіб. / І. О. Бандурка, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та ін.; за заг. ред. Ю. В. Орлова; МВС України, ХНУВС. Харків: ХНУВС, 2025. 616 с.
4. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2001. 42 с.
5. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. 2017. № 4. С. 106–115.
6. Головкін Б. М. Теперішнє і майбутнє кримінології. *Проблеми законності*. 2020. Вип 149. С. 168–184. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.200724>.
7. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007. 424 с.
8. Туляков В. Нобель та кримінальне право... URL: <https://www.facebook.com/share/17ECmCBr6m/> (дата звернення: 14.10.2025).

Одержано 05.05.2026

КОПЧА Вадим Володимирович,

аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем

злочинності імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки України

Батургареєва Владислава Станіславівна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3905-6292>

ДО ДЕТЕРМІНАНТ ВИПРАВДОВУВАННЯ, ВИЗНАННЯ ПРАВОМІРНОЮ, ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, ГЛОРИФІКАЦІЇ ЇЇ УЧАСНИКІВ

Проаналізовано детермінант кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436² Кримінального кодексу України (далі – КК України). Виокремлено та охарактеризовано культурно-ментальні, інформаційно-пропагандистські, ідеологічні, соціально-економічні чинники, а також недоліки кримінального законодавства, що сприяють виправдовуванню, визнанню правомірною, запереченню збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників. Обґрунтовано, що визначальну роль у формуванні криміногенного середовища відіграє повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України як системоутворюючий чинник сучасної злочинності у досліджуваній сфері.

Ключові слова: *збройна агресія, детермінанти злочинності, запобігання виправдовуванню збройної агресії, злочинність.*

Дослідження детермінант кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436² КК України, є одним із ключових завдань кримінологічного аналізу цього виду злочинності. Вбачається, що специфіка детермінації виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників проявляється у тісному взаємозв'язку з процесами суспільно-політичної трансформації України, інформаційної війни та кризи національної іден-

тичності частини українського суспільства. На відміну від традиційних факторів злочинності, детермінанти цього виду кримінального правопорушення мають виражений ідеологічний характер і формуються під впливом складного комплексу факторів.

Досліджуючи детермінанти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436² КК України варто вказати на різнобарв'я термінологічних підходів до їх розуміння. У цьому питанні, підтримуючи підхід І. М. Даньшина, який в системі злочинності будь-які зв'язки та взаємодії з іншими соціальними явищами й процесами, називає терміном «фактор», «криміногенний фактор» [1, с. 53], пропонуємо позначити детермінанти як чинники (або причини), що зумовлюють вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436² КК України.

Системний аналіз виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників дозволяє виокремити такі чинники їх вчинення: культурно-ментальні, інформаційно-пропагандистські, ідеологічні, соціально-економічні, недосконалість кримінального законодавства у досліджуваній сфері. До того ж кожен із запропонованих чинників так чи інакше функціонує та проявляє себе в умовах повномасштабного вторгнення, а тому війна виступає системоутворюючим елементом всього полотна зумовлювання злочинності сучасного періоду [2, с. 412].

Серед культурно-ментальних чинників провідне місце посідають ідентичнісна криза частини українського суспільства, мовно-культурна поляризація регіонів та слабкість української історичної пам'яті. Варто погодитись з К. А. Новіковою, що наративи пропаганди РФ обертаються навколо неорадянщини, яка заснована на почутті ностальгії за Радянським Союзом. Саме тому об'єктом такої пропаганди є особи, що «застали» Радянський Союз. Крім того, однією із сучасних світових тенденцій є відсутність зацікавленості молодим поколінням сферою політики [3, с. 238–239]. Відтак глибоко вкорінена ностальгія за радянським минулим серед представників старших поколінь породжує так певний дисонанс: факти агресії фільтруються через призму емоційної прихильності до образу «братніх народів», що призводить до пошуку виправдань російським діям або перекладання відповідальності на українську владу.

Своєю чергою інформаційно-пропагандистські чинники ґрунтуються на споживанні російського медіаконтенту частиною населення Укра-

їни, поширенні дезінформації через соціальні мережі та месенджери, а також функціонуванні проросійських інтернет-спільнот. Низький рівень медіаграмотності, знижена здатність до критичного аналізу інформації та використання психологічних методів маніпуляції у сукупності створюють загрозу інформаційній безпеці держави [4, с. 715] та являють собою основний інформаційно-небезпечний чинник глорифікації агресора.

Уваги заслуговує дослідження медіаспоживання населення України, яке провела дослідницька компанія Gradus на замовлення Міністерства культури України за підтримки БФ «МХП-Громаді» у 2026 році. Не дивлячись на те, що у всіх вікових групах було зафіксовано тенденцію до збільшення споживання українського контенту або принаймні наміру це робити, реальна практика залишається неоднорідною та залежить від віку, доступності продукту та мовної впевненості. Так, 71% українців досі споживає російськомовний контент, і майже чверть робить це щодня. Переважно це відбувається не через ідеологію, а через доступність і звичку [5]. Водночас, саме за допомогою російськомовного контенту, що походить з РФ, агресор здатний маніпулювати думками, перекручувати факти, створювати фейкові новини та поширювати пропагандистську інформацію з метою впливу на українське суспільство та міжнародне сприйняття конфлікту [6, с. 227]. Такі дії своєю чергою здатні перетворити реципієнтів російської контенту на активних суб'єктів виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України та глорифікації її учасників, чого не можна допускати.

Що стосується ідеологічних чинників, то звеличування держави агресора є тим потужним ідеологічним інструментом, який може впливати на суспільну думку та формувати загальну підтримку агресивної політики держави [7, с. 138].

Узагальнений аналіз кримінальних проваджень за ст. 436² КК України свідчить, що цей чинник проявляється через свідоме неприйняття української державності, заперечення права України на незалежність і суверенітет, романтизацію радянського минулого та віру в «особливу місію» Росії щодо «захисту» російськомовного населення.

В умовах повномасштабного вторгнення особливої гостроти набувають соціально-економічні чинники, що створюють додаткові можливості для формування невдоволення державною політикою серед вразливих

груп населення. Під час дослідження, проведеного групою вчених на базі НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, вдалося знайти підтвердження тому факту, що невдоволеність «мінімальним» набором соціальним благ, що сьогодні надаються в Україні пересічній людині, та розчарування ідеологією хижацького споживання, одним із проявів якого є перманентні корупційні скандали в державі, загострює тугу за «іншим колишнім життям», сприяючи реваншизму патернів минулого [8, с. 94; 9, с. 15].

Ще одним чинником, що сприяє вчиненню кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436² КК України є недосконалість кримінального законодавства. Відсутність чітких критеріїв диференціації покарання породжує правову невпевність і знижує превентивний ефект кримінального закону. Крім того, В. С. Батиргарєєва звертає увагу на територіальний аспект: до орбіти кримінально-правової реакції потрапляє лише незначна частина глорифікаторів – ті, хто перебуває на підконтрольних Україні територіях. Особи, що провадять активну глорифікаційну діяльність з тимчасово окупованих територій або з-за кордону, не підпадають під спеціальне досудове розслідування *in absentia* [10, с. 203].

Таким чином, виявлені культурно-ментальні, інформаційно-пропагандистські, ідеологічні та соціально-економічні чинники, а також недоліки кримінального законодавства у своїй сукупності формують сприятливе середовище для вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 436² КК України. Їх комплексне врахування є необхідною передумовою для розробки диференційованої науково обґрунтованої системи запобігання виправдовуванню, визнанню правомірною, запереченню збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Даньшин И. Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия: учебное пособие. Киев: УМК ВО, 1988. 88 с.
2. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану: монографія / редкол.: В. А. Журавель, Н. С. Кузнєцова, О. М. Бандурка та ін.; Нац. акад. прав. наук України. Право: Харків, 2023. 902 с.

3. Новікова К. А. «Глорифікація» збройної агресії РФ у вимірі офіційної статистики. *Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія*: матер. міжн. наук.-практ. круглого столу (Харків, 21 червня 2024 р.). Харків: Майдан, 2024. С. 237–241.
4. Карчевський М. В. Глорифікація: історичний, міжнародний та вітчизняний соціально-правовий вимір. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 713–717.
5. Дослідження медіаспоживання населення України: аналітичний звіт за лютий/березень 2026 року, підготовлений на замовлення Міністерства культури України за підтримки БФ «МХП-Громаді». *Gradus*. URL: https://mincult.gov.ua/wp-content/mincult_2004206.pdf (дата звернення: 24.04.2026).
6. Шмаленко Ю. І. Використання інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) у сучасній війні в Україні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матер. міжнар. наук. – практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 226–229.
7. Новіков О. В. Деякі питання удосконалення кримінальної відповідальності за пропаганду війни. *Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія*: матер. міжн. наук.-практ. круглого столу (Харків, 21 червня 2024 р.). Харків : Майдан, 2024. С. 136–139.
8. Батиргарєєва В. С., Нетеса Н. В. Глорифікація збройної агресії та її учасників: підсумки соціально-правового та кримінологічного аналізу. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2024. № 48. С. 92–100.
9. Батиргарєєва В. С., Нетеса Н. В. Формування гіпотетичного знання про явище глорифікації збройної агресії РФ проти України: соціально-правовий вимір. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. № 46. С. 11–20.
10. Батиргарєєва В. С. Чи однаковий закон для всіх: що показує практика запобігання глорифікації ворога? *Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія*: матер. міжн. наук.-практ. круглого столу (Харків, 21 червня 2024 р.). Харків: Майдан, 2024. С. 201–209.

Одержано 04.05.2025

КОСТЮЧОК Юлія Леонідівна,

*аспірантка Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса*

Національної академії правових наук України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор

Лапкін Андрій Васильович

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-7642-4217>

ЕТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИМ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Досліджено морально-етичні основи проведення слідчим слідчих (розшукових) дій. Встановлено, що вони створюють базис для етики всієї процесуальної діяльності слідчого. Доведено, що етика проведення слідчих (розшукових) дій відображає баланс забезпечення прав і законних інтересів особи у кримінальному провадженні та процесуальних потреб досудового розслідування.

Ключові слова: професійна етика слідчого, слідчий, слідчі (розшукові) дії.

Дотримання етичних стандартів діяльності слідчого під час проведення слідчих (розшукових) дій складає основу процесуальної етики слідчого. Її важливість обумовлена необхідністю утвердження засад верховенства права, законності та поваги до людської гідності під час досудового розслідування. Водночас практика свідчить про наявність проблем, пов'язаних із можливими зловживаннями владними повноваженнями, формальним підходом до дотримання прав людини та недостатнім рівнем професійної етики окремих слідчих, детективів та дізнавачів. У зв'язку із цим існує необхідність наукового дослідження етичних засад діяльності слідчого та визначення меж його належної та допустимої поведінки під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Частина 2

цієї статті передбачає, що підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети.

Отже, призначенням таких дій є забезпечення доказування у кримінальному провадженні. Це означає, зокрема, що слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися слідчим з будь-якою іншою метою, ніж для отримання чи перевірки доказів. Відповідно, етичні основи проведення слідчим таких дій визначає їх доцільність, яка в кожному випадку має перевищувати можливі негативні наслідки від проведення таких дій для забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Дослідники відмічають, що процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій має етичну основу, оскільки, по-перше, під час їх здійснення слідчим (дознавачем) повинні реалізовуватися загальні засади кримінального провадження, які самі по собі наповнені глибоким етичним змістом; по-друге, етичним змістом наповнені норми КПК, що унормовують процес доказування [1, с. 231–232].

Загалом слід погодитися з такою думкою та відмітити, що дотримання етики при проведенні слідчих (розшукових) дій першочергово залежить від неухильного додержання слідчим положень КПК України та процесуального порядку їх проведення. Тобто допущені слідчим порушення законності при проведенні слідчих (розшукових) дій самі по собі вказують на порушення ним професійної етики. Разом з тим, додержання букви закону не завжди означає додержання етики, оскільки формальна реалізація встановленої процедури може приховувати бездушне чи недоброзичливе ставлення до особи, ігнорування її потреб та інтересів, використання вразливого становища тощо.

Так, наприклад, М. І. Марчук звертає увагу на те, що під час допитів слід дотримуватися принципу об'єктивності, уникаючи маніпуляцій і психологічного тиску, які можуть спотворити свідчення. Це, на думку дослідника, особливо актуально у випадках, коли свідки або підозрювані можуть бути у вразливому становищі, що робить їх більш схильними до тиску [2, с. 51]. При цьому як застосування слідчим до учасників кримінального провадження чи інших осіб будь-якого психологічного тиску, так і взагалі використання вразливого становища особи у своїх професійних інтересах при проведенні слідчих (розшукових) дій слід

вважати неетичним. Водночас, на думку слідчого, це може бути виправдано інтересами досудового розслідування, наприклад отриманням інформації, яка приховується особою і не була б нею повідомлена у «звичайному» психологічному стані.

Частина 3 ст. 223 КПК України передбачає, що слідчий вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені цим Кодексом, а також відповідальність, встановлена законом. Наведені положення мають важливе значення як в аспекті додержання прав і законних інтересів осіб, так і професійної етики слідчого, оскільки дозволяють таким особам спостерігати за проведенням слідчих (розшукових) дій, а також певним чином контролювати дії слідчого та реагувати на порушення з його боку. Реалізація цих положень може ускладнювати проведення процесуальних дій для слідчого, оскільки присутність заінтересованих осіб може ускладнювати здійснення слідчої (розшукової) дії, однак в цьому випадку завдання забезпечення прав і законних інтересів особи переважає.

Важливе етичне значення має і передбачена ч. 4 ст. 223 КПК України заборона проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години). Вочевидь, вона повинна гарантувати належний відпочинок особи у нічний час, спокій і психологічний комфорт при цьому, хоча і може суперечити інтересам швидкості кримінального провадження та невідкладності отримання доказів. Разом з тим, з цього загального правила передбачені винятки, а саме: 1) невідкладні випадки, коли затримка в проведенні слідчих (розшукових) дій може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного; 2) здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому ст. 615 КПК України. Однак і за наявності передбачених законом підстав до проведення слідчої (розшукової) дії в нічний час, слідчий має виходити із додержання загальних етичних засад та процесуальної необхідності, тобто, за відсутності крайньої необхідності, відкласти проведення слідчої (розшукової) дії, щоб надмірно не турбувати спокій осіб. В будь-якому разі, проведення слідчих (розшукових) дій в нічний час не може використовуватися як засіб психологічного тиску, пригнічення волі чи при-

ниження гідності особи чи з іншою прихованою метою, що не відповідає завданням і засадам кримінального провадження.

Виразний етичний характер має правило, встановлене ч. 5 ст. 223 КПК України, згідно з яким у разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Таким чином, проведення слідчих (розшукових) дій не є одностороннім орієнтованим лише на забезпечення доказами позиції сторони обвинувачення. Під час їх проведення можуть виявлятися й докази, які свідчать на користь сторони захисту, які також мають бути використані слідчим і надані суду. Вочевидь, неетичним буде вважатися будь-яке приховування чи спотворення доказів, отриманих слідчим в процесі проведення слідчих (розшукових) дій.

Вимога проведення слідчих (розшукових) дій лише в межах строків досудового розслідування і недопустимість їх проведення після їх закінчення, встановлена ч. 8 ст. 223 КПК України, також має не лише процесуальне, а й морально-етичне підґрунтя. По-перше, вона орієнтує слідчих на оперативне проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та недопустимість затягування досудового розслідування, яке негативно позначається на психологічному та правовому становищі потерпілого, підозрюваного та інших заінтересованих осіб. По-друге, вона забезпечує правову визначеність темпоральних меж досудового розслідування, поза якими слідчий не має повноважень обмежуватися права і законні інтереси особи шляхом проведення слідчих (розшукових) дій. Отже, після закінчення цих строків особа може бути впевнена, що її більше «не потурбують» проведенням таких дій, та повернутися до свого звичного життя, якщо його усталений порядок порушувався внаслідок досудового розслідування.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що стандарти і правила проведення слідчих (розшукових) дій займають значне місце в структурі професійної етики слідчого. Фактично, проведення таких дій визна-

чає основу всієї процесуальної діяльності слідчого, а тому від дотримання етичних вимог щодо цього залежить морально-етичний вимір здійснюваного слідчим досудового розслідування загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Етика прокурора, судді, слідчого : навчальний посібник / Л. М. Гуртієва, О. В. Капліна, А. В. Лапкін та ін. ; тех. ред. Ю. Д. Батан ; за ред. А. В. Лапкіна, Г. Шмельцер. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 284 с.
2. Марчук М. І. Етика у криміналістиці: баланс між розслідуванням і правами людини. Безпека у кіберсфері : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 28 трав. 2025 р.). Кам'янець-Подільський: ХНУВС, 2025. С. 50–53.

Одержано 04.05.2026

КУЧЕР Іван Олександрович,

аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем

злочинності імені академіка В. В. Стайшиса

Національної академії правових наук України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент

Пашковський Микола Іванович

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-3522-414X>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

Матеріал присвячено дослідженню реалізації загальних засад кримінального провадження в умовах співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. Автор аналізує вплив специфічного правового режиму Римського статуту на процес реалізації окремих засад. Зазначається про необхідність вдосконалення кримінального процесуального законодавства для створення чітких механізмів захисту прав учасників процесу під час взаємодії з Міжнародним кримінальним судом.

Ключові слова: *міжнародне співробітництво під час кримінального провадження; Міжнародний кримінальний суд; співробітництво з Міжнародним кримінальним судом; Міжнародний кримінальний суд та Україна.*

Активність Міжнародного кримінального суду (далі – МКС, Суд) у межах Ситуації в Україні (ІСС-01/22) [1], у якій станом на сьогодні видано шість ордерів на арешт щодо посадових осіб держави-агресора, свідчить про перспективність взаємодії України з МКС на треку притягнення представників агресора до відповідальності. Наведене зумовлює потребу вдосконалення національних правових механізмів взаємодії з МКС, передусім у частині забезпечення дотримання загальних засад кримінального провадження під час виконання прохань Суду. Однак постає питання щодо того, як саме реалізуються загальні засади кримінального провадження в умовах такої взаємодії.

Доктрина визначає засади кримінального провадження як закріплені в нормах Конституції України, загальноновизнаних міжнародних актів а кримінального процесуального законодавства фундаментальні, найзагальніші, керівні положення, що містять сутнісні ознаки провадження, визначають вимоги до діяльності його учасників, рівень захищеності прав і свобод людини та є гарантією виконання завдань кримінального провадження [2, с. 64–65; 3, с. 39]. Засади кримінального провадження взаємопов'язані між собою та діють в усіх стадіях процесу, слугуючи гарантією правосуддя [4, с. 76–77]

Загальні засади кримінального провадження поширюються й на правовідносини, що виникають під час співробітництва із МКС, доповнюючи закріплені у міжнародних договорах принципи співробітництва, і разом з ними створюють єдину систему принципів, яка є основоположною базою для реалізації мети співробітництва [5, с. 17]. Водночас під час такого співробітництва їх реалізація зазнає впливу через особливості правової природи співробітництва: воно виникає не між державами, а тому здійснюється не на основі принципу суверенної рівності держав, а в межах спеціального міжнародно-правового режиму, передбаченого Римським статутом МКС (РС МКС, Статут), й має на меті забезпечення юрисдикції МКС [6, с. 129].

Більшість засад кримінального провадження під час співробітництва діють у повному обсязі – їх зміст залишається незмінним. Натомість форма (порядок) реалізації окремих засад може набувати специфічних рис, зумовлених особливостями співробітництва з МКС. Аналіз положень глави 2 та розділу IX-2 КПК України [7], РС МКС [8] у системному взаємозв'язку дозволяє визначити окремі засади кримінального провадження, реалізація яких зазнає впливу під час співробітництва з МКС.

До прикладу, ст. 21 Статуту, серед іншого, передбачає, що МКС застосовує, окрім РС МКС, ще й акти Суду, як-от Елементи злочинів [9], Правила процедури й доказування [10], а також застосовує принципи та норми права відповідно до того, як вони були розтлумачені у його судовій практиці. Однак питання застосування пов'язаних зі Статутом документів під час усіх передбачених форм співробітництва із МКС, а так само можливість та порядок врахування практики Суду, українським законодавцем не врегульована. За таких обставин, під час співробітництва може зазнавати впливу повнота реалізації засади вер-

ховенства права, одним з елементів якої є принцип правової визначеності [11].

Окрім наведеного, ст. 26 КПК України передбачає засаду диспозитивності, за якою суб'єкти кримінального процесу мають можливість вільно, у межах закону, обирати способи поведінки для захисту своїх прав та впливати на хід і результати діяльності, головним призначенням якої є забезпечення гнучкості та повноти захисту їхніх прав [12, с. 194]. При виконанні прохань МКС втілення цієї засади зазнає певних обмежень передусім через те, що ініціювання та обсяг співробітництва з МКС визначаються не волею визначених КПК України учасників провадження, а зобов'язаннями держави за ч. 1 ст. 86 РС МКС про повне співробітництво. Назване положення встановлює зобов'язання для держав-учасниць співпрацювати з Судом, і Статут у цьому контексті передбачає справжній юридичний обов'язок, виконання якого Суд може вимагати [13, с. 613]. Дискреційні повноваження держави, зокрема щодо відстрочки чи відмови у співпраці, є вкрай обмеженими (ст. 93(4), ст. 95 РС МКС, ст. 619 КПК) [14, с. 294], що істотно впливає на межі волевиявлення суб'єктів взаємодії з МКС.

Також, ст. 24 КПК України передбачає засаду забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, повнота застосування якої під час виконання прохань МКС зазнає впливу. Наприклад, право на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді про тимчасовий арешт і про арешт і передачу формально забезпечене (ч. 13 ст. 629, ч. 8 ст. 631 КПК); водночас обсяг матеріальних підстав такого оскарження обмежений рамками ч. 6 ст. 629 та ч. 5 ст. 631 КПК України – національні суди (слідчі судді) не мають право (не уповноважені) досліджувати обґрунтованість ордеру МКС чи перевіряти законність прохання МКС по суті [15, с. 93–94]. Перевірка цих питань за ст. 19 РС МКС віднесена до компетенції самого Суду. Вказане свідчить про певне обмеження дії засади права на оскарження, оскільки процесуальна форма оскарження зберігається, проте предмет звужується до контролю за процедурою затримання та дотриманням прав затриманої особи. Окремо варто зауважити, що ухвала слідчого судді за результатами розгляду заяви про тимчасове звільнення особи відповідно до ч. 6 ст. 632 КПК України взагалі не підлягає оскарженню [15, с. 96], що ставить питання про відповідність такого регулювання ст. 5(4) та 13 Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод [16] та потребує додаткового доктринального опрацювання.

Крім того, впливу зазнає засада забезпечення права на захист та правничу допомогу, оскільки обмежений обсяг судового контролю при застосуванні окремих заходів на прохання МКС (наприклад, ч. 5, 6 ст. 629 КПК) та режим конфіденційності прохань, передбачений ст. 87(3) РС МКС та ст. 622 КПК України, впливають на можливість надання ефективної правничої допомоги.

Таким чином, загальні засади кримінального провадження поширюються на правовідносини, що виникають під час співробітництва з МКС. Хоча більшість засад, з визначених у Главі 2 КПК України, діють у повному обсязі, реалізація окремих з них зазнає впливу через специфіку правового режиму взаємодії з МКС. Це проявляється, до прикладу, у впливі на дію засади диспозитивності, окремих елементів верховенства права, у звуженні предмета оскарження та окремих обмеженнях, що впливають на ефективність правничої допомоги тощо.

На сьогодні питання врахування практики МКС та застосування пов'язаних із РС МКС процедурних документів залишаються законодавчо неврегульованими, що створює ризики для впливу на повноту реалізації правової визначеності як складової верховенства права. Крім того, наведені приклади відсутності можливості оскарження окремих судових рішень потребують додаткового доктринального опрацювання, у тому числі у контексті відповідності стандартам Конвенції. Подальше вдосконалення кримінального процесуального законодавства має бути спрямоване на забезпечення захисту прав учасників процесу та створення чітких механізмів реалізації засад кримінального провадження у межах взаємодії із МКС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Situation in Ukraine ICC-01/22. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/Ukraine> (дата звернення: 01.05.2026).
2. Кримінальний процес : підручник. Капліна О. В., Шилов О. Г., Трофіменко В. Т. та ін.; за заг. ред. Капліної О. В., Шилов О. Г.. Харків : Право, 2019. 584 С.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар. за заг. ред. В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1223 С.
4. Кримінальний процес: підручник. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Письменний Д. П. та ін.; за заг. ред. Письменного Д. П., Удалової Л. Д., Погорецького М. А., Чернявського С. С. Київ: «Центр учбової літератури», 2022. 780 с.
5. Бараннік Р. В. Принципи міжнародного співробітництва та міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження. Вісник кримінального судочинства. 2017. №2. С. 11–18. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2017_Barannik.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
6. Смирнов М. І. Гармонізація кримінального процесуального законодавства України із положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду в частині арешту та передачі особи. Часопис Київського університету права. 2025. № 4. С. 128–135. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2025.19>.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
8. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 01.05.2026).
9. Elements of Crimes. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).
10. The Rules of Procedure and Evidence. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RulesProcedureEvidenceEng.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).
11. Рішення Конституційного Суду України від 29.06.2010 №17-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
12. Шустрова, К., Є. Павліченко. Диспозитивність у кримінальному процесі. *Юридичний вісник*. № 1 (2024). С. 193–199. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2024.20>
13. Kowalski M. Article 86. Commentary on the Law of the International Criminal Court: The Statute. ed. by Klamberg M., Nilsson J., Angotti A. 2nd ed. Brussels: Torkel Opsahl Academic EPublisher (FICHL Publication Series No. 44), 2024. Vol. 2. P. 1128. – P. 613–623.
14. Пашковський М. І. Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Кримінальний процес: підручник. Басиста І. В., Благута Р. І., Гловюк І. В. та ін.. ред.: Хитра А. Я., Шехавцов Р. М.. Львів, 2022. С. 286–307.

15. Смирнов М. І. Адаптація національної процедури арешту та передачі осіб Міжнародному кримінальному суду до вимог Римського Статуту. Європейські перспективи. 2026. № 1. С. 91–100. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.12>.
16. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.05.2026).

Одержано 04.05.2026

КУЧЕРЯВИЙ Роман Романович,

*здобувач вищої освіти юридичного факультету Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Виговський Дмитро Леонідович*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ, ПЕРЕДБАЧЕНА СТ. 149 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Досліджено проблеми кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, передбачену ст. 149 Кримінального кодексу України. Проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, зміст поняття експлуатації, а також кваліфікуючі обставини. Запропоновано шляхи вдосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародно-правових стандартів у сфері протидії торгівлі людьми.

Ключові слова: торгівля людьми, експлуатація, кримінальна відповідальність, кваліфікація злочину, міжнародні стандарти.

Проблематика кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, передбачену ст. 149 Кримінального кодексу України, зберігає особливу актуальність як у теоретичному, так і в практичному вимірах, оскільки це кримінальне правопорушення посягає не лише на особисту волю людини, а й на її честь, гідність, безпеку, а в багатьох випадках також на життя і здоров'я потерпілих [1, с. 111]. У сучасних умовах торгівля людьми розглядається як одна з найнебезпечніших форм сучасного рабства, що поєднує високий рівень латентності, транснаціональний характер, корисливу мотивацію та складність доказування окремих елементів складу злочину. Саме тому дослідження проблем кримінальної відповідальності за це діяння потребує звернення не лише до змісту ст. 149 КК України, а й до міжнародно-правових стандартів, які значною мірою вплинули на формування чинної редакції цієї норми [2].

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми визначає торгівлю людьми як найм, перевезення, передачу, приховуван-

ня або одержання осіб шляхом погрози, застосування сили чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливим станом чи шляхом підкупу особи, яка контролює потерпілого, з метою експлуатації. Національний законодавець, приводячи кримінальне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів, закріпив у ст. 149 КК України відповідальність не лише за власне торгівлю людиною, а й за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, якщо такі дії вчинені з метою експлуатації та з використанням передбачених законом способів впливу на потерпілого [2]. Водночас уже на рівні законодавчої конструкції виникає перша суттєва проблема: диспозиція статті є надзвичайно об'ємною і поєднує в собі різні за змістом форми злочинної поведінки, що ускладнює її однакове застосування на практиці.

Однією з основних проблем є визначення безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення. У науковій літературі обґрунтовується, що родовим об'єктом є суспільні відносини, які забезпечують свободу, честь і гідність людини, тоді як безпосереднім об'єктом виступає особиста воля людини. Разом із тим додатковими об'єктами нерідко виступають життя, здоров'я, статевая свобода, тілесна недоторканність, а також інші соціальні цінності, залежно від конкретної форми експлуатації, що свідчить про складний багатооб'єктний характер цього кримінального правопорушення [3, с. 198]. Саме така багатошаровість об'єкта зумовлює труднощі відмежування торгівлі людьми від суміжних складів, зокрема незаконного позбавлення волі, викрадення людини, сутенерства, використання малолітньої дитини для жебрацтва чи експлуатації дітей.

Не менш складною є проблема тлумачення об'єктивної сторони злочину. Стаття 149 КК України охоплює альтернативні форми діяння, кожна з яких має власні ознаки та момент закінчення злочину [3, с. 204]. Так, торгівля людиною розглядається як незаконна передача людини за винагороду або іншу вигоду, а вербування полягає у схилинні особи до подальшої експлуатації під виглядом працевлаштування, надання послуг чи інших привабливих пропозицій. Переміщення, переховування, передача та одержання людини також становлять самостійні форми діяння, які можуть бути вчинені як у межах однієї злочинної схеми, так і окремо, що у практиці доказування нерідко породжує питання про момент за-

кінчення злочину та необхідність кваліфікації всіх дій за однією чи кількома частинами статті [4].

Окремою проблемою залишається зміст поняття експлуатації, яке виступає обов'язковою метою більшості форм діяння, передбачених ст. 149 КК України. Примітка до статті визначає експлуатацію дуже широко, включаючи всі форми сексуальної експлуатації, використання вpornобізнесі, примусову працю, рабство, звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів без згоди людини, усиновлення з метою наживи, примусову вагітність, примусове одруження, примусове жебрацтво, втягнення у злочинну діяльність та використання у збройних конфліктах. З одного боку, така широта дозволяє охопити різні сучасні форми посягання на людину, але з іншого – створює проблеми правової визначеності, оскільки межі окремих видів експлуатації залишаються дискусійними, а деякі форми частково перетинаються з іншими складами кримінальних правопорушень [4]. У науковій літературі з цього приводу висловлюється думка про потребу подальшого уточнення законодавчих формулювань задля забезпечення єдності судової практики.

Складною є і характеристика суб'єктивної сторони злочину. Торгівля людьми вчиняється лише з прямим умислом, а для низки альтернативних діянь обов'язковою є спеціальна мета – експлуатація потерпілого [3, с. 199]. Проте науковці звертають увагу на те, що нинішня редакція статті не вимагає обов'язкового встановлення корисливого мотиву, хоча в реальній практиці абсолютна більшість таких посягань має саме корисливе підґрунтя. У зв'язку з цим пропонується конкретизувати диспозицію ч. 1 ст. 149 КК України шляхом прямої вказівки на корисливі або інші особисті мотиви, оскільки це дозволило б точніше відмежовувати торгівлю людьми від інших форм незаконного впливу на людину та краще відображало б реальну соціальну природу цього злочину.

Ще одне дискусійне питання стосується суб'єкта кримінального правопорушення. Загальний вік кримінальної відповідальності за ст. 149 КК України становить шістнадцять років. Разом із тим у наукових публікаціях обґрунтовується, що окремі дії, пов'язані з вербуванням чи посередництвом у передачі потерпілих, нерідко здійснюють особи 14–15 років, яких використовують дорослі учасники злочинних схем, що фактично ускладнює притягнення останніх до відповідальності та повне викриття злочинної діяльності.

Особливо кваліфікуючими ознаками є, зокрема, вчинення діяння щодо малолітнього, батьками чи іншими законними представниками неповнолітнього, організованою групою, із застосуванням небезпечного насильства або спричиненням тяжких наслідків. Практична проблема полягає в тому, що окремі з цих ознак можуть одночасно збігатися з ознаками інших злочинів, а тому виникає питання правильної кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень або охоплення всього вчиненого лише ст. 149 КК України [3, с. 207].

Значна частина проблематики пов'язана і з узгодженістю національного законодавства з міжнародними стандартами. У наукових працях наголошується, що поняття торгівлі людьми в Законі України «Про протидію торгівлі людьми», у міжнародних актах і в ст. 149 КК України не завжди відтворюються цілком тотожно, що породжує нормативні розбіжності [2]. Крім того, вказується на потребу законодавчого закріплення більш ефективних гарантій для потерпілих, зокрема щодо періоду реабілітації та обмірковування, а також удосконалення механізмів захисту жертв від повторної віктимізації. Отже, проблематика кримінальної відповідальності за торгівлю людьми не зводиться лише до суворості санкції, а охоплює ширший комплекс питань – від чіткості законодавчої техніки до ефективності механізмів виявлення, доказування та захисту потерпілих.

Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми за ст. 149 КК України є необхідним інструментом протидії одному з найнебезпечніших посягань на свободу та гідність людини, однак чинна редакція цієї статті все ще містить низку дискусійних положень, які впливають на якість правозастосування. До основних проблем слід віднести складність законодавчої конструкції диспозиції, неоднозначність тлумачення окремих форм діяння та видів експлуатації, труднощі у доведенні способів вчинення злочину, дискусійність щодо віку суб'єкта, а також потребу подальшого узгодження національних норм із міжнародно-правовими стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Краєвська О., Базів Н. Торгівля людьми як глобальна проблема сучасності. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. Вип. 31. С. 111–117.

2. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми : міжнародний документ від 16 трав. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858 (дата звернення: 26.04.2026).
3. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми. Dictum Factum. 2023. № 2 (14). С. 197–216. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/299>.
4. Кривоконь Д. А. Торговля людьми: кримінально-правовий аналіз. Наука онлайн. 2020. № 1. URL: <https://nauka-online.com/publications/jurisprudence/2020/1/torgivlya-lyudmi-kriminalno-pravovij-analiz/>.

Одержано 28.04.2026

ЛАНТИНОВ Ярослав Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1858-6842>

МЕТРОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ АКСІОЛОГІЧНОЇ КОНСИСТЕНТНОСТІ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Обґрунтовано необхідність зміни парадигми запобігання злочинності проти правосуддя: від охорони формальних процедур до метрологічного контролю чистоти правового сигналу. Автор визначає об'єктом захисту стан аксіологічної консистентності системи діяльності, що дозволяє розглядати злочинні посягання як акти ентропійного втручання, які руйнують алгоритмічну валідність правосуддя. Запропоновано стратегію превенції, спрямовану на мінімізацію системного регресу та захист автономної суб'єктності людини від трансформації демократичного соціуму в деспотичне управління.

Ключові слова: *Правосуддя, аксіологічна консистентність, злочинність, алгоритмічна валідність, ентропія, суб'єктність.*

Сучасна доктрина запобігання (як складової протидії) злочинності в сфері правосуддя тривалий час базується на юридико-позитивістській парадигмі. Остання розглядає превенцію як сукупність заходів, спрямованих на захист «нормальної діяльності» судових та правоохоронних органів. Проте такий підхід ігнорує кібернетичну природу правосуддя як складної інформаційної системи. Коли ми захищаємо лише «установу» або «процедуру», ми випускаємо з-під контролю головне – якість і цілісність правового сигналу, який ця система виробляє. Спроба пояснити право через саме право (самореферентність) неминуче стикається з обмеженнями, описаними теоремою Гьоделя про неповноту: система не може бути повністю верифікована власними засобами без залучення зовнішніх категорій знання (тут – кібернетики, теорії систем, прагматизму).

Для ефективного запобігання злочинності необхідно чітко ідентифікувати, що саме ми охороняємо. Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVIII Особливої частини КК України, має вважатися не «діяльність», а *стан аксіологічної консистентності системи діяльності*.

Правосуддя – це емерджентна властивість соціуму. Воно не тотожне судовому рішення як паперовому документу, а є результатом безпомилкового перетворення вхідних даних (фактичних обставин) через алгоритм права (норму) у вихідний сигнал, що відповідає ціннісним установкам демократичного суспільства. Запобігання злочинності у цьому контексті – це не просто боротьба з «порушниками», а метрологічний контроль за чистотою цього перетворення.

Будь-яка стратегія запобігання має спиратися на вимірювані показники. Ми виділяємо три ключові параметри аксіологічної консистентності, руйнування яких і є сутністю злочинності проти правосуддя:

- Інформаційна чистота (боротьба з ентропійними шумами). Будь-яка свідома брехня свідка, підrobка доказів експертом або приховування обставин прокурором є введенням в систему «інформаційного шуму». Згідно з принципом «garbage in, garbage out» (сміття на вході – сміття на виході), запобігання має бути спрямоване на мінімізацію ентропії на етапі входу даних у систему верифікації.

- Алгоритмічна валідність. Закон можливо розглядати і як алгоритм. Якщо цей алгоритм дефектний (суперечить правам людини або принципам верховенства права), система видає помилковий результат навіть при сумлінному виконанні процедури. Превенція тут полягає у недопущенні використання неправових алгоритмів під виглядом закону.

- Логічна зв'язність. Це основа стабільності системи. Якщо на однакові факти система видає різні рішення залежно від статусу суб'єкта – консистентність розірвана. Це ознака переходу від правосуддя до деспотичного управління.

У межах системного аналізу злочинність проти правосуддя постає не як набір ізольованих актів, а як процес деградації суспільства. Стан правосуддя є фундаментальною передумовою правопорядку. Коли правосуддя втрачає аксіологічну консистентність, правопорядок заміщується «Command & Control» (командно-адміністративним управлінням).

За такого сценарію автономна особистість втрачає статус суб'єкта і перетворюється на об'єкт деспотичного панування. Отже, запобігання

посяганням на правосуддя є стратегічним захистом благодетності суспільства. Це перешкоджає трансформації демократичної форми у «суспільство-військо» або поліцейську державу, де судочинство виконує лише ритуальну функцію легітимізації свавілля.

Запровадження прагматичного критерію істинності (за В. Джеймсом) у теорію запобігання злочинності дозволяє об'єктивно зафіксувати момент «обриву» консистентності. Наприклад, якщо суддя ігнорує ключовий доказ, він свідомо руйнує цілісність алгоритму верифікації. Таке діяння є актом ентропійного втручання.

Метрологічний контроль передбачає:

1. Моніторинг інформаційної чистоти: створення фільтрів для відсікання завідомо неправдивої інформації на ранніх етапах.
2. Верифікацію алгоритмів: постійний тест судової практики на відповідність принципам аксіологічної консистентності (а не лише формальним буквам закону).
3. Захист автономії діячів: забезпечення незалежності всіх учасників системи діяльності (від адвоката до перекладача) як запобіжник проти деспотичного тиску.

Висновок. Ефективне запобігання злочинності проти правосуддя неможливе без зміни наукової оптики. Ми маємо перейти від охорони «авторитету мантиї» до охорони чистоти правового сигналу. Правосуддя як стан аксіологічної консистентності є єдиною альтернативою соціальному хаосу та деспотії. Розуміння кримінальних правопорушень проти правосуддя як ентропійних втручань дозволяє побудувати нову, кібернетично обґрунтовану модель правового захисту соціуму, де головною цінністю є збереження суб'єктності та автономії людини в системі суспільних діяльностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Джеймс В. Прагматизм: нова назва для деяких старих методів мислення / пер. з англ. Київ : Альтернативи, 2000. 144 с.

Одержано 11.04.2026

ЛАПКІН Андрій Васильович,

*доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3240-6377>*

ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Розглянуто проблему доручення проведення судових експертиз у кримінальному провадженні працівникам правоохоронних органів. Встановлено, що така практика не відповідає принципам незалежності та об'єктивності судово-експертної діяльності. Доведено, що проведення працівниками правоохоронних органів судових експертиз може порушувати вимоги антикорупційного законодавства в частині несумісності.

Ключові слова: *судова експертиза, судовий експерт, працівник правоохоронного органу, кримінальне провадження.*

У правозастосовній практиці іноді зустрічаються випадки доручення слідчими проведення судових експертиз у кримінальному провадженні працівникам відповідних правоохоронних органів (наприклад, криміналістичних лабораторій чи інших подібних підрозділів). Подібні ситуації підіймають питання щодо розмежування функцій сторони обвинувачення та інституту судової експертизи, а також забезпечення незалежності й об'єктивності судово-експертної діяльності. В цих умовах набуває актуальності питання повноважень працівників правоохоронних органів на проведення судових експертиз та допустимості використання підготовлених ними експертних висновків як доказів у кримінальному провадженні.

Згідно із ч. 1 ст. ст. 69 КПК України експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослі-

дження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [1].

Наведені положення КПК України не містять обмежень щодо відомчої належності чи місця роботи судового експерта. Разом з тим, ч. 2 ст. 69 КПК України передбачає, що не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого. Наведені положення сформульовані імперативно та широко, тому їх варто тлумачити як такі, що виключають будь-які прояви залежності експерта від заінтересованих учасників кримінального провадження, зокрема від сторони обвинувачення.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом [2].

До числа державних спеціалізованих установ віднесено, зокрема, експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України, тобто вказані служби діють при правоохоронних органах, деякі з яких (Служба безпеки України та Національна поліція, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ) мають у своїй структурі органи досудового розслідування.

Існування установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду, є однією з гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку, передбачених ст. 4 Закону України «Про судову експертизу». З наведеного положення випливає незалежність установ судових експертиз, в т. ч. відповідних експертних служб, від органів досудового розслідування, зокрема тих, що діють в структурі відповідних правоохоронних органів.

Вимоги до судового експерта встановлено ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», згідно з якою судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних

питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. Судові експерти, які не є працівниками цих установ, повинні мати відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройти відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, бути атестованими та отримати кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про судову експертизу» особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом. Зазначена норма допускає доручення експертизи не тільки судовим експертам державних спеціалізованих установ та іншим атестованим судовим експертам, а й іншим фахівцям з відповідних галузей знань. Саме користуючись цією нормою, слідчі на практиці доручають проведення судових експертиз іншим працівникам правоохоронних органів.

Разом з тим, відповідно до правової позиції Верховного Суду, викладеної у постанові від 1 лютого 2024 року у справі № 287/105/18, до проведення судових експертиз, крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну освіту та освітньо-кваліфікаційний рівень, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах МЮУ, атестовані й отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу» [3]. Розвиваючи ці положення, можна дійти висновку про недопустимість доручення проведення судових експертиз особам, які не є «професійними» судовими експертами.

При цьому Закон України «Про судову експертизу» не встановлює обмежень щодо сумісності статусу судового експерта із зайняттям будь-яких інших оплачуваних посад, у т. ч. у правоохоронних органах.

Водночас згідно із п. 1 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 3 цього

Закону, забороняється, зокрема, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України. Виходячи із наведених положень, працівникам правоохоронних органів, які зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», забороняється займатися судово-експертною діяльністю, якщо така діяльність є оплачуваною та не входить до числа їх посадових (службових) обов'язків як співробітників відповідних органів [4].

При цьому, за відсутності у спеціальному законодавстві, яке регламентує статус, завдання та функції відповідних правоохоронних органів, прямої вказівки на повноваження здійснювати судово-експертну діяльність, посадові (службові) повноваження співробітників цих органів не можуть передбачати проведення судових експертиз.

Європейський суд з прав людини у рішенні у справі «Proskurnikov v. Russia» встановив порушення права особи на справедливий суд у зв'язку із тим, що «висновок, підготовлений співробітником міліції, був більше схожим на докази винуватості заявника, що використовувались органами прокуратури, а не «нейтральний» та «незалежний» висновок експерта» [5]. Зазначена правова позиція може бути покладена в основу твердження про недопустимість залучення до проведення судових експертиз у кримінальному провадженні працівників правоохоронних органів з огляду на невідповідність такого підходу принципам незалежності та об'єктивності судово-експертної діяльності, передбаченим ст. 3 Закону України «Про судову експертизу».

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що проведення судових експертиз співробітниками правоохоронних органів є недопустимими, оскільки це не відповідає:

- принципам незалежності та об'єктивності судово-експертної діяльності, передбаченим ст. 3 Закону України «Про судову експертизу»;
- гарантіям незалежності судового експерта та правильності його висновку, встановленим ст. 4 Закону України «Про судову експертизу»;
- вимогам несумісності до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченим п. 1 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції»;
- обмеженням участі особи як експерта у кримінальному провадженні, передбаченим ч. 2 ст. 69 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20250801#n5306> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року №4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 1 лютого 2024 року у справі № 287/105/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/116862881> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Proskurnikov v. Russia» (заява №48364/11) від 01.09.2020. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-203830%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-203830%22]}) (дата звернення: 28.04.2026).

Одержано 05.05.2026

МЕЛЬНИЧЕНКО Владислав Сергійович,
*уповноважена особа з питань запобігання та виявлення
корупції у військовій частині А 5273*
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9385-8481>
e-mail: vsm9520@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Практика кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері проходження військової служби свідчить про існування проблем правозастосування й неоднаковість кримінально-правових і процесуальних рішень. Ці проблеми слід пояснити відсутністю постанов Пленуму Верховного Суду України про практику застосування норм, що регулюють відповідальність за військові кримінальні правопорушення, а також через бланкетність диспозицій. У зв'язку з наведеним є потреба в опрацюванні питань кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426–1 Кримінального кодексу України «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень».

Ключові слова: *кримінальна відповідальність, склад кримінального правопорушення, перевищення влади.*

Юридичний аналіз складу будь-якого кримінального правопорушення слід починати з об'єкта. Отже, об'єктом кримінального правопорушення є те, що охороняється законом, чому в результаті вчинення кримінального правопорушення завдається шкода.

В науці кримінального права існує стала класифікація поділу об'єктів кримінального правопорушення за ступенем спільності охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин на загальний, родовий і безпосередній, а за основним спрямуванням злочинного посягання – на основний (головний) безпосередній об'єкт кримі-

нального правопорушення, додатковий необхідний (обов'язковий) безпосередній об'єкт кримінального правопорушення та додатковий факультативний (необов'язковий) безпосередній об'єкт кримінального правопорушення [1, с. 15].

Родовим об'єктом виступають суспільні відносини, що регулюють встановлений законом порядок здійснення військовими командирами своїх функцій та повноважень. Основним безпосереднім об'єктом є порядок виконання військовими службовими особами своїх повноважень із забезпечення військового правопорядку у різних сферах. Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовою службою є державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних з обороною України, її незалежності та територіальної цілісності [2].

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення, передбачене ст. 426–1 Кримінального кодексу України, може вчинятися у таких формах: 1) перевищення влади чи службових повноважень; 2) застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого; 3) вчинення діянь передбачених частинами 1 і 3 ст. 426–1 Кримінального кодексу України із застосуванням зброї.

Застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого можуть виражатися у застосуванні стягнень з метою принизити гідність підлеглого, зокрема, це може бути накладенням заходів дисциплінарного впливу, які належать до компетенції вищого командира, або притягнення до дисциплінарної відповідальності за дії, які не є дисциплінарним проступком, застосування насилля тощо. Це умисні дії, які виходять за межі компетенції військової службової особи і полягають у здійсненні впливу на підлеглого всупереч вимогам, установленим у статутах Збройних Сил України [3]. Під застосуванням зброї розуміється використання її для ураження живої цілі або погроза застосувати її.

Щодо застосування насильства слід навести приклад вироку Новоайдарського районного суду Луганської області від 14.11.2018 року у справі №419/1135/17. Згідно вироку молодший сержант ОСОБА 1, наніс ОСОБА 2 не менше трьох ударів в голову, спричинивши тілесні ушкодження, які належать до тілесних ушкоджень, а також фізичного болю, моральних страждань та принижень перед іншими військовослужбовцями [4].

Кримінальне правопорушення, передбачене статтею 426–1 Кримінального кодексу України належить до кримінальних правопорушень з матеріальним складом і визнається закінченим при заподіянні наслідків у вигляді істотної шкоди. У ст. 426–1 Кримінального кодексу України не розкривається поняття істотної шкоди. Поняття істотної шкоди розкривається у ч. 2 примітки до статті 425 Кримінального кодексу України, але воно стосується лише ст. ст. 425 та 426 Кримінального кодексу України. Однак виникає питання, чи стосується це визначення статті 426–1 Кримінального кодексу України. Якщо не стосується, то питання визначення істотної шкоди за ст. 426–1 Кримінального кодексу України залишається відкритим і в такому випадку суд та правоохоронні органи мають встановлювати чи є шкода істотною.

Суб'єктом цього кримінального правопорушення можуть бути військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування. Військовим начальником є особа, яка за характером своєї служби має підлеглих і наділена правом віддавати їм накази, обов'язкові до виконання [1, с. 10].

Із суб'єктивної сторони перевищення влади та службових повноважень характеризується умисною формою вини, і вчиняється лише у формі прямого або непрямого умислу. З'ясування мотивів і мети перевищення влади чи службових повноважень є необхідним для правильного призначення покарання, дотримання принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

Підбиваючи висновки, слід зазначити, що для притягнення до кримінальної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень необхідно встановити всі фактичні обставини, з урахуванням того, наскільки вчинюване кримінальне правопорушення було очевидним для службової особи і чи усвідомлювала вона протиправність своєї поведінки. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень є кримінальним правопорушенням за наявності усіх необхідних ознак. При цьому слід встановити, що військова службова особа використовувала свої службові повноваження, оскільки, не може бути кваліфікованим за ст. 426–1

Кримінального кодексу України, якщо військова службова особа не перебувала при виконанні влади чи службових повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азаров Д. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 2-ге вид. Київ : Юрінком-Інтер, 2018. 1104 с.
2. Про військовий обов'язок і військову службу. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 24.04.2026).
3. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text> (дата звернення: 24.04.2026).
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77931760> (дата звернення: 24.04.2026).

Одержано 04.05.2026

НЕГРЕБЕЦЬКИЙ Владислав Валерійович,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту вивчення проблем

злочинності імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0478-6533>

ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ ЗА АЛГОРИТМІЧНО ЗУМОВЛЕНІ РІШЕННЯ

Розглянуто проблемні питання використання автоматизованих на основі штучного інтелекту в розслідуванні та попередженні кримінальних правопорушень на прикладі відеомоніторингових систем. Досліджується практика, пов'язана з помилками автоматичного розпізнавання, пропонуються шляхи законодавчого регулювання використання штучного інтелекту в кримінальному провадженні.

Ключові слова: технологізація, штучний інтелект, кримінальне провадження, протидія злочинності.

Стрімка технологізація кримінального провадження, зумовлена як загальносвітовими тенденціями розвитку інформаційних технологій, так і специфічними викликами, пов'язаними з воєнною агресією російської федерації проти України, актуалізує питання допустимості, меж і наслідків використання технологій штучного інтелекту у діяльності органів досудового розслідування та суду [1, с. 805]. У сучасних умовах штучний інтелект дедалі частіше застосовується для аналізу великих масивів даних, автоматизованого відеомоніторингу, розпізнавання облич і поведінкових патернів, прогнозування ризиків, що, своєю чергою, безпосередньо впливає на реалізацію прав і свобод людини у кримінальному провадженні [2, с. 144].

Практика впровадження інтелектуальних систем відеоспостереження в Україні, зокрема створення аналітичних центрів Національної по-

ліції із використанням алгоритмів машинного навчання, демонструє реальний потенціал таких технологій для підвищення ефективності превентивних заходів та розслідування кримінальних правопорушень [3; 4]. Водночас факти помилкових ідентифікацій, зафіксовані як у зарубіжній, так і у вітчизняній правоохоронній практиці, наочно засвідчують, що технологічна помилка алгоритму може мати для конкретної особи наслідки, співмірні з незаконним кримінальним переслідуванням [5].

За цих умов ключовою набуває проблема відповідальності за рішення, прийняття яких було істотно зумовлене результатами роботи систем штучного інтелекту. Йдеться не лише про кримінально-правову чи дисциплінарну відповідальність посадових осіб, а про ширше питання – хто несе відповідальність за втручання у права людини в ситуації, коли рішення ґрунтується на алгоритмічному висновку, логіка якого є непрозорою або важко пояснюваною.

Особливої гостроти ця проблема набуває у зв'язку з феноменом так званої «чорної скриньки» алгоритмів штучного інтелекту. Більшість сучасних нейромережових моделей функціонують на основі складних багатопланових архітектур, які не дозволяють користувачеві чітко простежити причинно-наслідковий зв'язок між вхідними даними та отриманим результатом. Саме ця обставина створює істотні перешкоди для використання результатів роботи таких систем у судовому доказуванні. Міжнародні судові інстанції та трибунали традиційно виходять з необхідності забезпечення можливості перевірити докази, прозорості алгоритмів їх отримання та можливості критичної оцінки стороною захисту. Алгоритмічні висновки, які неможливо пояснити або відтворити, вступають у пряме протиріччя з цими вимогами.

У цьому контексті принципове значення має розвиток пояснюваного штучного інтелекту (explainable AI), який покликаний забезпечити зрозумілість логіки алгоритмічних рішень без розкриття технічних деталей, що можуть становити комерційну або службову таємницю. Саме пояснюваність, а не лише формальна точність результату, сьогодні розглядається як ключова умова допустимості використання ШІ у правозастосуванні.

Європейські стандарти регулювання штучного інтелекту чітко орієнтують держави на пріоритет прав людини. Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права закріплює позитивні зобов'язання держав забезпечувати прозорість,

пропорційність і підзвітність автоматизованих систем, особливо у сферах з підвищеним ризиком для прав людини, до яких безумовно належить кримінальне судочинство [6]. Пояснювальний звіт до Конвенції спеціально наголошує на необхідності розрізнення пояснюваності результату та інтерпретованості внутрішньої логіки системи, що має безпосереднє значення для судового контролю [7].

Суміжною за змістом є дискусія навколо «права на пояснення», яке випливає з Загального регламенту про захист даних (GDPR) [8]. Хоча це право прямо не сформульоване як абсолютне, європейська доктрина та практика поступово наповнюють його реальним змістом, підкреслюючи, що особа повинна мати можливість зрозуміти, яким чином автоматизоване рішення вплинуло на її правовий статус [9]. У кримінальному провадженні таке право набуває особливого значення, адже йдеться не лише про обробку персональних даних, а про потенційне обмеження свободи, недоторканності та репутації особи.

З огляду на викладене, відповідальність за алгоритмічно зумовлені рішення у кримінальному провадженні не може бути «делегована» технології. Навіть за умови широкого використання штучного інтелекту остаточне процесуальне рішення повинне залишатися за людиною — слідчим, прокурором або суддею, які зобов'язані критично оцінювати результати роботи алгоритму та усвідомлювати можливі ризики помилки або упередженості. Саме така модель відповідає принципу пріоритету прав людини та дозволяє говорити про технології ШІ не як про автономне джерело рішень, а як про інструмент, відповідальність за застосування якого несе держава в особі її уповноважених суб'єктів.

В умовах війни, коли технологічні системи на основі ШІ стають невід'ємною складовою безпеки, особливо важливо не допустити трансформації технологічного інструментарію у непрозорий механізм позапроцесуального втручання в права людини. Це потребує не лише технічних рішень, а й подальшого розвитку кримінального процесуального законодавства та стандартів доказування з урахуванням специфіки штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевчук В. М. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів: цифровізація, інновації, перспективи. *Military offences and war*

crimes: background, theory and practice: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. С. 795–823. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-35>. (дата звернення: 04.05.2026).

2. Шевчук В. М. Інноваційні напрямки розвитку криміналістики. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці*: матеріали міжнар. «круглого столу, 12 груд. 2019 р. Харків: Право, 2019. С. 142–147. URL :https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2020/01/Збірн-Круглий-стіл_Інноваційні-методи_2019-Збірник.pdf (дата звернення: 04.05.2026).
3. Інноваційна система безпеки громадян: у Чернігові запрацював центр з новітньою системою відеоспостереження. 24.12.2025. URL : <https://www.facebook.com/share/v/1GqBa6WbLp/?mibextid=wwXlfr> (дата звернення: 04.05.2026).
4. Система відеомоніторингу повинна мати єдиного адміністратора, – Леонід Тимченко. 2024. 27 вер. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/systema-videomonitorynhu-povynna-maty-iedynoho-administratora-leonid-tymchenko> (дата звернення: 04.05.2026).
5. Man’s wrongful arrest puts NYPD’s use of facial recognition tech under scrutiny. ABC7 New York. 2025, Aug. 27. *Eyewitness News*. August 28, 2025. URL: <https://abc7ny.com/post/man-falsely-jailed-nypds-facial-recognition-surveillance-tech-failed/17664671/> (дата звернення: 04.05.2026).
6. Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law / Council of Europe. Vilnius, 2024. (CETS No. 224). URL: <https://rm.coe.int/cets-224-framework-convention-on-artificial-intelligence-human-rights/1680af9438>, Art. 7. (дата звернення: 04.05.2026).
7. *Explanatory Report to the Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law* / Council of Europe. 2024. URL: <https://rm.coe.int/1680afae67> (дата звернення: 29.04.2026).
8. Загальний регламент про захист даних (GDPR). URL: <https://gdpr-text.com/uk/> (дата звернення: 04.05.2026).
9. Right to explanation – What does the GDPR leave for Art. 86 AI Act? URL: <https://blog.ai-laws.org/right-to-explanation-what-does-the-gdpr-leave-for-art-86-ai-act/> (дата звернення: 04.05.2026).

Одержано 05.05.2026

ОВЧАР Микола Миколайович,

ад'юнкт кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби

України імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент

Ляшук Роман Миколайович

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6526-3632>

ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ СИСТЕМ В ОХОРОНІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Проаналізовано правові та криміналістичні аспекти інтеграції безпілотних авіаційних систем (надалі – БАС) у оперативно-службовій діяльності Державної прикордонної служби України (надалі – ДПСУ). Розглянуто роль безпілотників як інструменту превенції транскордонної злочинності та процесуального документування правопорушень в умовах сучасних безпекових викликів. Окрему увагу приділено тактичним прийомам повітряного моніторингу та нормативному регулюванню використання БАС як засобу забезпечення національної безпеки.

Ключові слова. *Державна прикордонна служба України, безпілотні авіаційні системи, криміналістична превенція, державний кордон, тактика аеророзвідки, цифрові докази.*

Динаміка сучасних загроз на державному кордоні вимагає від Держприкордонслужби не лише оперативності, а й високої технологічної оснащеності. Трансформація безпекового середовища, зумовлена збройною агресією та активізацією транскордонних злочинних угруповань, призвела до того, що БАС стали невід'ємним елементом інтегрованого управління кордонами [6, с. 2]. Проте ефективність їхнього використання залежить не лише від технічних характеристик, а й від чітко визначеної юридичної бази, яка дозволяє легітимізувати результати аеророзвідки у юридичній площині.

Нормативно-правове регулювання та правоохоронна природа БАС виступають тим фундаментом, на якому будується вся система застосування безпілотної авіації в ДПСУ. Правовий статус цих засобів чітко окреслений у профільних законодавчих актах, зокрема у статтях 20 та 21 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», які надають військовослужбовцям повноваження використовувати технічні засоби для контролю за дотриманням режимних правил [1, с. 5]. Це створює необхідні умови для того, щоб БАС сприймалися не як аматорські пристрої, а як сертифіковані знаряддя правоохоронної діяльності.

Важливим доповненням цієї правової конструкції є положення Закону України «Про державний кордон України», який визначає правовий режим кордону та прикордонної смуги як об'єктів особливого державного захисту [2, с. 3]. Зокрема, норми цього Закону встановлюють порядок перебування осіб та ведення робіт поблизу лінії кордону, що створює правове поле для застосування БАС як інструменту безперервного моніторингу за дотриманням встановлених обмежень.

З позиції кримінальної юстиції, БАС виконують функцію об'єктивного фіксатора. Відеоматеріали, отримані під час патрулювання, дозволяють задокументувати факт правопорушення, наприклад, незаконне перетинання кордону або контрабанду, що є критично важливим для формування доказової бази [4, с. 42]. При цьому процедура використання засобів відеозапису суворо регламентована відомчими наказами, що забезпечує дотримання прав людини та процесуальних норм під час збору цифрових доказів. Зокрема, регламентація використання БАС як інструменту фіксації передбачає чіткий алгоритм дій оператора, який мінімізує втручання в приватне життя громадян, що не є суб'єктами правопорушень. Правова визначеність у цьому питанні базується на принципах прозорості та підзвітності: кожен виліт БАС для здійснення моніторингу документується в офіційних журналах, а отриманий відеоматеріал підлягає обов'язковому обліку із захистом від несанкціонованого редагування чи видалення. Це гарантує автентичність цифрового доказу та його незмінність, що є ключовою вимогою під час проведення досудового розслідування та судового розгляду справ [5, с. 3]. Таким чином, правова сутність БАС еволюціонує від простого засобу спостереження до повноцінного інструменту кримінального процесу [3, с. 115].

Успішне правове закріплення статусу БАС дозволяє перейти від загального нагляду до реалізації конкретних стратегій стримування злочинності. Зокрема, криміналістична превенція та випереджувальний моніторинг стають можливими завдяки створенню «ефекту постійної присутності» персоналу ДПСУ навіть на найбільш віддалених ділянках. Використання тепловізійних сенсорів на безпілотниках дозволяє виявляти латентні ознаки підготовки до злочину, такі як облаштування схованок або рух малих груп порушників законодавства України з прикордонних питань у нічний час, що дає змогу припинити правопорушення ще на стадії замаху [7, с. 2].

Важливим аспектом превентивної діяльності є контроль важкодоступних територій – гірських масивів та заболочених ділянок, де традиційне патрулювання є малоефективним. БАС нівелюють фактор географічної складності, забезпечуючи безперервний контроль за лінією кордону та інженерними спорудами. Регулярна повітряна перевірка цілісності кордону на програмних маршрутах дозволяє вчасно виявляти ознаки деструктивної діяльності та оперативно реагувати на них [8, с. 25].

Ефективність такої превенції безпосередньо залежить від того, наскільки вправно підрозділи охорони кордону використовують наявний ресурс. Тому класифікація систем та тактичні особливості застосування розглядаються як ключовий фактор успіху заходів з охорони державного кордону. Сучасний парк БАС ДПСУ включає комплекси різних типів – від малих квадрокоптерів для локальної розвідки до стратегічних систем типу «Лелека-100» або «Фурія», здатних працювати на великих відстанях у складних метеоумовах [9].

Вибір тактики польоту визначається конкретним завданням. Одним із найбільш ефективних методів при розшуку правопорушників є тактичний прийом «розбіжна коробочка», який базується на математичному розрахунку маршруту:

$$A = 1,5d - 2R$$

Логіка цієї формули базується на гармонізації технічних можливостей камери та аеродинамічних властивостей літального апарата, де кожен показник має своє критичне значення для успіху місії:

– A (відстань між галсами) – фактичний інтервал, з яким безпілотник повинен проходити над районом пошуку. Вірне визначення цього по-

казника гарантує, що кожна ділянка земної поверхні буде оглянута без пропусків.

- d (дальність виявлення об'єкта) – спроможність оптичної системи розрізнити ціль з заданої висоти. Використання коефіцієнта 1,5 є тактично обґрунтованим, оскільки воно створює необхідне перекриття (накладання) зон огляду сусідніх проходів, що виключає ймовірність того, що порушник залишиться непоміченим на межі кадру.

- R (радіус розвороту безпілотної) – характеристика, що враховує інерційність та маневровість апарата. Віднімання подвійного радіуса ($2R$) дозволяє скоригувати траєкторію польоту таким чином, щоб після завершення розвороту на 180 градусів апарат виходив точно на нову лінію галсу, зберігаючи ідеальну геометрію пошуку [8, с. 69].

Попри значні успіхи в технічному та тактичному плані, існують певні процесуальні виклики та стратегічні перспективи, які потребують подальшого опрацювання. Питання кібербезпеки та захисту цифрових даних від перехоплення порушниками законодавства України з прикордонних питань є першочерговим завданням, що безпосередньо впливає на ефективність правоохоронної діяльності. Це стимулює перехід на використання виключно захищених вітчизняних або західних систем, що відповідають сучасним стандартам безпеки [10, с. 142].

Майбутнє застосування безпілотної в охороні державного рубежу нерозривно пов'язане з повною автоматизацією процесів моніторингу та впровадженням інтелектуальних аналітичних комплексів для обробки відеопотоку. З юридичної точки зору, перехід до автоматизованого розпізнавання образів та аномалій на земній поверхні є кроком до об'єктивізації правоохоронної діяльності, оскільки дозволяє суттєво зменшити когнітивне навантаження на оператора. Це зміщує його роль від суб'єктивного візуального спостереження до прийняття фінальних управлінських рішень у критичних ситуаціях, що мають юридичні наслідки.

Впровадження таких алгоритмів автоматичної ідентифікації загроз дозволить з високою точністю виокремлювати потенційно небезпечні об'єкти серед природного фону, навіть у складних метеорологічних умовах. У процесуальному аспекті це забезпечує стабільність та безперервність збору доказової інформації незалежно від втоми чи психоемоційного стану персоналу. Автоматизація фіксації правопорушень мінімізує

ризик людської помилки при первинній кваліфікації події, що є критично важливим для забезпечення законності та обґрунтованості подальших адміністративних чи кримінально-процесуальних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 27.04.2026).
2. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> (дата звернення: 29.04.2026).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.04.2026).
5. Про затвердження Порядку застосування прикордонними нарядами технічних засобів відеозапису : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.08.2018 № 656. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1130-18> (дата звернення: 18.03.2026).
6. Про затвердження Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: Розпорядження КМУ від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80> (дата звернення: 18.04.2026).
7. Методичні рекомендації щодо застосування безпілотних повітряних суден Державної прикордонної служби України : наказ Адміністрації ДПСУ від 27.10.2023 № 154-ОД. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/Normativna-baza-z-pitan-aviscii/> (дата звернення: 10.04.2026).
8. Тактика застосування безпілотних авіаційних комплексів під час охорони державного кордону : навч. посібник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2023. 124 с. URL: <https://nadpsu.edu.ua/library/taktika-zastosuvannya-bpak-posibnik/> (дата звернення: 10.04.2026).
9. Про прийняття на озброєння Збройних Сил України безпілотного авіаційного комплексу А1-СМ «Фурія»: Наказ Міністерства оборони України від 09 квіт. 2020 р. № 115. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/04/10/bezpilotnij-aviacijnij-kompleks-a1-sm-furiya-prijnyato-na-ozbroennya-zbrojnih-sil-ukraini/> (дата звернення: 28.04.2026).

10. Опалинський В. Б., Олійник С. Е. Технології захисту інформації та кібербезпека. Міжнародна науково-практична конференція 14 березня 2024 року, м. Харків. 2024. С. 249. URL: <http://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/4625/1/Zbirnyk%20tez%20MNPk%2014.03.2024.pdf> (дата звернення: 30.03.2026) (дата звернення: 28.04.2026).

Одержано 30.04.2026

ОЛІЙНИК Роман Михайлович,

*здобувач вищої освіти юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда
Юзькова*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Виговський Дмитро Леонідович*

ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

У тезах досліджено поняття, правову природу та підстави звільнення від кримінальної відповідальності за кримінальним правом України. Особливу увагу приділено nereабілітуючому характеру цього інституту, судовому порядку його застосування, а також необхідності відмежування звільнення від кримінальної відповідальності від суміжних кримінально-правових інститутів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, звільнення, дійове каяття, примирення, давність.

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності має важливе значення для кримінального права України, оскільки дає змогу забезпечити гнучку та справедливу реакцію держави на кримінальне правопорушення. Його призначення полягає не у виправданні особи, а у відмові держави від подальшої реалізації кримінальної відповідальності за наявності спеціально визначених законом умов. На нашу думку, саме така конструкція дозволяє поєднати принцип невідворотності кримінально-правового реагування з принципами гуманізму, справедливості та економії кримінальної репресії.

Відповідно до ст. 44 Кримінального кодексу України особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності лише у випадках, передбачених цим Кодексом, а саме звільнення здійснюється виключно судом [1]. Отже, цей інститут не може застосовуватися довільно або лише з мотивів доцільності. Його правова

природа полягає в тому, що факт вчинення кримінального правопорушення не заперечується, однак держава за певних умов визнає недоцільним ухвалення обвинувального вироку та застосування повного комплексу кримінально-правових наслідків.

У науковій літературі звільнення від кримінальної відповідальності розглядається як самостійний засіб кримінально-правового реагування. Зокрема, В. М. Куц звертає увагу на те, що такий інститут перебуває за межами власне реалізації кримінальної відповідальності та потребує чіткого законодавчого врегулювання [4, с. 267]. Водночас А. Боровик та А. Верещак обґрунтовують його значення як альтернативного механізму протидії злочинності, який має застосовуватися не формально, а з урахуванням поведінки особи після вчинення кримінального правопорушення та наслідків для потерпілого [5, с. 23–29]. Вбачається, що ці підходи є взаємодоповнювальними: звільнення не повинно перетворюватися на спосіб уникнення відповідальності, але воно може бути ефективним тоді, коли особа реально демонструє зміну поведінки.

Загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності передбачені розділом IX Загальної частини КК України. До них належать дійове каяття, примирення винного з потерпілим, передача особи на поруки, зміна обстановки та закінчення строків давності [1]. Кожна з цих підстав має самостійне юридичне значення і не може застосовуватися механічно. Наприклад, дійове каяття передбачає не лише словесне визнання вини, а й активне сприяння розкриттю правопорушення та повне відшкодування шкоди або усунення її наслідків. Примирення з потерпілим також має бути реальним, добровільним і таким, що відновлює порушені права, а не лише формально підтверджується заявою.

Особливої уваги потребує підстава, пов'язана зі зміною обстановки. Її застосування можливе тоді, коли вчинене діяння або сама особа на час кримінального провадження втратили суспільну небезпечність [1]. На практиці ця підстава вимагає найбільш обережної оцінки, оскільки суд повинен з'ясувати не абстрактну зміну життєвих умов, а саме юридично значущу зміну обставин, яка впливає на суспільну небезпечність діяння або особи. Тому, на нашу думку, застосування цієї підстави має супроводжуватися детальним мотивуванням судового рішення.

Закінчення строків давності є окремою підставою звільнення, що ґрунтується на ідеї втрати актуальності кримінально-правового пересліду-

вання після спливу визначеного законом часу. Водночас ця підстава не означає автоматичного заперечення суспільної небезпечності вчиненого. Її сенс полягає в тому, що з часом зменшується потреба у кримінально-правовому реагуванні, ускладнюється доказування та втрачається виховний ефект покарання. Саме тому строки давності мають розглядатися як баланс між інтересами держави, правами особи та принципом правової визначеності.

Крім загальних підстав, КК України містить спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності в окремих статтях Особливої частини, а також особливі правила щодо неповнолітніх. Це свідчить про те, що законодавець використовує звільнення не лише як загальний прояв гуманізму, а і як інструмент стимулювання правомірної посткримінальної поведінки. У цьому контексті важливо, щоб особа не просто формально відповідала умовам відповідної статті, а реально сприяла відновленню порушеного правопорядку.

Процесуальний порядок застосування цього інституту визначається Кримінальним процесуальним кодексом України. Особі має бути роз'яснено суть підозри чи обвинувачення, підставу звільнення та право заперечувати проти закриття кримінального провадження [2]. Таке право має принципове значення, оскільки більшість підстав звільнення є nereабілітуючими. Якщо особа не погоджується із закриттям провадження, вона має право вимагати повного судового розгляду, що забезпечує баланс між процесуальною економією та правом на захист.

У постанові Пленуму Верховного Суду України № 12 звільнення від кримінальної відповідальності визначається як відмова держави від застосування до особи встановлених законом обмежень прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи [3]. Хоча ця постанова була прийнята ще за попереднього процесуального законодавства, її загальні підходи щодо nereабілітуючого характеру звільнення, необхідності наявності складу кримінального правопорушення та виключно судового порядку залишаються важливими для розуміння сутності цього інституту.

Власне значення звільнення від кримінальної відповідальності полягає у тому, що воно дозволяє індивідуалізувати кримінально-правове реагування. Проте його застосування має бути обмеженим і обґрунтованим. Суд повинен оцінювати характер і тяжкість правопорушення, поведінку особи після його вчинення, ступінь відшкодування шкоди, по-

зицію потерпілого та ризик повторного протиправного діяння. Без такої оцінки інститут звільнення може втратити своє виховне значення і сприйматися як необґрунтоване пом'якшення реагування держави.

Отже, звільнення від кримінальної відповідальності за кримінальним правом України є складним і водночас необхідним інститутом, який поєднує матеріально-правові та процесуальні гарантії. Його підстави повинні застосовуватися лише за наявності чітких умов, установлених законом, і з урахуванням фактичної поведінки особи. На нашу думку, ефективність цього інституту залежить не від кількості випадків його застосування, а від якості судової оцінки, реальності відшкодування шкоди та здатності такого рішення забезпечити як інтереси правосуддя, так і справедливе ставлення до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.05.2026).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 04.05.2026).
3. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05> (дата звернення: 04.05.2026).
4. Куц В. М. Звільнення від кримінальної відповідальності та перспективи його законодавчого врегулювання. Часопис Київського університету права. 2021. №2. С. 266–269. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2021.54. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/769/717/> (дата звернення: 04.05.2026).
5. Боровик А., Верещак А. Поняття та види звільнення від кримінальної відповідальності. Юридичний вісник. 2024. №3. С. 23–29. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2024.3>. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v3_2024/5.pdf (дата звернення: 04.05.2026).

Одержано 05.05.2026

ОЛІШЕВСЬКИЙ Ігор Вікторович,
*ад'юнкт Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького*
Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Ніколаєнко Тетяна Богданівна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-1419-695X>

ОКРЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕМІЩЕННЮ ЗБРОЇ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Виокремлено окремі проблеми протидії незаконному переміщенню зброї через державний кордон України в контексті кримінально-правових та організаційних заходів. Запропоновано шляхи удосконалення крізь призму правового унормування окремих положень законодавства, уніфікації міжвідомчої взаємодії органів та підрозділів Держприкордонслужби з іншими правоохоронними органами та системи аналізу ризиків.

Ключові слова: протидія, Державна прикордонна служба України, обіг зброї, міжвідомча взаємодія.

Незаконне переміщення зброї, боєприпасів і вибухових речовин (далі – незаконне переміщення зброї) через державний кордон України становить одну з найбільш складних загроз національній безпеці України. В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливої гостроти. У зв'язку з ризиком транскордонного переміщення необлікованого, трофейного або незаконно набутого озброєння з території ведення бойових дій ефективність діяльності Державної прикордонної служби України (далі – Держприкордонслужба) як суб'єкта первинного виявлення правопорушень на державному кордоні залежить від належної кримінально-правової оцінки вчиненого діяння, результативної міжвідомчої взаємодії між правоохоронними органами та своєчасного залучення компетентного органу досудового розслідування.

Що стосується кримінально-правової оцінки незаконного переміщення зброї, то сучасними правовими проблемами є: 1) відсутність належ-

ного унормування предметів, які у разі їх незаконного переміщення через державний кордон України можна кваліфікувати як контрабанду зброї (це стосується дронів, тепловізорів та ін. предметів подвійного використання); 2) чіткість відмежування незаконного переміщення зброї через державний кордон України як контрабанди зброї, відповідно до ст. 201 Кримінального кодексу України [4], та незаконного поводження зі зброєю як кримінального правопорушення, передбаченого ст. 263 Кримінального кодексу України. У судовій та слідчій практиці основним критерієм розмежування контрабанди зброї та незаконного поводження зі зброєю є встановлення спрямованості умислу особи на переміщення зброї через державний кордон одним із визначених способів: поза митним контролем чи з приховуванням від митного контролю. Якщо особа переміщує зброю хоча і незаконно, проте не у зазначений одним із способів, то кваліфікувати такі дії як контрабанду зброї неможливо [3, с. 402]. Крім того, у цьому разі неабияке правове значення має ідентифікація зброї. Зовнішня схожість предмета на зброю не є достатньою підставою для кваліфікації переміщення предмета як контрабанди зброї чи як незаконного поводження зі зброєю.

Поряд із цим актуалізується проблема ефективної взаємодії Держприкордонслужби з іншими правоохоронними органами. Виявлення ознак незаконного переміщення зброї через державний кордон України підрозділами Держприкордонслужби є одним із перших кроків процесуальної діяльності щодо протидії незаконному переміщенню зброї. Відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України [5], досудове розслідування контрабанди зброї (ст. 201 КК України) віднесено до підслідності слідчих органів Служби безпеки України, а незаконного поводження зі зброєю (ст. 263 КК України) – до слідчих органів Національної поліції України. У практичному вимірі певна відомча роз'єднаність, відсутність узгодженого алгоритму передачі матеріалів і різні підходи до первинної кваліфікації негативно впливають на повноту фіксації доказів (що на практиці проявляється у неповноті фіксації матеріальних слідів кримінального правопорушення, затягуванні строків передачі вилучених предметів та несвоєчасному призначенні експертиз) [2, с. 58]. Така ситуація створює ризик штучного розділення єдиного кримінального правопорушення на окремі епізоди. Ефективність протидії визначається не лише фактом вилучення зброї безпосередньо на державному

кордоні, а передусім здатністю оперативно викрити та задокументувати весь механізм її незаконного переміщення.

У зв'язку з цим критично важливою є організаційна оптимізація діяльності підрозділів Держприкордонслужби на основі ризик-орієнтованого підходу. Система аналізу ризиків дозволяє відійти від суцільного контролю та сконцентрувати ресурси на об'єктах із підвищеними підставами підозри на основі маршрутів, атипової поведінки чи конструктивних особливостей транспорту.

Крім того, технічна модернізація (рентгенотелевізійні комплекси, сканери прихованих порожнин, детектори вибухових речовин, безпілотні авіаційні комплекси) у поєднанні з кінологічним забезпеченням має бути глибоко інтегрована з єдиним інформаційно-аналітичним середовищем обміну орієнтуваннями між суб'єктами управління державним кордоном.

Отже, аналіз кримінально-правових та організаційних аспектів протидії незаконному переміщенню зброї через державний кордон свідчить про необхідність комплексного підходу. Для його успішної реалізації доцільно:

- виробити єдину практику кваліфікації суміжних складів злочинів (ст. 201 та 263 КК України), зокрема розробити методичні рекомендації щодо алгоритму доказування умислу на контрабанду при виявленні зброї у прикордонній смузі без очевидних ознак її фактичного переміщення через державний кордон;
- розробити спільну міжвідомчу інструкцію (за участю Держприкордонслужби, СБУ, Національної поліції та органів прокуратури), яка закріпить імперативне правило щодо невідкладної передачі вилученої зброї на експертизу з обов'язковим інформуванням слідчого підрозділу СБУ та фіксацією первинної доказової бази протягом перших 24 годин;
- посилити застосування системи аналізу ризиків у частині профілювання загроз контрабанди зброї та здійснити поетапну технологічну модернізацію системи прикордонного контролю щодо забезпечення пунктів пропуску сучасними технічними засобами прикордонного контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вознюк А. А., Азаров Ю. І. Кримінально-правова характеристика незаконного обігу зброї та бойових припасів : монографія. Київ : НАВС, 2021. 216 с.

2. Козаченко О. І., Мельник В. І. Міжвідомча взаємодія суб'єктів інтегрованого управління кордонами у протидії незаконному обігу зброї: алгоритми та перспективи. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2023. № 1. С. 55–63.
3. Письменський Є. О., Камінський П. М. Розмежування складів кримінальних правопорушень за статтями 201 та 263 КК України: проблеми правозастосування в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. С. 401–405.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10. Ст. 88.

Одержано 04.05.2026

ОСТАПЮК Ілона Вадимівна,

*здобувач вищої освіти юридичного факультету Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Виговський Дмитро Леонідович*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Надано кримінально-правову характеристику державної зради в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу на ознаках складу кримінального правопорушення, посиленій відповідальності, статистичних даних Офісу Генерального прокурора та відмежуванні від суміжних складів.

Ключові слова: *державна зрада, воєнний стан, національна безпека, підривна діяльність, кримінальна відповідальність.*

Державна зрада є одним із найнебезпечніших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. В умовах воєнного стану її небезпечність зростає не лише формально, а й фактично, оскільки такі дії можуть впливати на обороноздатність держави, безпеку військових формувань, захист критичної інфраструктури та життя людей. Тому кримінально-правова оцінка державної зради має бути суворою, але водночас юридично точною, з обов'язковим доведенням усіх ознак складу кримінального правопорушення.

Відповідно до ст. 111 Кримінального кодексу України державною зрадою є умисне діяння громадянина України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності й недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Закон визначає три основні форми державної зради: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, а також надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України [1]. Отже, для кваліфікації важливим є не будь-який контакт із представниками ворога, а саме спрямованість поведінки особи на заподіяння шкоди Україні.

Спеціальним суб'єктом цього злочину є лише громадянин України. На нашу думку, така ознака має принципове значення, оскільки державна зрада передбачає порушення особою особливого правового зв'язку з державою. Воєнний стан, введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, виступає кваліфікуючою ознакою [2]. Частина друга ст. 111 КК України передбачає за державну зраду в умовах воєнного стану позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна [1].

Об'єктивна сторона державної зради у сучасних умовах може проявлятися у переданні відомостей про переміщення військової техніки, місця дислокації підрозділів, об'єкти критичної інфраструктури, а також в іншій допомозі, яка здатна бути використана державою-агресором проти України. Р. А. Черняк звертає увагу на істотне зростання кількості проваджень за ст. 111 КК України після початку повномасштабної агресії, що підтверджує практичну актуальність цієї проблеми [5, с. 120–121]. Водночас сама складність воєнної ситуації не повинна замінювати доказування: суд має встановити конкретну форму діяння, його спрямованість і зв'язок із підривною діяльністю проти України.

Статистичні дані Офісу Генерального прокурора також підтверджують актуальність обраної теми. За Єдиним звітом про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року за ст. 111 КК України було обліковано 1070 кримінальних правопорушень, у 554 з них особам вручено повідомлення про підозру, а 424 кримінальні провадження направлено до суду. За січень-лютий 2026 року вже обліковано 214 кримінальних правопорушень за ст. 111 КК України, у 91 з них особам вручено повідомлення про підозру, а 27 кримінальних проваджень направлено до суду [7; 8]. Наведені показники свідчать, що державна зрада не є лише теоретичною конструкцією кримінального права, а залишається реальною загрозою для національної безпеки в умовах триваючої агресії.

Суб'єктивна сторона державної зради характеризується прямим умислом. Особа повинна усвідомлювати, що її дії спрямовані на шкоду національній безпеці України, і бажати їх вчинення. Саме доведення умислу дозволяє відмежувати державну зраду від необережного поширення інформації, побутового спілкування або інших дій, які не мають зрад-

ницької спрямованості. О. Ф. Бантишев слушно підкреслює, що злочини проти основ національної безпеки посягають на відносини, які забезпечують суверенітет, територіальну цілісність, обороноздатність та державну безпеку України [6, с. 392].

Державну зраду необхідно чітко відмежовувати від колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору. Колабораційна діяльність за ст. 111–1 КК України охоплює різні форми співпраці з окупаційною владою, публічну підтримку агресора або участь у незаконних органах. Пособництво державі-агресору за ст. 111–2 КК України має іншу конструкцію суб'єкта та об'єктивної сторони [1]. Натомість державна зрада завжди передбачає спеціального суб'єкта – громадянина України – і спрямованість діяння саме на шкоду ключовим інтересам державної безпеки. Такий підхід дає змогу уникнути як безпідставного пом'якшення, так і надмірно широкої кримінально-правової оцінки.

Отже, кримінальна відповідальність за державну зраду в умовах воєнного стану є важливим засобом захисту національної безпеки України. Посилення санкції за ч. 2 ст. 111 КК України є виправданим з огляду на особливу небезпечність таких дій під час збройної агресії. Водночас ефективне застосування цієї норми потребує точного встановлення спеціального суб'єкта, прямого умислу, форми діяння та його спрямованості на шкоду Україні. Саме поєднання суворості відповідальності, статистичного підтвердження актуальності проблеми й чіткості правової кваліфікації забезпечує баланс між захистом держави та дотриманням принципів законності, справедливості й індивідуалізації кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.05.2026).
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 06.05.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 06.05.2026).

4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за 2024 рік. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_2024.pdf (дата звернення: 06.05.2026).
5. Черняк Р. А. Кримінальна відповідальність за державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2023. № 64. С. 120–125. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.23>. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc64/23.pdf> (дата звернення: 06.05.2026).
6. Бантишев О. Ф. Державна зрада в умовах військових дій // Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 3. С. 392–394. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/94>. URL: https://www.lsej.org.ua/3_2024/96.pdf (дата звернення: 06.05.2026).
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року / Офіс Генерального прокурора. Data.gov.ua. Data.gov.ua. URL: <https://data.gov.ua/dataset/8b9b1677-2407-454a-bfa7-76eb638c0ea1/resource/3c6b0719-4572-4429-8808-6ec54a1310b9> (дата звернення: 06.05.2026).
8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-лютий 2026 року / Офіс Генерального прокурора. Data.gov.ua. Data.gov.ua. URL: <https://data.gov.ua/dataset/8b9b1677-2407-454a-bfa7-76eb638c0ea1/resource/795cc8d7-0f05-4aae-990f-ed9c39d0cd23> (дата звернення: 06.05.2026).

Одержано 07.05.2026

РОМАНЧУК Іван Олександрович,

*детектив Третього підрозділу детективів Першого Головного
підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України*
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-0712-0588>

Рецензент: кандидат юридичних наук, доцент

Байлов Антон Володимирович

СПОСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОТИПРАВНОСТІ ТА МЕХАНІЗМИ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Доповідь присвячена дослідженню способів здійснення приватизації майна державного житлового фонду, які використовуються службовими особами з метою заволодіння державним майном. Використання проаналізованих у роботі способів надає можливість службовим особам на практиці уникати кримінальної відповідальності, що пов'язано з визнанням їх дій правомірними або приховуванням ними вчинених кримінальних правопорушень завдяки використанню наведених способів. Висвітлюються проблемні питання, що виникають в правозастосовній діяльності, при визнанні протиправними дій службових осіб в процесі здійснення приватизації майна державного житлового фонду, вчинених у різний спосіб.

Ключові слова: *приватизація, державний житловий фонд, спосіб, протиправність, зловживання*

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» кожний громадянин України має право приватизувати займане ним житло безоплатно в межах номінальної вартості житлового чеку або з частковою доплатою лише один раз. При цьому, відповідно до положень ст. 3 згаданого Закону, приватизація здійснюється з розрахунку санітарної норми 21 квадратний метр загальної площі на кожного члена сім'ї та додатково 10 квадратних метрів на сім'ю [1].

В свою чергу, згідно з Рішенням Конституційного Суду України № 15-рп/2010 від 10.06.2010 право громадян України на безоплатну приватизацію державного житлового фонду вважається реалізованим один раз, в тому числі якщо громадянин України повністю використав житловий чек для приватизації житла у державному житловому фонді, і у його власність безоплатно передано в одній чи в кількох квартирах (будинках) загальну площу з розрахунку санітарної норми 21 квадратний метр загальної площі на наймача і кожного члена його сім'ї та додатково 10 квадратних метрів на сім'ю [2].

Не виключенням є в тому числі і службові особи органів державної влади, яким надається право на отримання службового житла за місцем проходження ними служби. При цьому, досить часто після отримання службовими особами службового житла за місцем проходження ними служби, останніми реалізується право на приватизацію державного житлового фонду в межах санітарної норми за умови відсутності у таких службових осіб та їх членів сім'ї у власності житлової площі. Процедура приватизації майна державного житлового фонду в таких випадках передуює процедурі виключення отриманого ними житла з числа службового.

На практиці непоодинокими є випадки вчинення службовими особами різного роду діянь шляхом зловживання своїм службовим становищем в процесі приватизації майна державного житлового фонду. Такі діяння зазвичай вчиняються з корисливих мотивів та направлені на заволодіння державним майном у різний спосіб та можуть бути кваліфіковані за наявності всіх обов'язкових елементів складу кримінального правопорушення за ст. 191 або ст. 410 КК України.

При цьому, основною ознакою, завдяки якій можна кваліфікувати діяння особи як відповідне вищезазначене кримінальне правопорушення, є саме протиправність. «Відсутність протиправності (тобто, констатація правомірності) вилучення майна означає, що не порушено обов'язковий основний та обов'язковий додатковий об'єкт вказаних кримінальних правопорушень, вилучення майна не становить діяння, передбаченого ст. 191 КК України, і відсутній корисливий мотив» [3, с. 22].

Аналіз судової практики та окремих положень нормативно-правових актів, що регулюють процеси приватизації майна державного житлового фонду, дає можливість дійти до наступних висновків. По-перше, служ-

бові особи з метою заволодіння майном державного житлового фонду під час приватизації використовують різноманітні способи вчинення кримінального правопорушення. По-друге, використання таких способів здійснюється з метою визнання їх дій правомірними, приховування злочину та, як наслідок, уникнення кримінальної відповідальності.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення є факультативною ознакою складу кримінального правопорушення [4, арк. 94]. У випадках, коли спосіб вчинення кримінального правопорушення, безпосередньо передбачений нормою Особливої частини КК України, його визначення впливає на кваліфікацію діяння, встановлення його кваліфікуючих ознак.

В той же час, в судовій практиці сформувалось визначення способу вчинення кримінального правопорушення при зловживанні владою або службовим становищем. Так, у своїй постанові від 30.09.2020 у справі № 517/639/17 Касаційний кримінальний суд Верховного Суду України зазначив: «Загальною ознакою будь-якого зловживання владою або службовим становищем є спосіб вчинення злочину використання наданих повноважень, свого становища, що утворює собою виконавчий зміст злочинів у сфері службової діяльності. Цей спосіб вчинення злочинів за своєю суттю полягає не у простому невиконанні покладеного обов'язку, а в застосуванні наданих повноважень проти покладеного обов'язку, всупереч інтересам служби та становить фактично зраду обов'язку» [5].

Способи заволодіння майном державного житлового фонду, які використовуються службовими особами під час реалізації їх права на приватизацію, хоча і не впливають на кваліфікацію їх діянь та встановлення його кваліфікуючих ознак, однак можуть мати суттєве значення для встановлення самої протиправності кримінального правопорушення. Тому, встановлення та розуміння таких способів заволодіння державним майном є суттєвим в правозастосовній діяльності, що в подальшому надає можливість притягнути винних осіб до кримінальної відповідальності.

За результатами аналізу судової практики слід навести наступні способи заволодіння майном державного житлового фонду службовими особами під час приватизації:

1. *Залучення близьких родичів як номінальних власників;*
2. *Фіктивне розлучення;*

3. Умисне відчуження майна, яке перебуває у власності службової особи та членів її сім'ї, до приватизації державного майна;

4. Повторна приватизація з частковою доплатою.

В першому випадку службова особа, яка вже використала право на приватизацію майна державного житлового фонду в повному обсязі, залучає своїх близьких родичів (які такого права ще не використовували) з метою здійснення приватизації майна на їх користь та фіктивного оформлення на них права власності на таке майно. Так, службова особа фактично залучає в якості пособника у заволодінні чужим майном свого близького родича, здійснюючи його реєстрацію в отриманій службовій квартирі. Вже після виключення квартири з числа службового житла близький родич службової особи, використовуючи право на приватизацію майна державного житлового фонду, здійснює його приватизацію. В даному випадку, хоча в діях службової особи і наявні певні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, однак в її діях відсутній такий елемент як протиправність, оскільки формально її близький родич мав право на приватизацію державного майна, оскільки не використовував його.

До таких висновків дійшла колегія суддів Вищого антикорупційного суду України під час ухвалення вироку від 06.04.2023 у справі № 761/8517/17, яким колишнього Голову Рахункової палати, головного контролера Рахункової палати визнано невинуватими у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, племінника головного контролера Рахункової палати – невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України. Колегія суддів дійшла до висновку, що приватизація службової квартири племінником колишнього головного контролера Рахункової палати була правомірною [6].

В другому та третьому випадках, службова особа, маючи у своїй власності, в тому числі спільній сумісній та/або спільній частковій, разом із членом сім'ї (чоловіком / дружиною) житло, здійснює відчуження свого житла та/або його часток на користь свого члена сім'ї або третьої особи. В подальшому, з метою заволодіння державним майном під час приватизації, службова особа здійснює фіктивне розлучення зі своїм членом сім'ї (дружиною/чоловіком) та, не маючи у своїй власності жит-

ла, використовує право на його приватизацію, мотивуючи це в тому числі розлученням із членом сім'ї (у якого фактично у власності житло є).

Як приклад, вироком від 18.06.2025 у справі № 761/4549/25 колишнього військовослужбовця Головного управління розвідки Міністерства оборони України визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 2 статті 410 КК України [7]. Суть вчиненого вказаною особою кримінального правопорушення полягала в тому, що він відчужив на користь своєї дружини частку квартири, яка перебувала в його власності, будучи при цьому разом із сім'єю забезпеченими житлом, та в подальшому розірвав із дружиною шлюб. Надалі, створивши видимість відсутності у нього житла, колишній військовослужбовець здійснив приватизацію квартири, яка до цього була службовою та видавалася йому за місцем проходження служби.

В четвертому випадку особа, яка вже використала право на приватизацію майна державного житлового фонду частково, вчергове здійснює приватизацію майна на свою користь з частковою доплатою. Так, службова особа, маючи у залишку квадратні метри санітарної норми, які вона не використала під час першої приватизації майна державного житлового фонду, використовує їх в процесі здійснення приватизації вдруге, здійснюючи при цьому доплату за надлишкову від санітарної площі норму.

Формула розрахунку доплати за надлишкову площу в процесі приватизації передбачена «Положенням про порядок передачі квартир (будинків), жилих приміщень у гуртожитках у власність громадян», затверджене наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства, України від 16.12.2009 № 396, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 29.01.2010 за № 109/17404 та міститься в додатку 5 до вказаного нормативно-правового акту (далі – Порядок) [8]. Так, розрахунок вартості доплати за надлишкову площу здійснюється за формулою – « $D = P_n \times 0,18 = \text{_____ грн}$ », де « D » – вартість доплати, « P_n » – надлишкова площа, « $0,18$ » – вартість 1 квадратного метру надлишкової загальної площі, яка визначена розрахунковим шляхом виходячи із вартості житлового чека 4,20 грн. Тобто, вартість одного квадратного метру житла при здійсненні доплати за надлишкову площу в процесі приватизації складає 18 коп.

Вважаємо, що наведений вище розрахунок визначення розміру доплати за надлишкову площу житла в процесі приватизації, що міститься в Порядку [8], може використовуватися службовими особами як спосіб заволодіння майном державного житлового фонду. При цьому, використання такого способу заволодіння державним майном виключає протиправність самого діяння та призводить до негативних наслідків у вигляді втрати державою активів за мізерною доплатою.

Таким чином, службові особи з метою заволодіння майном державного житлового фонду, будучи такими, що вже використали право на приватизацію та/або забезпеченими житлом, використовують різні способи під час вчинення кримінального правопорушення, направлені на визнання їх дій правомірними та приховування злочину. До таких способів слід віднести: залучення близьких родичів до приватизації майна, фіктивне розлучення, умисне відчуження майна з власності до приватизації, а також здійснення приватизації шляхом мінімальної доплати за надлишкову площу. Встановлення таких способів у вчинених кримінальних правопорушень відіграє важливу роль в правозастосовній діяльності, що може вплинути на визнання діянь службових осіб правомірними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про приватизацію державного житлового фонду: Закон України від 25.07.2018 р. № 2482-XII. Дата оновлення: 25.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12#Text> (дата звернення: 26.04.2026).
2. Рішення Конституційного Суду України від 10.06.2010 р. № 15-рп/2010, судова справа № 1-38/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-10#Text> (дата звернення: 26.04.2026).
3. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. За ред. М. І. Хавронюка. Москаленко О. М., 2019. 463 с.
4. Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник. За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
5. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду України від 30.09.2020 р., судова справа № 517/639/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92021190> (дата звернення: 26.04.2026).
6. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 06.04.2023 р., судова справа № 761/8517/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110048566> (дата звернення: 26.04.2026).

7. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 18.06.2025 р., судова справа № 761/4549/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128217995> (дата звернення: 26.04.2026).
8. Положення про порядок передачі квартир (будинків), жилих приміщень у гуртожитках у власність громадян, затверджене наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 16.12.2009 № 396, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 29.01.2010 за № 109/17404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0109-10#Text> (дата звернення: 26.04.2026).

Одержано 30.04.2026

РОМЕНСЬКА Катерина Ігорівна,

*здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти Дніпровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук
Д'яковський Геннадій Леонідович*

ОСОБЛИВОСТІ ФІКСАЦІЇ ОГЛЯДУ ЖИТЛА ТА ЙОГО КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ

У роботі досліджено правові засади огляду житла як слідчої (розшукової) дії, що поєднує потребу ефективного збирання доказів із необхідністю дотримання конституційного права на недоторканність житла. Проаналізовано особливості процесуального оформлення огляду житла, актуальні проблеми правозастосування, судову практику та специфіку проведення цієї дії в умовах воєнного стану. Запропоновано основні напрями вдосконалення законодавчого регулювання й процесуальних гарантій допустимості доказів.

Ключові слова: *огляд житла, кримінальне провадження, процесуальне оформлення, недоторканність житла, воєнний стан.*

Огляд житла є однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, оскільки саме під час неї часто вилучаються речові докази, що мають визначальне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Водночас огляд житла безпосередньо обмежує конституційне право особи на недоторканність житла, що зумовлює необхідність чіткого нормативного регулювання та належного процесуального оформлення цієї слідчої дії. Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах воєнного стану, коли практика правозастосування зустрічається з новими викликами, а тому дослідження особливостей огляду житла та його процесуального оформлення є вкрай важливим напрямом сучасної кримінальної процесуальної науки.

Проблематику огляду житла та його процесуального оформлення досліджували Ю. А. Бут, Г. К. Тетерятник, В. Я. Тацій, О. В. Капліна,

В. В. Назаров, С. М. Тарасюк, О. О. Торбас, О. С. Смірнов та інші українські вчені. Мета роботи – охарактеризувати правові засади огляду житла, проаналізувати особливості його процесуального оформлення та виявити основні проблеми правозастосування.

Конституційно-правовою основою огляду житла є ст. 30 Конституції України, яка закріплює, що «кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду» [1]. Зазначений конституційний принцип конкретизовано в нормах КПК України, зокрема в ст. 13, ст. 233 та ст. 237 цього Кодексу [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України, «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів» [2].

Принципово важливим є положення ч. 2 ст. 237 КПК України, відповідно до якого «огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи» [2]. Це означає, що процесуальний порядок огляду житла є фактично ідентичним порядку обшуку, що зумовлює необхідність детального дослідження підстав та порядку проведення цієї слідчої дії. Згідно з ч. 1 ст. 233 КПК України, «ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті» [2].

Глибокий аналіз правових засад огляду житла здійснив Ю. А. Бут у тезах «Огляд житла чи іншого володіння особи: окремі проблеми правозастосування» (2025). Автор обґрунтовано наголошує, що «огляд житла чи іншого володіння особи – це та слідча (розшукова) дія під час проведення якої обмежуються такі конституційні права людини як право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, а також право на невтручання в особисте чи сімейне життя» [3, с. 14]. Виходячи з цього, Ю. А. Бут виокремлює три правові порядки проведення огляду житла: «добровільна згода особи, яка володіє цим житлом; відповідна ухвала слідчого судді; наявність невідкладних випадків, визначених у ч. 3 ст. 233 КПК України» [3, с. 15].

Складним для правозастосування є питання визначення особи, яка має право надавати дозвіл на огляд житла. Як обґрунтовано наголошує Ю. А. Бут, посилаючись на постанову ККС ВС від 20 червня 2023 року у справі № 756/16122/21, «термін «особа, яка володіє» в ч. 1 ст. 233 КПК України охоплює більш широке коло осіб, ніж титульний власник або особа, володіння якої ґрунтується на певних договірних чи інших законних підставах» [3, с. 15]. Зокрема, Верховний Суд визнав законним огляд, проведений з дозволу орендаря як тимчасового володільця квартири, що є важливим прецедентом для практики.

Ще одна принципово важлива проблема – добровільність згоди на огляд житла. Як зазначає Ю. А. Бут, посилаючись на постанову ККС ВС від 17 серпня 2023 року у справі № 761/22456/16-к, «огляд житла чи іншого володіння особи може бути проведено за добровільною згодою особи, яка ним володіє, за умови, що були наявні процесуальні гарантії, які захищали здатність особи висловлювати свою справжню думку при наданні такої згоди» [3, с. 15–16]. Однак сам КПК України не визначає форму такої згоди, що, на думку Ю. А. Бута, «призводить до дискусій щодо допустимості доказів, отриманих під час такого огляду» [3, с. 15].

Особливу увагу слід приділити процесуальному оформленню результатів огляду житла. Відповідно до ч. 7 ст. 237 КПК України, при огляді слідчий, прокурор має право «проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження» [2]. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завірненням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду, відповідно до ч. 5 ст. 237 КПК [2]. Належне процесуальне оформлення є вирішальним для допустимості доказів у судовому процесі.

Системний аналіз особливостей огляду в умовах надзвичайних правових режимів представлений у статті Г. К. Тетерятник «Особливості проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів» (2022). Авторка обґрунтовано наголошує, що «огляд місця події є невідкладною, першочерговою слідчою (розшуковою) дією, від своєчасного та ефективного проведення якої може істотно залежати увесь подальший хід розслідування кримінального правопорушення» [4, с. 233]. В умовах

воєнного стану ця слідча дія, у тому числі огляд житла, набуває особливих рис, пов'язаних з ризиками для життя і здоров'я учасників та необхідністю використання спеціальної криміналістичної техніки.

Касаційний кримінальний суд Верховного Суду в Огляді судової практики (2023) сформував принципово важливі позиції щодо розмежування огляду та обшуку житла, наголосивши, що «огляду як слідчій дії також властиві певні ознаки, притаманні обшуку, зокрема, він спрямований на виявлення та фіксацію певних відомостей про кримінальне правопорушення. Однак огляд не завжди пов'язаний із проникненням до житла чи іншого володіння особи, а тому не завжди спричиняє втручання у право на недоторканість житла чи іншого володіння» [5]. Ця позиція є визначальною для кваліфікації слідчої дії як огляду чи прихованого обшуку (так звана проблема «маскування» обшуку під огляд місця події).

Виходячи з проведеного аналізу, можна виокремити такі основні проблеми правозастосування в сфері огляду житла та його процесуального оформлення: (1) недостатня врегульованість форми отримання згоди на проникнення до житла; (2) проблеми визначення особи, уповноваженої надавати таку згоду; (3) ризики «маскування» обшуку під огляд місця події; (4) недоліки в процесуальному оформленні результатів огляду, що ставлять під сумнів допустимість доказів; (5) специфічні виклики проведення огляду в умовах воєнного стану. Шляхами подолання цих проблем є: законодавче закріплення письмової форми згоди на проникнення до житла; розроблення єдиних методичних рекомендацій щодо процесуального оформлення огляду житла; посилення судового контролю за допустимістю доказів, отриманих під час огляду; адаптація процесуальних норм до умов воєнного стану.

Підсумовуючи, огляд житла є особливою слідчою (розшуковою) дією, яка безпосередньо обмежує конституційне право особи на недоторканість житла, а тому потребує суворого дотримання процесуальних вимог КПК України. Належне процесуальне оформлення огляду – складання протоколу відповідно до ст. 104 КПК, дотримання вимог ст. 237 КПК щодо технічних засобів фіксації, належне опечатування вилучених речей – є гарантією допустимості отриманих доказів. Перспективними напрямками подальших досліджень є вдосконалення законодавчого регулювання огляду житла з урахуванням практики Верховного Суду та потреб

правозастосування в умовах воєнного стану, а також гармонізація українського кримінального процесуального законодавства зі стандартами Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> (дата звернення: 15.04.2026).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.04.2026).
3. Бут Ю. А. Огляд житла чи іншого володіння особи: окремі проблеми правозастосування. Кримінальне судочинство в умовах дії правового режиму воєнного стану та в повоєнний період : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 квіт. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 14–17. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ecc67c77-18e3-4014-abde-8d4cf3677851/content> (дата звернення: 15.04.2026).
4. Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. Право і суспільство. 2022. № 3. С. 233–239. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.36> (дата звернення: 15.04.2026).
5. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи. Київ : Верховний Суд, 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_oglyad_obshyk.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

Одержано 30.04.2026

СЕМЕНОГ Євгеній Сергійович,

*аспірант відділу дослідження проблем кримінального процесу
та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення*

проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор

Лапкін Андрій Васильович

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-4646-8250>

ЩОДО ДІЙ ПРОКУРОРА З ОБВИНУВАЛЬНИМ АКТОМ, СКЛАДЕНИМ СЛІДЧИМ

Досліджено дії прокурора щодо обвинувального акта, складеного слідчим. Виявлено прогалини законодавчого регулювання цих питань. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення процесуального порядку закінчення досудового розслідування у випадку складення обвинувального акта слідчим.

Ключові слова: *закінчення досудового розслідування, обвинувальний акт, прокурор, слідчий.*

Роль прокурора як процесуального керівника досудового розслідування передбачає наявність у нього широких дискреційних повноважень, зокрема на етапі закінчення досудового розслідування зі складанням обвинувального акта. Важливим напрямом цих повноважень є здійснення прокурором перевірки обвинувального акта, складеного слідчим, та прийняття рішення щодо нього. При цьому правозастосовна практика виявляє певні проблеми, пов'язаних із неоднозначним тлумаченням норм кримінального процесуального законодавства щодо порядку дій прокурора щодо складеного слідчим обвинувального акта. Отже, актуальність дослідження обумовлена необхідністю чіткого визначення меж дискреційних повноважень прокурора при перевірці та затвердженні обвинувального акта, а також їх співвідношення з повноваженнями слідчого.

Відповідно до ч. 1 ст. 291 КПК України обвинувальний акт складається слідчим, дізнавачем, після чого затверджується прокурором. Об-

винувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим, дізнавачем.

З наведених положень випливає, що у випадку складання обвинувального акта слідчим законодавець передбачає можливість вчинення прокурором лише двох процесуальних дій (визначених в альтернативі): (1) затвердити обвинувальний акт або (2) самостійно скласти обвинувальний акт, якщо він не погодиться із обвинувальним актом, складеним слідчим.

Поряд з цим, у науковій юридичній літературі додатково наводяться такі повноваження прокурора при отриманні складеного слідчим обвинувального акта: закрити провадження шляхом винесення постанови про це або звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності [1, с. 576]; повернути слідчому обвинувальний акт з відповідними вказівками щодо проведення слідчих дій тощо [2, с. 688].

Вочевидь, до моменту затвердження прокурором обвинувального акта та направлення його до суду досудове розслідування не можна вважати закінченим, отже – воно продовжується. Фактично, рішення про можливість закінчення досудового розслідування залежить лише від прокурора. Склавши обвинувальний акт та направивши його прокурору, слідчий лише ініціює закінчення досудового розслідування у відповідній формі, проте позиція слідчого не є для прокурора вирішальною. Отже, прокурор може як прийняти рішення щодо закінчення досудового розслідування в іншій формі, передбаченій ст. 283 КПК України: закрити кримінальне провадження, звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, так і вирішити продовжити досудове розслідування. Щодо останнього варіанту, жодних рішень від прокурора не вимагається, проте в будь-якому випадку він повинен повідомити про це слідчого.

Не є нормативно визначеними і повноваження прокурора змінити обвинувальний акт, складений слідчим, або повернути його слідчому на доопрацювання. На практиці в багатьох випадках прокурори виявляють у складених слідчими обвинувальних актах різноманітні помилки та неточності. При цьому за своїм характером виправлення дрібних помилок, без глибокої переробки змісту та структури обвинувального акта

навіть чи можна розглядати як «самостійне складання» обвинувального акта прокурором. З іншого боку, будь-яке втручання прокурора у текст обвинувального акта створює певні ризики, що можуть стосуватися, наприклад, розподілу персональної відповідальності за зміст обвинувального акта; незгоди з цим слідчого, який підписав цей документ; використання стороною захисту для обґрунтування недопустимості таких дій, тощо. До того ж провести чітку межу між «технічним» корегуванням та змістовним може бути складно. Також серед прокурорів є поширеною позиція на кшталт того, чому вони повинні виправляти за слідчими допущені ними помилки, що створює додаткову напруженість між представниками сторони обвинувачення. Отже, в межах чинної моделі корегування прокурором складеного слідчим обвинувального акта без погодження з його автором видається небажаним і навіть ризиковим.

У зв'язку із цим варто пригадати попередню модель правового регулювання цього питання. Так, у ст. 229 КПК України від 1960 р. було передбачено, що, перевіrivши справу з обвинувальним висновком, прокурор або його заступник приймає одне з таких рішень: 1) затверджує обвинувальний висновок або складає новий обвинувальний висновок; 2) повертає справу органів дізнання або слідчому із своїми письмовими вказівками для провадження додаткового розслідування; 3) закриває справу, склавши про це постанову з додержанням вимог статті 214 цього Кодексу. Крім того, ч. 2 цієї статті передбачала право прокурора змінити складений слідчим список осіб, які підлягають виклику в судові засідання, а також скасувати чи змінити раніше обраний запобіжний захід або обрати запобіжний захід, якщо його не було обрано, чи поставити у випадках, передбачених цим Кодексом, перед судом питання про обрання запобіжного заходу у вигляді застави або взяття під варту.

Г. П. Нижник вказує на те, що за попередньої моделі прокурор самостійно не приходив до висновку, яке ж кінцеве рішення необхідно прийняти. Орган досудового розслідування самостійно його ухвалював, в той час як прокурор лише наглядав за законністю його прийняття. Прокурор міг лише погодитись чи не погодитись з прийнятим рішенням, і, у передбачених законом випадках, або давати подальший рух справі до суду, чи повертати її для подальшого розслідування [3, с. 64].

Разом з тим, уявляється, що наведений варіант правового регулювання був більш повним та досконалим, ніж той, що закладений в чинному

КПК України. Він дозволяв чітко визначити повноваження прокурора щодо складеного слідчим обвинувального акта, встановлював межі відповідальності прокурора, а також регламентував всі можливі варіанти його дій стосовно обвинувального акта. Отже, повернення до такого підходу було б цілком виправданим.

Також варто звернути увагу на відсутність встановлених законом строків затвердження прокурором обвинувального акта. При цьому в попередньому КПК України це питання також було врегульовано, оскільки відповідно до ст. 233 прокурор, одержавши справу від органу дізнання або слідчого, був зобов'язаний протягом не більше п'яти днів розглянути її і дати їй належне спрямування. У зв'язку із цим О. О. Торбас вказує, що під час розслідування кримінальних проступків чинний КПК України чітко визначає, у який строк має вклатись прокурор із прийняттям процесуального рішення, а в разі розслідування злочинів не згадує про такий строк, тому строк, за який прокурор має перевірити обвинувальний акт, включається до загального строку досудового розслідування [4, с. 384]. З огляду на це А. В. Лапкіним висловлюються пропозиції надати прокурору строк у межах 5 діб, протягом якого він повинен прийняти одне із альтернативних рішень: затвердити обвинувальний акт, скласти його самостійно, змінити, повернути слідчому на доопрацювання, повернути слідчому для продовження досудового розслідування, закрити кримінальне провадження тощо [2, с. 688–689].

На наш погляд, строк розгляду й прийняття рішення щодо спрямованого прокуророві слідчим обвинувального акта має бути встановлений нормативно, однак строк у 5 днів виглядає надто стислим, особливо для самостійного складання прокурором обвинувального акта або закриття кримінального провадження. Тому більш оптимальним вбачається 10-денний строк, який має бути в межах строку досудового розслідування. Це означає встановлення для слідчого обов'язку скласти обвинувальний акт та направити його прокуророві не пізніше 10 днів до закінчення строку досудового розслідування у відповідному кримінальному провадженні.

Підбиваючи підсумок, слід наголосити на необхідності нормативно-го врегулювання строків і порядку прийняття прокурором рішення щодо складеного слідчим обвинувального акта. Належна взаємодія між представниками сторони обвинувачення потребує правової визначеності,

що дозволить підвищити ефективність кримінального провадження в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. : С. В. с.
2. Лапкін А. В. Прокурор Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків: Одиссей, 2013. 1104 у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми. Монографія. Харків: Право, 2020. 1304 с.
3. Нижник Г. П. Роль прокурора на завершальному етапі досудового розслідування: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 – Право. Острог, 2025. 264 с.
4. Торбас О. О. Головні риси обвинувального акта як підсумкового процесуального документа. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 69. С. 381–387.

Одержано 05.05.2026

СКУБАК Едуард Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2111-3664>

СПІЛЬНІ СЛІДЧІ ГРУПИ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСКОРДОННОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Доповідь присвячена аналізу спільних слідчих груп як інструменту міжнародного кримінального співробітництва, зокрема у сфері протидії транскордонним корупційним злочинам. Наголошується на необхідності децентралізації прийняття рішень, розширенні повноважень керівництва Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, заступників Генерального прокурора та регіональних прокуратур. Доповідь окреслює перспективи підвищення ефективності спільних слідчих груп та їх значення у боротьбі з сучасною транскордонною злочинністю.

Ключові слова: *спільні слідчі групи, міжнародне співробітництво, транскордонна злочинність.*

У сучасних умовах глобалізації злочинність дедалі частіше набуває транскордонного характеру. Це обумовлює необхідність ефективних механізмів міжнародної взаємодії правоохоронних органів. Одним із таких інструментів є спільні слідчі групи.

Спільні слідчі групи формуються на підставі угод між компетентними органами двох або більше держав і передбачають інтегровану діяльність слідчих та прокурорів у межах єдиної координаційної моделі. Це дозволяє не лише узгоджувати слідчі дії, а й забезпечувати швидкий обмін інформацією без застосування класичних, часто тривалих процедур міжнародної правової допомоги.

Важливу роль у розвитку цього інструменту відіграють міжнародні інституції, зокрема Євроюст, Європол та OLAF, які розробили практичні рекомендації та типові угоди для створення таких груп, що значно спрощує їх формування та адаптацію до конкретних кримінальних проваджень [1].

В Україні правове регулювання створення спільних слідчих груп закріплене у кримінальному процесуальному законодавстві. Водночас чинна модель передбачає, що рішення про їх створення, відповідно до статті 517 КПК України, належить до виключної компетенції Офісу Генерального прокурора [2].

На практиці це породжує низку проблем. По-перше, централізація повноважень уповільнює процес створення таких груп. По-друге, це може створювати додаткові ризики витоку інформації у резонансних кримінальних провадженнях. По-третє, така модель не завжди відповідає потребам оперативного реагування, особливо у справах, пов'язаних із високорівневою корупцією.

Окремої уваги заслуговує існування нормативної неузгодженості між кримінальним процесуальним законодавством та Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо повноважень у сфері створення спільних слідчих груп [3].

У цьому контексті важливим кроком є законодавчі ініціативи, які передбачають розширення кола суб'єктів, уповноважених приймати рішення про створення ССГ. Зокрема, йдеться про надання таких повноважень керівнику Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [4].

Водночас, на нашу думку, цього недостатньо. Доцільним є подальше розширення цих повноважень також на заступників Генерального прокурора та керівників регіональних прокуратур. Такий підхід сприятиме децентралізації прийняття рішень, підвищенню оперативності та ефективності міжнародного співробітництва [5].

Підсумовуючи, слід зазначити, що спільні слідчі групи є потужним інструментом протидії сучасній транскордонній злочинності. Водночас їх ефективність значною мірою залежить від гнучкості національного правового регулювання та здатності держави швидко адаптуватися до нових викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Практичний посібник зі спільних слідчих груп. Генеральний секретаріат Ради Європейського Союзу.* Документ № 6128/1/17 REV 1 JAI 102 COPEN 37 GENVAL 10 EUROJUST 22 ENFOPOL 59 ENFOCUSTOM 31. Брюссель, 08.02.2017. URL: <https://db.eurocrim.org/db/en/doc/2672.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 01.04.2026).
4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про прокуратуру» щодо усунення перешкод для сторін кримінального провадження у доступі до правосуддя від 14.01.2025 № 12367-3 / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55616> (дата звернення: 01.04.2026).
5. Скубак Е., Шкапін Д. Нормативна база, суб'єкти та механізми транскордонного виявлення активів // Society and Security. – 2025. – № 5 (11). – С. 55–64. – URL: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-5\(11\)](https://doi.org/10.26642/sas-2025-5(11)) – 55–64.

Одержано 20.04.2026

СТРУКОВ Владислав Олександрович,
*аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Гуторова Наталія Олександрівна*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ КОНВЕНЦІЇ MEDICRIME ЩОДО ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ

Досліджено питання визначення предмета злочину у контексті імплементації положень Конвенції Медікрайм у кримінальне законодавство України. Встановлено невідповідність національних підходів положенням Конвенції Медікрайм та окреслено її вплив на правозастосування. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Ключові слова: *Medicrime, предмет злочину, фальсифікація лікарських засобів*

Фальсифікація медичної продукції є однією з ключових загроз для системи охорони здоров'я. Важливу роль у формуванні сучасних підходів до протидії фальсифікації медичної продукції відіграє Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я (The MEDICRIME Convention, Конвенція Медікрайм) від 28.10.2011, яка набрала чинності для України 01.01.2016. Незважаючи на ратифікацію цієї Конвенції українське законодавство досі не повною мірою відповідає її положенням, що призводить до прогалин у кримінально-правовій охороні та складнощів із доведенням факту фальсифікації лікарських засобів. Одним із головних нововведень цієї Конвенції є широке тлумачення предмета злочину. Тому аналіз стану імплементації відповідних положень у кримінальне законодавство України має науковий інтерес для визначення можливих пропозицій щодо його удосконалення.

У першу чергу важливо визначити поняття предмета злочину для подальшого його аналізу в межах фальсифікації лікарських засобів

або обігу фальсифікованих лікарських засобів. Предметом злочину є речі матеріального світу, які мають певні властивості, з якими кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу правопорушення [8, с. 128–129]. Предмет злочину відноситься до факультативних ознак складу злочину, головною особливістю якого є те, що саме його наявність чи відсутність при вчиненні кримінального правопорушення відіграє важливу роль – коли він зазначений у законі, то його встановлення є ключовим для правильної кваліфікації [9, с. 135]

Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів є злочином, передбаченим статтею 321¹ Кримінального кодексу України [4]. Об'єктом цього злочину є встановлений законом порядок виготовлення й обігу лікарських засобів [10, 194]. У свою чергу, предметом цього злочину є фальсифіковані лікарські засоби як обов'язкова ознака, що відрізняє його від інших складів кримінальних правопорушень. У Кримінальному кодексі не надається тлумачення цього поняття, оскільки воно закріплено в іншому законодавчому акті [4].

Тлумачення термінів «лікарський засіб» та «фальсифікований лікарський засіб» наведено в Законі України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 № 123/96-ВР [6]. Під час розгляду справ про фальсифікацію лікарських засобів суди звертаються до положень цього закону. Наприклад, Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області у вироку від 29.04.2020 у справі № 344/11604/19 для тлумачення цих понять звертається до п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про лікарські засоби» [1]. Варто також зазначити, що в Україні прийнято новий Закон України «Про лікарські засоби» від 28.07.2022 № 2469-ІХ, який буде введений у дію з 01.01.2027 [7].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 2 чинного Закону України «Про лікарські засоби» лікарський засіб – це будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох АФІ та допоміжних речовин), що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань у людей, чи будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох АФІ та допоміжних речовин), яка може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корекції чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу [6].

П. 2 ч. 1 ст. 2 визначено, що фальсифікований лікарський засіб – це лікарський засіб, який умисно промаркований неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком з них) про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів, а так само лікарський засіб, умисно підроблений іншим способом, і не відповідає відомостям (одній або декільком з них), у тому числі складу, про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів [6].

Аналіз чинного законодавства України показує, що кримінальна відповідальність встановлена за фальсифікацію лише лікарських засобів, тоді як в Конвенції Медікрайм йдеться про фальсифікацію медичної продукції. Останній відповідно до статті 4 Конвенції Медікрайм охоплює не лише фальсифіковані лікарські засоби для вживання людиною, а й іншу медичну продукцію, у тому числі пристрої медичного призначення. [2].

Порівнюючи поняття медичної продукції з предметом злочину, передбаченого ст. 321¹ КК України, можна зробити такі висновки щодо їх головних відмінностей:

1. Більш широким є коло суб'єктів застосування лікарських засобів – у визначенні, запропонованому Конвенцією Медікрайм визначено ширше коло суб'єктів, до якого, крім людей, віднесено також тварин.
2. Включено поняття «експериментальний лікарський препарат».
3. Додано поняття «пристрій медичного призначення» [2].

Відмінність цих визначень, що призводить до звуження предмета злочину, передбаченого статтею 321¹ КК України, негативно впливає на кримінально-правову регуляцію цього явища. Важливо відзначити, що цю проблематику також помічає і Міністерство охорони здоров'я у новині, опублікованій на їхньому сайті від 31.08.2023. У ній вказується, що вирішення цієї проблеми готується у проєкті нового Закону України «Про лікарські засоби» від 21.05.2021, який вже прийнятий та буде введений в дію з 01.01.2027 [11].

Так, у п. 31 ч. 1 ст. 2 цього закону закріплює нове визначення лікарського засобу, яке повною мірою відповідає Конвенції Медікрайм [7]. З іншої сторони, у п. 9 ч. 2 Технічного регламенту щодо медичних виробів затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 № 753 також визначається поняття «медичний виріб», яке змістовно ек-

вівалентно терміну «пристрій медичного призначення» у Конвенції [5]. Незважаючи на те, що ці визначення відповідають Конвенції, вирішення проблеми не є комплексним, оскільки відсутні необхідні зміни у Кримінальному кодексі України. Більш досконалішими є положення Проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 22.02.2026). Відповідно до статті 5.1.1 цього Проекту, вводиться термін «медична продукція», який включає: а) лікарський засіб; б) ветеринарний препарат; в) допоміжна речовина, призначена для використання при виготовленні чи виробництві лікарського засобу або ветеринарного препарату; г) медичний виріб; д) допоміжний засіб до медичного виробу, частина або матеріал, розроблені та призначені для використання у виготовленні, виробництві й експлуатації медичного виробу та які є важливими для його цілісності; е) програмне забезпечення для медичного виробу; є) реагент для лабораторного дослідження; ж) харчовий продукт для спеціальних медичних цілей [3].

Крім цього, також вводиться термін підроблена медична продукція – медична продукція, щодо якої здійснене підроблення її: а) ідентичності, б) пакування, в) маркування, г) назви, д) складу, е) джерела походження, зокрема даних про виробника, державу виробництва, державу походження чи державу, в якій зареєстрований власник маркетингового дозволу на медичне застосування, або є) історії створення, зокрема даних про використані шляхи поставок [3];

Ці визначення повною мірою описують предмет злочину та вирішують проблематику конфлікту між чинною Конвенцією Медікрайм і вітчизняним законодавством. Але з огляду на зазначені розбіжності в чинному законодавстві щодо термінології Конвенції Медікрайм, наразі положення останньої лише частково імплементовані в законодавство України. Визначення предмета злочину є ключовим для правильної його кваліфікації, тому подібна невідповідність між ратифікованою Україною Конвенцією та національним законодавством є суттєвою проблемою, яка перешкоджає ефективній протидії цьому явищу. Прийнятий новий Закон України «Про лікарські засоби» частково вирішує проблему у найближчому майбутньому, але потребує єдиного підходу до її вирішення – прийняття положень нового Кримінального кодексу України в аспекті фальсифікації лікарських засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 29.04.2020 у справі № 344/11604/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88991944> (дата звернення: 20.04.2026).
2. Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я : Конвенція Ради Європи від 28.10.2011 : станом на 7 черв. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a91#Text (дата звернення: 20.04.2026).
3. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України станом на 22.02.2026. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf> (дата звернення: 20.04.2026).
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 №2341-III : станом на 15 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.04.2026).
5. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів : Постанова Каб. Міністрів України від 02.10.2013 №753 : станом на 30 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2013-п#Text> (дата звернення: 20.04.2026).
6. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР : станом на 31 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр#Text> (дата звернення: 20.04.2026).
7. Про лікарські засоби : Закон України від 28.07.2022 №2469-IX : станом на 5 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text> (дата звернення: 20.04.2026).
8. Тацій В. Я., Тютюгін В. І., Борисов В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
9. Хафусова В. Сучасні підходи до розуміння предмета кримінального правопорушення. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. №4 (16). С. 134–138. URL: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-24> (дата звернення: 20.04.2026).
10. Щербіна М. Г. Актуальні проблеми об'єкта кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів. *Київський часопис права*. 2021. №3. С. 190–194. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2021.3.30> (дата звернення: 20.04.2026).

11. Що таке Конвенція Медікрайм і як її положення з боротьби із підробкою ліків та медвиробів впроваджують в Україні?. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk/scho-take-konvencija-medikrajm-i-jak-ii-polozhennja-z-borotbi-iz-pidrobkoju-likiv-ta-medvirobiv-vprovadzujut-v-ukraini> (дата звернення: 20.04.2026).

Одержано 30.04.2026

ТІХОНОВ Анатолій Миколайович,

*експерт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти,
здобувач спеціальності D8 «Право» Мелітопольського державного
педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

*Науковий рецензент: доктор юридичних наук, професор, заслужений
юрист України Предместніков Олег Гарійович
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-2475-6187>*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ З ХМАРНИХ СХОВИЩ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Досліджено процесуальні особливості збирання та фіксації цифрових доказів із хмарних сховищ у кримінальному провадженні. Проаналізовано нормативно-правову базу, судову практику Верховного Суду України та міжнародні стандарти у цій сфері. Запропоновано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в умовах цифровізації та євроінтеграції.

Ключові слова: цифрові докази, хмарні сховища, кримінальне провадження, допустимість доказів, електронна криміналістика.

Стрімка цифровізація суспільних відносин кардинально трансформувала структуру доказової бази у кримінальному судочинстві. Якщо ще два десятиліття тому слідчий здебільшого працював із матеріальними речами та паперовими документами, то сьогодні ключова інформація про обставини злочину зосереджена у хмарних сховищах – інфраструктурних рішеннях, що забезпечують зберігання та обробку даних на серверах провайдерів. В умовах повномасштабного збройного вторгнення військ РФ на територію України цифрові докази набули стратегічного значення: електронне листування в месенджерах, супутникові знімки, логи переміщення осіб стають ключовими елементами доказування воєнних злочинів та колабораціонізму [1, с. 127–129]. Водночас процесуальні інститути, сконструйовані для роботи з фізичними об'єктами, нерідко виявляються неефективними щодо доступу до віртуальних активів,

місцезнаходження яких може бути невизначеним або змінним, а знищення не потребує фізичного контакту з носієм.

Правова природа цифрових доказів визначається специфічними ознаками, що принципово відрізняють їх від традиційних речових доказів. По – перше, нематеріальність: дані існують як сукупність бінарних сигналів і можуть бути сприйняті лише за допомогою спеціального програмного забезпечення. По – друге, дисоціація від носія: у хмарі файл може бути розподілений між серверами різних юрисдикцій, що руйнує традиційне уявлення про оригінал документа, будь – яка копія, створена з дотриманням цілісності, є ідентичною джерелу [5]. По – третє, волатильність: постійне оновлення хмарних даних унеможливорює їхню фіксацію традиційними засобами та вимагає застосування технологій миттєвого знімка. Чинний КПК України [3] відносить цифрову інформацію до категорії документів (ст. 99), однак ця кваліфікація не відображає повної специфіки хмарних даних. У доктрині обґрунтовано пропонується виокремити цифрові докази як самостійне процесуальне джерело, доповнивши ст. 84 КПК України дефініцією: Цифровий доказ – це фактичні дані у формі бінарного коду, зафіксовані на електронному носії або в інформаційному просторі, що мають значення для кримінального провадження [2]. Вважаємо таке доповнення необхідним кроком до адаптації КПК України до реалій цифрового судочинства, оскільки чинна категорія документ не охоплює властивостей хмарних даних.

Збирання цифрових доказів із хмарних сховищ здійснюється в межах слідчих (розшукових) дій, передбачених КПК України [3]: обшуку (ст. 234), тимчасового доступу до речей і документів (ст. 159) та огляду (ст. 237). Кожна з цих дій у віртуальному середовищі набуває додаткових вимірів. Обшук трансформується у пошук ключів доступу до хмарних акаунтів: за наявності увімкненого пристрою слідчий зобов’язаний невідкладно провести огляд у режимі реального часу (live forensics), оскільки сесійні ключі стають недоступними після вимкнення пристрою та існує ризик дистанційного видалення даних власником акаунту. Обов’язковою процесуальною умовою є пряма вказівка в ухвалі слідчого судді на право доступу до хмарних сховищ, пов’язаних із вилученою технікою: без цього доступ до архівів повідомлень ризикує бути визнаним незаконним втручанням у таємницю спілкування, гарантовану ст. 31 Конституції України [4] та ст. 14 КПК України. Тимчасовий доступ за-

стосовується для отримання даних від провайдерів, однак обмежений юрисдикцією: щодо міжнародних провайдерів (Google, Meta, Apple) доводиться застосовувати механізми міжнародної правової допомоги. Збирання і фіксація цифрових доказів охоплюють послідовні етапи: виявлення терміналів і реквізитів доступу; отримання доступу через активні сесії; копіювання з обчисленням хеш – суми за алгоритмом SHA – 256; документування у протоколі із залученням спеціаліста та понятих.

Допустимість цифрового доказу є результатом дотримання процесуальної форми та підтвердження автентичності. Колегією суддів Другою судовою палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22 жовтня 2020 року у справі № 677/2040/16-к, судове провадження № 51-5738км19 наголошено: матеріальний носій є лише способом збереження інформації, а усі ідентичні за змістом примірники електронного документа можуть розглядатися як оригінали [5]. Ця позиція фактично легітимує використання копій хмарних даних як повноцінного доказу і усуває одну з найпоширеніших підстав для клопотань захисту про недопустимість. Відсутність кваліфікованого електронного підпису (КЕП) не тягне автоматичної недопустимості: суди дедалі частіше визнають копії цифрових доказів допустимими за умови належного процесуального оформлення та підтвердження їх цілісності [1, с. 136]. Для гарантування автентичності необхідно дотримуватись протоколу ланцюжка зберігання (chain of custody): кожен крок доступу документується у протоколі; обчислюється хеш – сума вилучених файлів за алгоритмом SHA – 256; після копіювання доступ до облікового запису обмежується через зміну пароля або блокування провайдером.

Транскордонна природа хмарних сховищ є ключовим бар'єром ефективного розслідування: дані громадянина України можуть оброблятися в одній юрисдикції і зберігатися в іншій. Традиційні механізми міжнародної правової допомоги (MLAT) є вкрай повільними – за даними Єврокомісії, середній строк виконання MLAT – запиту становить близько 10 місяців [9], упродовж яких докази можуть бути видалені або змінені. Будапештська конвенція про кіберзлочинність [6] залишається фундаментом транскордонного співробітництва, однак її ст. 32, що дозволяє транскордонний доступ лише до відкритих даних або за згодою особи, виявляється недостатньою для сучасних хмарних реалій. Другий додатковий протокол до Конвенції (CETS № 224) [7], підписаний Украї-

ною 30 листопада 2022 року та переданий на процедуру ратифікації, передбачає після набрання ним чинності пряму співпрацю з провайдерами та наказ про збереження хмарних даних строком до 90 днів – інструмент оперативного заморожування інформації до моменту оформлення повноцінного запиту. Регламент (ЄС) 2023/1543 [8], що набуває чинності 18 серпня 2026 року, уповноважує суд однієї держави – члена ЄС безпосередньо зобов’язувати провайдерів надавати електронні докази: стандартний строк відповіді провайдера становить 10 днів, а у невідкладних випадках – 8 годин [9]. Принцип *substantial connection* поширює дію Регламенту на всіх провайдерів, що надають послуги в ЄС, незалежно від місця їхньої реєстрації. Імплементация цих стандартів є стратегічним пріоритетом для України в контексті євроінтеграції.

За результатами дослідження сформульовано такі висновки. По – перше, КПК України потребує системного оновлення: необхідно виокремити цифрові докази як самостійне процесуальне джерело у ст. 84, закріпити дефініції «хмарне сховище» і «процесуальний носій цифрової інформації», доповнити Главу 20 спеціальними нормами про доступ до хмарних даних. По – друге, судова практика Верховного Суду України вже демонструє відмову від надмірного формалізму на користь змістовної оцінки автентичності цифрових даних, що формує підґрунтя для широкого використання хмарної інформації як повноцінного доказу. По – третє, прискорення ратифікації Другого додаткового протоколу до Будапештської конвенції та підготовка до приєднання до системи *e – Evidence* ЄС є невідкладними заходами для подолання юрисдикційних бар’єрів. По – четверте, правоохоронні органи потребують методичних настанов з покроковими алгоритмами роботи з хмарними доказами і системної підготовки кадрів у сфері цифрової криміналістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авдєєва Г., Живуцька-Козловська Е. Проблеми використання цифрових доказів у кримінальному судочинстві України та США. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2023. Вип. 1 (30). С. 126–143. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2023.07>.
2. Мілімко Л. В., Жидовцев Я. В. Електронні докази в кримінальному судочинстві України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 88, ч. 3. С. 302–308. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307–3322.2025.88.3.45>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.04.2026).
4. Конституція України : Основний Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.04.2026).
5. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22 жовтня 2020 року у справі № 677/2040/16-к (провадження № 51-5738км19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92458395> (дата звернення: 26.04.2026).
6. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція Ради Європи від 23.11.2001, ETS No. 185. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575 (дата звернення: 26.04.2026).
7. Другий додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність про посилення співробітництва та розкриття електронних доказів : Конвенція Ради Європи від 12.05.2022, CETS No. 224. Підписаний Україною 30.11.2022. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatyid=224> (дата звернення: 01.05.2026).
8. Regulation (EU) 2023/1543 of the European Parliament and of the Council of 12 July 2023 on European Production Orders and European Preservation Orders for electronic evidence in criminal proceedings. OJ L 191, 28.7.2023, p. 118–180. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1543/oj> (дата звернення: 26.04.2026).
9. European Commission. E-evidence – cross-border access to electronic evidence. URL: https://commission.europa.eu/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/types-judicial-cooperation/e-evidence-cross-border-access-electronic-evidence_en (дата звернення: 01.05.2026).

Одержано 29.04.2026

ХАЛИМОН Сергій Іванович,

*доктор юридичних наук, професор, заступник начальника кафедри
теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-7235>*

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ ОСІБ ПРИЗОВНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах досліджено незаконну міграцію осіб призовного віку в умовах воєнного стану крізь призму кримінології можливостей. Обґрунтовано, що поширення цього явища зумовлене сукупністю інституційних, правових, організаційних та соціально-психологічних факторів, які формують сприятливе криміногенне середовище. Визначено напрями обмеження таких можливостей як основу підвищення ефективності протидії.

Ключові слова: *незаконна міграція; особи призовного віку; воєнний стан; кримінологія можливостей; криміногенні можливості; прикордонна безпека; ухилення від мобілізації; девіантна поведінка.*

В умовах дії правового режиму воєнного стану незаконна міграція осіб призовного віку набула ознак стійкого криміногенного явища, що безпосередньо впливає на стан національної безпеки та мобілізаційний потенціал держави. Традиційні підходи до її аналізу переважно зосереджені на організаційно-правових механізмах протидії, тоді як кримінологічний вимір цього явища потребує більш глибокого переосмислення [1, с. 226; 2 с. 30].

Однією з ключових особливостей сучасного етапу є трансформація сприйняття ухилення від мобілізації. Якщо на початковому етапі повномасштабної агресії домінували установки на безумовне виконання конституційного обов'язку військовозобов'язаними громадянами України, то з часом відбувається зниження рівня соціального осуду відповідних практик. Це створює передумови для формування так званої «допустимої

девіації», коли протиправна поведінка перестає сприйматися як суспільно неприйнятна.

Важливу роль у цьому процесі відіграє наявність стійких криміногенних можливостей. Зокрема, правовий режим тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу, недостатня ефективність механізмів реадмісії, а також обмежена превентивна функція національного законодавства формують у потенційних правопорушників уявлення про відносну безпечність відповідних дій.

Крім того, розвиток організованих схем незаконного переправлення осіб через державний кордон забезпечує доступність таких практик, що знижує бар'єр входження у протиправну діяльність. У цьому випадку криміногенне середовище функціонує за логікою «сервісної моделі», де незаконна міграція пропонується як послуга. Суттєвим фактором є також інформаційний компонент. Поширення у медіапросторі прикладів успішного виїзду за кордон, відсутність невідворотних негативних наслідків та наявність альтернативних життєвих сценаріїв за межами України формують уявлення про раціональність ухилення від мобілізації.

У цьому контексті доцільним є застосування концепції кримінології можливостей, відповідно до якої вчинення правопорушення визначається не лише мотивацією особи, але й наявністю сприятливого середовища для реалізації протиправного наміру.

Аналіз сучасної практики свідчить, що незаконна міграція осіб призовного віку формується під впливом сукупності взаємопов'язаних криміногенних можливостей, які створюють сприятливе середовище для реалізації протиправної поведінки.

По-перше, інституційні можливості. Запровадження Європейським Союзом механізму тимчасового захисту, який передбачає надання широкого спектру соціально-економічних прав, фактично створило умови для легалізації перебування громадян України за кордоном без складних процедур отримання статусу біженця. У поєднанні з недостатньою ефективністю механізмів реадмісії це призводить до зниження рівня ризику повернення таких осіб в Україну. Більше того, асиметрія у підходах до реалізації міграційної політики, коли країни ЄС зацікавлені у прийомі українських громадян, а Україна змушена стримувати міграційні потоки, формує ситуацію інституційного дисбалансу. За таких умов потенційний правопорушник сприймає незаконний виїзд не як високори-

зикову дію, а як таку, що має значні шанси на успішну реалізацію без суттєвих негативних наслідків. Таким чином, інституційне середовище об'єктивно знижує бар'єри для прийняття рішення про вчинення правопорушення.

По-друге, правові можливості. Недосконалість національного законодавства у сфері відповідальності за незаконне перетинання та переправлення державного кордону військовозобов'язаними (військовозобов'язаних), а також наявність конкуренції норм кримінального та адміністративного права формують ситуацію правової невизначеності. У кримінологічному вимірі це проявляється у зниженні превентивного ефекту правових заборон. Коли санкції сприймаються як недостатньо суворі або їх застосування є непослідовним, у свідомості потенційного правопорушника формується уявлення про відносну безкарність. Додатково ситуацію ускладнює різноманітність судової практики, що підриває принцип невідворотності відповідальності [3, с. 1055]. У результаті правова система не виконує у повному обсязі функцію стримування, а навпаки – у певних випадках опосередковано стимулює повторюваність правопорушень. Відтак правові прогалини трансформуються у самостійний криміногенний фактор.

По-третє, організаційні можливості. Значна протяжність державного кордону України, складні географічні умови його проходження, наявність важкодоступних ділянок, а також обмеженість кадрових і технічних ресурсів прикордонних підрозділів створюють об'єктивні передумови для реалізації незаконних схем переправлення осіб. У таких умовах контроль за всіма ділянками кордону не може бути абсолютним, що використовується організованими злочинними групами. Важливим елементом є також формування стійких каналів незаконного переправлення, які функціонують за принципом «сервісної моделі», пропонуючи потенційним клієнтам готові рішення – від підроблених документів до фізичного супроводу через кордон. Наявність таких «послуг» суттєво знижує індивідуальні витрати та ризики правопорушника, що робить протиправну поведінку більш доступною. Таким чином, організаційні недоліки системи охорони кордону поєднуються з активністю кримінального середовища, утворюючи стабільний канал реалізації незаконної міграції.

По-четверте, соціально-психологічні можливості. Результати соціологічних досліджень свідчать про відсутність однозначного суспільного

осуду ухилення від мобілізації: значна частина громадян демонструє нейтральне або навіть позитивне ставлення до таких дій [4, с. 214]. Це означає, що відповідна поведінка поступово втрачає статус соціально неприйнятної. У кримінологічному контексті це явище можна охарактеризувати як нормалізацію девіації. Важливу роль у цьому відіграє інформаційне середовище, у якому поширюються приклади успішного виїзду за кордон, відсутності негативних наслідків та формуються альтернативні життєві сценарії поза межами України. У результаті ухилення від мобілізації починає сприйматися не як порушення соціального обов'язку, а як раціональний вибір у складних умовах. Таким чином, зниження рівня морального осуду суттєво зменшує внутрішні бар'єри для вчинення правопорушення.

У сукупності зазначені чинники формують специфічне криміногенне середовище, в якому незаконна міграція осіб призовного віку набуває рис соціально детермінованого та частково легітимізованого явища.

З огляду на це, протидія зазначеному явищу має ґрунтуватися не лише на посиленні контролю та відповідальності, але й на цілеспрямованому обмеженні криміногенних можливостей.

До основних напрямів такого обмеження доцільно віднести:

- удосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за незаконне перетинання (переправлення) державного кордону в умовах воєнного стану;
- підвищення ефективності міжнародної співпраці у сфері реадмісії;
- впровадження ризик-орієнтованих моделей прикордонного контролю;
- формування у суспільстві негативного ставлення до практик ухилення від мобілізації.

Таким чином, незаконна міграція осіб призовного віку повинна розглядатися не лише як наслідок індивідуального вибору, але як результат функціонування системи криміногенних можливостей, що потребує комплексного обмеження на рівні державної політики.

***Примітка:** під час підготовки тез автор використовував допомогу системи штучного інтелекту для структурування матеріалу та стилістичного вдосконалення тексту, при цьому остаточний зміст, формулювання наукових положень і висновки сформульовані автором самостійно з дотриманням принципів академічної доброчесності.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Халимон С. І., Ковальчук Ю. В., Степанова Ю. П. Окремі аспекти організаційно-правового механізму попередження незаконної (нелегальної) міграції осіб призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану // *Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни»*. (м. Кропивницький, 19 квітня 2024 року). С. 226–234.
2. Халимон С. І., Ковальчук Ю. В. Стан, динаміка та структура нелегальної (незаконної) міграції осіб призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану // *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні*. Матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу 14–15 березня 2024 року, м. Київ. Київ : Алерта, 2024. С. 29–31.
3. Халимон С. І., Ковальчук Ю. В. До проблеми посилення кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон України. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану : тези II Міжнародної науково-практичної конференції* (Хмельницький, 23 листопада 2023 року). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2024. С. 1054–1058.
4. Халимон С. І., Ковальчук Ю. В. Незаконна міграція осіб призовного віку через державний кордон України: аналіз громадської думки. *Закон і кордон = Law&Border* : науковий журнал / гол. ред. С. О. Філіппов. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2024. № 2 (4). С. 203–225. DOI: 10.32453/law_border/913eg760.

Одержано 27.04.2026

ХОМ'ЯК Анна Ростиславівна,

*аспірантка кафедри кримінального процесу Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

*Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, професорка,
Туманянц Ануш Робертівна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА ПІДСТАВІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Досліджено особливості застосування спеціальної конфіскації у кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості крізь призму практики Верховного Суду. Запропоновано зміни до Кримінального процесуального кодексу України в частині розширення кола суб'єктів оскарження вироку, яким затверджено угоду про визнання винуватості.

Ключові слова: *спеціальна конфіскація, захід кримінально-правового характеру, угода про визнання винуватості.*

Спеціальна конфіскація є заходом кримінально-правового характеру, який полягає у примусовому безоплатному вилученні за судовим рішенням у власність держави грошей, цінностей та іншого майна. Впровадження цього інституту у вітчизняному правовому полі було зумовлене необхідністю виконання міжнародних зобов'язань, взятих на себе Україною внаслідок ратифікації низки міжнародних договорів, що регулюють відносини з конфіскації або іншого примусового безоплатного вилучення доходів, одержаних внаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності.

Першим етапом нормативно-правового унормування інституту спеціальної конфіскації на національному рівні стало прийняття Закону України від 18.04.2013 № 222-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України». Цим актом у Кримінальному кодексі України (далі –

КК України) було закріплено матеріально-правові підстави реалізації спеціальної конфіскації (розділ «Інші заходи кримінально-правового характеру» доповнено статтями 96¹, 96²), а у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) – регламентовано процесуальний порядок її застосування [1]. Конституційність ст. ст. 96¹, 96² КК України, а отже й правомірність функціонування інституту спеціальної конфіскації в цілому, була підтверджена Рішенням Конституційного Суду України від 30.06.2022 № 1-р/2022 [2]. Таким чином, легітимізація зазначених матеріальних приписів зумовлює потребу вивчення процесуального механізму їх реалізації, що набуває особливого значення у кримінальних провадженнях на підставі угоди про визнання винуватості.

Варто зауважити, що попри запровадження інституту угод у кримінальний процес України ще у 2012 році, питання умов застосування спеціальної конфіскації тривалий час залишалося поза межами змісту самої угоди. Лише із прийняттям Закону України від 04.10.2019 № 187-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» статтю 472 КПК України було доповнено положенням, згідно з яким у тексті угоди про визнання винуватості мають зазначатися умови застосування цього заходу кримінально-правового характеру [3]. До вказаних змін ініціювання спеціальної конфіскації здійснювалося стороною обвинувачення шляхом заявлення відповідного клопотання, що фактично виводило цей захід за межі предмета домовленості сторін.

Наразі ж сучасна судова практика вказує на неможливість застосування спеціальної конфіскації судом, у разі якщо її не було передбачено умовами угоди. Так, у постанові Верховного Суду від 15.05.2025 по справі № 444/77/24 зазначається, що в угоді про визнання винуватості, укладеній між прокурором і особою, жодним словом не згадувалося про умови спеціальної конфіскації, але суд першої інстанції, незважаючи на це, застосував до обвинуваченої такий вид примусу [4, п. 27]. Вказане, на переконання суду, є підставою для оскарження вироку.

Аналогічного висновку дійшов Верховний Суд і у постанові від 02.12.2025 по справі № 337/6553/24, вказавши, що при затвердженні угоди про визнання винуватості, укладеної між прокурором та особою, суд першої інстанції у супереччя положенням статті 472 КПК України незаконно застосував спеціальну конфіскацію, що не було передбачено умо-

вами угоди. При перегляді вироку за апеляційною скаргою захисника апеляційний суд цієї помилки не виправив, порушень не усунув і залишив вирок без змін. Таким чином, при ухваленні оскаржуваних рішень судами першої та апеляційної інстанцій було порушено вимоги ст. 413 КПК України [5]. Як наслідок за результатом розгляду вказаної справи Верховний Суд змінив вирок суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду, виключивши з них рішення про застосування спеціальної конфіскації.

Водночас зазначення умов застосування спеціальної конфіскації в тексті угоди про визнання винуватості не означає їх автоматичне за-твердження судом. Така домовленість між сторонами не може звільняти суд від обов'язку здійснити контроль за законністю застосування вказаного заходу. Процесуальний аспект реалізації даного заходу у кримінальному провадженні на підставі угоди базується на загальних правилах доказування.

Так, п. 6 ч. 1 ст. 91 КПК України встановлено, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно підлягають спеціальній конфіскації. Крім того, згідно з ч. 10 ст. 100 КПК України, застосування спеціальної конфіскації здійснюється тільки після доведення в судовому порядку стороною обвинувачення, що власник (законний володілець) грошей, цінностей та іншого майна знав про їх незаконне походження та/або використання. Таким чином, тягар доведення необхідності застосування спеціальної конфіскації покладається на сторону обвинувачення, яка має обґрунтувати свої доводи і вказати в угоді про визнання винуватості, що саме підлягає спеціальній конфіскації, а обвинувачений, підписуючи цю угоду, – погодитися із застосуванням такого заходу кримінально-правового характеру [4, п. 26].

Межі апеляційного оскарження вироку на підставі угоди є суворо обмеженими, що підтверджується позицією Верховного Суду. Так, у постанові від 13.11.2018 по справі № 646/6627/17 суд визнав законним закриття апеляційного провадження за скаргою прокурора. Суд касаційної інстанції наголосив, що оскільки прокурор оскаржував вирок з підстав незастосування ст. 96¹, 96² КК України, а не з підстав, передбачених п. 2 ч. 4 ст. 394 КПК, таке апеляційне провадження підлягає закриттю [6].

Отже, встановлений статтею 394 КПК України вичерпний перелік підстав оскарження обмежує можливість перевірки судом апеляційної

інстанції правильності застосування закону про кримінальну відповідальність у частині незастосування спеціальної конфіскації. Зазначене зумовлює необхідність посилення судового контролю безпосередньо в суді першої інстанції під час розгляду питання про затвердження угоди про визнання винуватості. Відповідно, здійснюючи такий контроль, суд має переконатися у наявності визначених законом умов, підстав та випадків застосування спеціальної конфіскації. Умовою є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 96¹ КК України; підставою – відповідне рішення суду (ч. 2 та 3 ст. 96¹ КК України), а випадком застосування – наявність хоча б однієї обставини, передбаченої у ч. 1, ч. 4 ст. 96² КК України.

У кримінальних провадженнях на підставі угод вказаний судовий контроль не може обмежуватися лише перевіркою формальної наявності відповідного пункту в тексті угоди. Без вивчення матеріалів досудового розслідування суд не може оцінити, чи вжив прокурор усіх заходів для розшуку активів, набутих злочинним шляхом, для того, щоб застосувати до них спеціальну конфіскацію. Адже в протилежному випадку – затвердження такої угоди може суперечити інтересам суспільства. Окрім того, суд зобов'язаний перевірити відомості про причетність інших осіб до вчинення злочинів у відповідному кримінальному провадженні, а також дані, що ці особи достовірно володіли інформацією, що належне їм майно має незаконне походження. У цьому контексті особливої уваги потребує дотримання передбаченого ч. 10 ст. 100 КПК України принципу добросовісності набувача, згідно з яким обов'язок спростування статусу сумнісного володільця майна покладається на прокурора. Таким чином, перевірка належного виконання цього обов'язку є невід'ємною складовою судового контролю під час затвердження угоди.

Отже, застосування спеціальної конфіскації здійснюється виключно у разі доведення стороною обвинувачення в судовому порядку того, що власник грошей, цінностей та іншого майна знав про їх незаконне походження та/або використання. У цьому контексті постає питання процесуального статусу осіб, які не є стороною кримінального провадження, проте є власниками майна щодо якого вирішується питання про застосування спеціальної конфіскації. Останні під час розгляду питання про затвердження угоди фактично позбавлені можливості доводити добросовісність придбання (отримання) майна. Вказане актуалізує питан-

ня щодо права таких осіб на апеляційне оскарження вироку, яким затверджено угоду, в частині інтересів, що стосуються їхнього майна. З вказаного питання вперше висловився Верховний Суд у постанові від 03.03.2016 по справі №5-347кс15, вказавши, що конституційний принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду гарантує право звернення до суду зі скаргою в апеляційному чи касаційному порядку, яке має бути реалізоване, за винятком установленої законом заборони на таке оскарження. При цьому відсутність «інших осіб» у вичерпному переліку суб'єктів оскарження, передбаченому ст. 394 КПК, за умови, що судові рішення стосується їх прав, свобод та інтересів, не є перешкодою у доступі до правосуддя та звернення до суду вищої інстанції, що передбачено ч. 2 ст. 24 КПК України [7, п. 4]. Відтак при вирішенні питання, чи є підстави для оскарження рішення суду до суду вищого рівня певною особою, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді, ключовим є з'ясування, чи насправді це рішення стосується інтересів конкретної особи. Такої ж думки дотримується Верховний Суд і у постановках від 15 березня 2018 року (справа №490/1869/15), від 10 травня 2018 року (справа №461/3797/17), від 31 травня 2018 року (справа №761/26927/17), від 04 грудня 2018 року (справа №369/10007/16-к) та в інших судових рішеннях.

Однак незважаючи на таку єдність практики найвищого судового органу, у діяльності апеляційних судів непоодинокими залишаються випадки правозастосовного формалізму. Зокрема, поширеною є практика повернень апеляційних скарг поданих особами, які не є стороною кримінального провадження, проте щодо майна яких було застосовано спеціальну конфіскацію на підставі вироку, яким затверджено угоду про визнання винуватості. Обґрунтовуючи такі рішення, суди формально посилаються на положення ч. 4 ст. 394 КПК України (яка містить вичерпний перелік суб'єктів оскарження вироку на підставі угоди) та п. 2 ч. 3 ст. 399 КПК України, вказуючи, що скарга подана особою, яка не має права її подавати. Приписи ж п. 9² ч. 1 ст. 393 КПК України, які наділяють правом на апеляційне оскарження третіх осіб у частині, що стосуються їх інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію, на переконання частини правозастосовників, не поширюються на випадки оскарження вироку, яким затверджено угоду про визнання винуватості.

Таким чином, з метою усунення неоднозначного трактування кримінального процесуального законодавства, запобігання випадкам надмірного формалізму та забезпечення гарантій захисту права власності, раціональним вбачається внести відповідні законодавчі зміни. Зокрема, пропонуємо доповнити ч. 4 ст. 394 КПК України пунктом 3 такого змісту: третя особа – у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію. Вказане дозволить гармонізувати загальні засади кримінального провадження із процедурою оскарження вироків, яким затверджено угоду про визнання винуватості, забезпечивши правову визначеність та відповідність національного законодавства практиці Європейського суду з прав людини щодо права на справедливий суд та захист власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 18 квіт. 2013 р. № 222-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Рішення Конституційного Суду України від 30 черв. 2022 р. № 1-р/2022 (справа за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України статей 96–1, 96–2 КК України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-22#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства: Закон України від 04 жовт. 2019 р. № 187-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-20#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 трав. 2025 р. у справі № 444/77/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127500793> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 02 груд. 2025 р. у справі № 337/6553/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132692215> (дата звернення: 28.04.2026).

6. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13 листоп. 2018 р. у справі № 646/6627/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77870712> (дата звернення: 28.04.2026).
7. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 03 берез. 2016 р. у справі № 5-347кп15 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56939749> (дата звернення: 28.04.2022)

Одержано 01.05.2026

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВЕКТОРА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**I Всеукраїнського науково-практичного форуму,
присвяченого Дню науки в Україні
м. Харків, 15 травня 2026 року**

Електронне наукове видання

Редагування: *В. С Батиргарєєва., А. В. Байлов*

Підписано до поширення через мережу Інтернет 24.06.2026.
Відповідає формату друкованого видання 60×84/16.
Обл.-вид. арк. 7. Об'єм даних 3,8 Мб. Вид. № 47

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023